“MENTOR” ӘДІСТЕМЕЛІК ОРТАЛЫҒЫ

ÜZDIK QALAM

№43 (12) 2025

ҚР Оқу ағарту министірлігі
№20-3-20-7/1428-И хатында
тіркелген

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ
ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫ

REPUBLICAN SCIENTIFIC AND
EDUCATIONAL
METHODOLOGICAL JOURNAL

WWW.MENTOR-EDU.COM

«ҮЗДІК ҚАЛАМ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ ЕРЕЖЕСІ

Мақсаты:

Педагогтердің ғылыми-танымдық әлеуетін дамыту. Басылымы Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қою туралы №KZ49VPY00083149 куәлігі 2023 жылы 04 желтоқсанында берілген, құжатқа сәйкес 2024 жылдан бастап шығарылады.

Кезеңдік басылым: 1 жылда 24 рет, қазақ, орыс және ағылшын тілінде жарық көреді. Журналда Қазақстан Республикасының арнайы және жоғары оқу орындары, мектепке дейінгі ұйым, ЖББОМ педагогтерінің шетелдік ғалымдар, ғылыми-зерттеу мекемелерінің ғалымдары орындайтын (орындаған) іргелі және қолданбалы ғылыми зерттеулердің, эксперименттік әзірлемелердің нәтижелері, сондай-ақ ғылымиақпараттық материалдар және т.б. жарияланады.

ЖАУАПТЫЛАР:

Бас редактор:
Нурбергенова Сауле Турмаганбетовна
Бас редактордың орынбасары:
Давлеткалиева Елизавета Султановна
Редакция алқасы:
Кадирова Зина Кадиркызы
Сулекенова Гульжан Утесиновна
Рысбекова Айнур Маратовна
Муханбедин Аружан Айбаркызы
Меншік иесі: «Mentor» әдістемелік орталығы (Ақтөбе қаласы)

Редакцияның мекен-жайы: Индексі-030000
Ақтөбе қаласы, А.Молдагулова даңғылы 66/2
Авторлар қолжазбасы, суреттер өңделмейді және кері қайтарылмайды.
Журналда жарияланған материалдары көшіріп немесе өңдеп басу үшін редакцияның жазбаша рұқсаты алынып, сілтеме жасалуы міндетті.
Журналға жинақтарыңызды kalam2025@mail.ru. почта арқылы жіберулеріңізге болады.

МАЗМҰНЫ

Абдибекова Бағдагул Базарбайқызы 4
Абылаева Тамирис Жарасқызы,
Сержанова Гүлбақыт Қобландықызы..... 8
Адаева Жанар Алимжановна..... 10
Айтжанова Раушан Биахметқызы..... 12
Алтыбаева Бактыгуль Сайоновна 16
Аскарова Жанара Данабековна..... 18
Балғалиев Аққали Нұрлаұлы..... 21
Балғалиев Аққали Нұрлаұлы..... 23
Бисеналина Дамегуль Нагиевна..... 26
Василиева Айгүл Максимқызы 28
Есетова Гулфизат Бекболатовна..... 34
Ешмағамбетова Алмагүл Қуанышбайқызы..... 50
Даулетбаева Жаннат Камбаровна
Жанзақ Ләззат Ақылбекқызы 52
Жомарт Айшолпан 56
Зағитова Назерке Мирамбекқызы..... 62
Зардыхан Мугалима..... 63
Имандосова Раиса Жомартовна..... 65
Имандосова Раиса Жомартовна..... 66
Сартаева Гулзада Сапаргалиевна,
Канаева Бакытгуль Еркиновна 70
Кеңес Абылайхан Қайырғалиұлы,
Узакбаева Карлыгаш Балтабаевна..... 72
Кожашева Алия..... 75
Конкабаева Гүлсім Қаратайқызы..... 77
Конырбаева Нуржамал Досаевна..... 79
Куанышбекова Нургул Нурлановна 82
Маканова Жанат Маразовна..... 86
Қали Раушан Байғалиқызы,
Умирова Анаргул Тилектесовна..... 88
Қалдыбаева Сауле Сериковна..... 90
Тукешева Инара Жалмагамбетовна,
Мусаева Жамиля Маратовна..... 94
Нуркасынова Сауле Мырзагуловна..... 95
Танирбергенов Нұрдаулет..... 99
Ойылханова Балайым Асқарқызы..... 102
Оспанова Ару Ануарбековна..... 104
Наталья Анатольевна Петренко..... 108
Сабанбаева Айнұр Жолашқызы..... 112
Құлбарақ Ғали Әлібиұлы
Сәдіров Бауыржан Мәулімжанұлы..... 113
Смадиллаева Гулсая Смадиллаевна..... 116
Танірберген Қымбат Ардаққызы..... 121
Тулеубаева Самал Абдижамиевна 125
Турдалина Райхан Магауяевна..... 128
Туреханова Нұрбақыт Даулбайқызы..... 130
Тыныбекова Айнагул Иргизбаевна..... 133
Цимерман Светлана Радиковна..... 135

МУЗЫКА САБАҒЫНДАҒЫ ҰЛТ АСПАПТАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Абдибекова Бағдагүл Базарбайқызы
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің музыка пәні мұғалімі

«Табиғат дүниесіндегі сұлулықтың ғажабы аспап шырақтарында, ал жердегі дыбыс сұлулығы-ән, күй сазында»-дейді шығыс философы, музыка зерттеушісі, ғұлама ғалым Әбунасыр әль-Фараби.

Музыка да ғылымның бір саласы екені баршамызға аян. Музыканың тілі арқылы біз табиғаттың әр түрлі көрінісін, жыл мезгілдерін, хайуанаттардың әрекеттерін, адамның мінез құлқын, қайғы –қуанышын жеткізіп білдіре аламыз. Музыка дегеніміз- өмірдің бір бөлігі. Күнделікті өмірдің өзі әр адамға музыка тілімен жетеді. Айналаға бір сәт құлақ түрейікші. Жеңіл ескен самал тербеген жапырақтар сыбдыры, қыр мен ойды қуалаған жел гуілі, сылдыраған бұлақ дыбысы, бұлбұлдың үні, бозторғайдың шырылдпған дауысы, тұлпар тұяғының дүбірі, бәрі дыбыс, бәрі үн. Сан алуан әуенге толып, жер бетінде дыбыс кернеп тұрғандай, айнала алуан дыбысқа толы. Бірақ дыбыс атаулының бәрі де адам өміріне қызмет етеді деп түсінуге қателік. Дыбыстың ең жоғары қызмет адамға эстетикалық ләззат, рухани азық сыйлау. Мұндай қызметті музыкалық дыбыс қана атқарады. Музыкалық дыбыс-өзіндік мәні мен маңызы, қадірі мен күйіншішін, өмір құбылыстарының сан алуан сиқырлы иірімдер арқылы санаңа жеткізіп, жүрегіңе құйып беретіндігінде. Маңызы –сиқырлы да сүйкімді ырғақтарымен, тебіреністі тербелістермен адамды дүние сырын түсінуге, сұлулықты сезінуге жетелейді.

Музыка құдереттілігіне жеке тоқталатын болсақ,мына бір аңызды айта кетсем деймін. Әл-Фарабидің заманында шығыс патшаларының бірінің сарайында той-думан қызып, бек-патша, бай-манаптарды жиып, тамаша жиын құрыпты. Сол жиынға Фараби де қатысады. Көңіл көтеріп еллірген қауым Фарабиге ілтипат көрсете қоймайды. Шыдамсызданған Фараби бір шетке шығып домбырасын қолына алып аса мұңды күй тартады. Оның мұңдылығы сонша жұрттың бәрі ойын-сауықты тастай салып, уайымға беріліп, егіліп жылайды, енді бір сәт аса бір қуанышты, көңілді күйде ойнап жөнелгенде әлгі жұрт еңселерін бірден көтеріп балаша билеп, сықылықтап күледі. Мұнан соң Фараби жаймашуақ сарынды, қоңыр ырғақты күйді ойнағанда отырғандар музыка әуеніне елітіп, бірі қалмай ұйықтап қалады. Оларды ұйықтатып тастап, Фараби жайын жүріп кетеді. Музыка ғылымына тереңірек үңілер болсақ, ол жеті қабат аспан әлемінің қозғалысындағы үндестікті түсіндіреді, қозғалыс бар жерде жарық, жарық бар жерде дыбыс бар екенін дәлелдейді.

Жеті музыкалық нота аптаның жеті күні, жеті қат аспан әлемі, жеті қат жер қыртысына теңеледі. Жалпы, қазақ дүниетанымында жеті саны киелі қасиетті болып саналады.

«Музыка тура біткен дарындылық пен инстинкт түйсіктердің нәтижесінде дами келе ғылым дәрежесіне жетті. Адамның музыкалық өнері оның туа біткен жеке-дара қабілет нышандарына байланысты, бірақ ол даму нәтижесі, тәрбиелеу мен үйрету нәтижесі» (Фараби) Яғни, музыкалық қабілет адам бойында үйрену, тәрбиелеу барысында дамиды екен. Жалпы музыка жастарға музыкалық-зстетикалық тәрбие беруде, ішкі дүниесінің әсем де сұлу болып өсуіне ықпал жасайды. Жас сәби шыр етіп дүниеге келген күннен бастап оны ұнамдылыққа, әдемілікті сезінуге тәрбиелеу керек.Егер жас бүлдіршін кішкентайынан музыканы шын ықыласымен тыңдап түсіне білсе, ән салып, би билесе, халқымыздың ұлттық аспаптарының бірінде ойнауды үйренсе, онда олар үшін рухани ләззат алып, өмірге деген көзқарасы қалыптасып, шынайы биік

армандар мен мақсаттарға ұмтылып, өнерлі тәрбиелі адамзат болып өсуі хақ . Ал, бұл міндетерді жүзеге асыруда мектептің, оның ішінде музыка мұғалімнің атқаратын міндеті зор дер едік. Қазақ әндері мен аспаптық шығармалары түрі мен мазмұны жағынан өте бай. Жас жеткіншектерді ғасырлар қойнауынан біздің заманымызаға жеткізген өнер илері-Құрманғазы, Сейтек, Дәулеткерей, Тәттімбет, Дина, Біржан сал, Кенен, т.б. ұлы адамдарымыздың мұраларын дәріптей келе, қазіргі кездегі белгілі өнер қайраткерлерінің туындыларын да насихаттаған дұрыс. Халқымызды музыка мәдинетінің тынысы мол, шоқтығы биік, сан алуан мазмұнды, әр салалы, түрлі болып келеді. Жас жеткіншектерді халқымыздың алтын қорымен таныстыру дегеніміз-оларға өз халқының тарихына, тіліне, өнеріне, салт-санасына сүйспеншілік есігін ашып беру деген сөз. Халқымыздың музыкалық , аспаптарының үнінен қазақ ұлтының сыршыл сезімдерін таңғажайып құбылыстарымен ұштастыра білгенін байқауға болады. Өз достарының күнкөріс кәсібіне тән, өмір құбылыстарын адамның сезім түйсігімен байланысып жатқанын музыка аспаптарының көмегімен халқымыз біздің заманымызға жеткізе алады. Сондықтан баланы ұлттық музыкаға тартып, халық өнеріне құрметпен қарау, оны сүю, ұлттың салт-дәстүрлерді қастерлеуге тәрбиелеу басты парызымыз. Ұлтық дүние бала жүрегінен орын алса, оның өмірдің мәні деп қабылдаса , онда ол ертеңгі өзінің Отанының, халқының, туған жерінің азаматы болады деп сеніммен айтуға болады.

Музыка сабағының негізгі мақсаты шәкіртке муыка, соның ішінде халық музыкасын, ұлттық өнердің құдіреттілігін таныту. Сөйтіп, оқушылардың санасына, еркін, әсіресе олардың сезімі мен үшқыр қиялына пайдалы әсер ету. Сонымен қатар музыка сабағында қазақ халқының көне заманнан бері ата-бабамыздан мұра болып келе жатқан ұлттық аспаптармен таныстырып, аспапта ойнау тәсілін үйрете білу керек. Қазақ халқы музыкалық дыбысқа қызыққаны соншалық , барша дыбысты толық қамтитын жаңаша, күрделі де сапалы аспап жасауға үнемі құлшынып отырған. Қанша аспап жасаса да, олар бірінің үнін бірі қайталмаған. Осыдан келіп аспаптардың алуан түрі шыққан. Қазақ халық музыка аспаптарын жетілдіру 1960-1970 жылдарда ерекше қарқынмен алға басты. Бұл жолда өнер зерттеушісі, ғалым Болат Сарыбаев еселі еңбек етті. Ол бұрын халықтың музыкалық өнерінде болып, кейіннен жасалған жиырмадан астам ұлттық музыка аспаптарында ойнау дәстүрлерін табу істерімен де айналысты. Сөйтіп, бұрын белгісіз болып келген шертер, сазсырнай, жетіген, асатаяқ, нарқобыз, шаңқобыз, сазсырнай, қоссырнай секілді аспаптар қайта тіріліп, халық музыкасы санына берік орын алды. Осының нәтижесінде фольклорлық – этнографиялық «Ғасырлық үні», «Шертер», «Жетіген» ансамбльдері, «Отырар сазы» оркестрі өмірге келді. Аспаптардың жетілуі, дамуы тек ғылыми лабороторияларда шешіледі салмайды. Ол халық арасында, нақты шығарма ойнау, оқып-үйрену үстінде айқындала түседі. Бұл үшін осы аспаптарда ойнауды оқытып үйретуді мектеп қабырғасынан бастаған жөн.

Аспаптардың құрылысы, жасаулы, оларда ойнау туралы сөз қозғамас бұрын, оларды сыр-сипатына, құрылыс-құрылымына қарай топ-топқа бөліп, атап шыққан жөн. Өнертану

ғылымының кандидаты Болат Сарыбев өзінің «Қазақтың музыкалық аспаптары» деген еңбегінде қазақ музыка аспаптарын былайша жіктейді.

Шертеплі аспаптар-адырна, жетіген, шертер, домбыра.

Ыспалы аспаптар-қылқобыз, нарқобыз, сазген,

Үрмелі аспаптар-керней, үскірік, сыбызғы, сазсырнай, шаңқобыз, уілдек.

Ұрмалы –сілкімелі аспаптар-дабыл, кепшік, даңғыра, асатаяқ, жыланбас, тоқылдақ, тұяқтас.

Аспаптар өздерінің аталуына, құрылысына, пішініне, ою-өрнегіне, үніне қарай белгілі бір ұлттың өнерін паш еткен.

Үрмелі және ұрмалы аспаптар ерте заманда адамдардың бір-біріне дыбыс беру үшін немесе аң мен құстың даусын салу үшін пайдаланылған еш дау туғызбаса керек.Бұл аспаптарды арғы аталарымыз жорыққан шыққанда, аң аулағанда, діни салт-жоралғыларда, бекзадалардың сауық-сайранында пайдаланылған. Ол кездерде үрлеп тартатын аспаптарда ойнатылатын ойығы болмаған, сондықтан олар тек дыбыс беру үшін пайдаланылған. Ол кездерде үрлеп тартатын аспаптарда ойналатын ойығы болмаған,сондықтан олар тек дыбыс беру үшін пайдаланылған. Түтігінде тесіктер пайда бола бастағаннан кейін үрлеп тартылған аспаптарда ойнау күрделене түсті.Ұлттық дүниенің оқушыға берері мол.

Бір әуен бірнеше түтіктер арқылы орындалса, енді бұл әуенді жалғыз түтікпен-ақ орындалса, енді бұл әуенді жалғыз түтікпен-ақ орындауға мүмкіндік туады. Қамыс сырнай мен қос сырнай осы түрге жатады. Сырнай деп музыкалық аспаптардың бірнеше түрін атаған

, «Сырнай»-«сыр» және «най » деген екі сөзден тұрады. «Сыр» деген сөздің мағынасын бәрімізге белгілі «сырласу», «сыр шерту» сөздері. «Най» деп аспаптарды және кейбір түтік заттарды атаған.Үрлеп тартылатын аспаптар жасалу материалына қарай да бөлінеді. Мысалы:ерінмен тартып ойналатын кішкене гормошканы да «сырнай» деп атаған. Бірақ оны қазақтар «қағаз сырнай» деп атаған. Бірақ оны қазақтар «қағаз сырнай » деген, өйткені гормонның көрігі картон қағаздан жасалған. Сырнайдың бір түрі –сазсырнай.

Сазсырнайдың төлнұсқ асы 1968 жылы табылды. Шымкент облысы, Темір станциясындағы «Октябртдің 50 жылдығы» атынағы орта мектебінің тарих пәні мұғалімі Асантай Әлімов оқушыларын ертіп, кезекті экспедияға шыққанда құмыра, табақ, құмған сынықтарының көптеген түрлерімен қатар, көлемді үйректің жұмыртқасындай іші қуыс, бүйірінде қос ойығы бар заттар тауып алып, ауыл ақсақалдарына көрсетеді. Олар мұны бір ауыздан сазсырнай деп анықтап атап берді. Бұл аспап ғалым Болат Сарыбаевтің қолына тиеді. Ғалым аспапты зерттей келе оның өз құпиясын ашты. Осы үлгі бойынша сазсырнайдың түрін жасады да, ең қолайлысын жетілдіреді.

Үсікірік аспабы 1974 жылы Маңғышылақ облысы, Маңғыстау ауданы, Емір совхозынан табылады. Халық шебері Балташ Әнесов бұл аспапты оны қызы Хадиша арқылы алдырып, ғалым Болат Сарыбаев біршама зерттеді. Оның құрылыс бітімін, дыбыс шығару мүмкіндігін, жасау жолдарын, ойнау тәсілдерін анықталды. Ішкі мүмкіндіктерін анықтап, жетілдіруге күш салды. Осындай ыждахатты еңбектің нәтижесінде аспап өмірге келді. Үсікіріктің үні майда, құлаққа жағымды. Ойнай білген адам одан құйқылжыған сан алуан дыбыс шығаруға болады. Құстың сайрағанын, асау боран уілін, сәбидің жылаған даусын, қасқыр, ит ұлығанын келтіру өте оңай, халық әндерін орындап, күй , би сүйемелдеуге де ыңғайлы. Басқа көне аспаптар сапасында тұрып, ансамбльге өзіндік үн қоса алатын бұл аспап сазсырнай сияқты сазбалшықтан иленеді. Қалып арқылы да жасайды.

Мүйіз сынрай-қарамал мүйізінен жасалады. Үремлі аспап. Мүйізді суға салып қайнатып, ішкі қабатын алып тастайды. Сондан кейін ішін, сыртын тазартып, өңдейдә. Мүйіздің ашық жағын ағашпен немесе сүйекпен қаптап жабады. Үшын кесіп сазсырнай үрмелеріне ұқсатып теҮшын кесіп сазсырнай үрмелеріне ұқсатып тесіп, әуен дыбыс шығарады. Қазақ аспаптар оркестрлерінде пайдаланады.

Сыбызғы –бұрынғы кезде қамыс, құрайдан жасалған. Қазіргі кезде ағаш немесе тағы да басқа ойықтары бар. Сыбызғыда ойнау кез-келген адамның қолынан келе қоймайды, дегенмен

оқушыларға қысқа фразалар ойнап беріп, үніментаныстыруға болады.

Шаңқобыз. Сонымен қатар үрмелі аспаптық шаңқобыз тоқтала кетсек. Шаңқобыз аспаптың музыкамызда ерекше орын алады. Оның көлемі күрделі еемес, екі жақ ұшы сүйірленіп, ортасында жіңішке тілі бар лираға ұқсайды. Тілінің ұшы иілген, оны саусақпен жартылай бүгіліп, ортадағы саусаққа тақалып, алақанмен қуыс жасалады. Ол қуысқа аспаптың дыбысы шоғырланып үні күшейеді. Дыбыстың күші ойнау кезінде ерін мен тістің арасындағы қуысқа тікелей байланысты. Шаңқобыздың тілшесінің өзгеруіне байланысты регистрі ауысып отырады. Егер тілінің ұшы ауыр болса, үні төмен болады, ал егер тілінің ұшын бүксе-үні жоғарылайды. Музыканттар кейде тілшені соққылайтын саусақтарына қоңыраушаны домбырашылар да пайдаланылған.

Асапаптармен таныстыра отырып, осы аспаптарды жасайтын шеберлер еңбегі, қолөнер жайлы да айта кеткен дұрыс. Осы жерде шаңқобыздың әсемделген қорабын көрсете отырып, қазақ халқының әсемдікке құмар екенін , ұлттық қолөнер шеберлігі өте ерте заманнан дамыған, халқымыздың шеберлігінің еңбегін бағалай білгенін айта келіп, жалпы балалардың ұлттық өнерге деген сүйіспеншілігн арттыруға талпыныс жасау керек. Өнер сүйгіш халқымыз қолөнер шеберлігін мейілінше барлық салаларда пайдалана білген. Тұрмыс-тіршілікте пайдаланатын бар құрал-жабдықтарын ою-өрнекпен әшекейлеп, сұлулыққа, әсемдікке жаны құмар халық екенін білдірген.

Асатаяқ-ежелден келе жатқан сілкімелі аспап. Бақсылар қарапайым халықты өзіне қарату үшін даңғыра, қылқобыздармен қатар асатаяқты да пайдаланған. Бақсылық жойылғанна кейін асатаяқ ұмыт бола бастаа еді. Бірақ ел арасындағы сауықшыл өнерпаздар оның музыкалық сиапатына дұрыс танып, қайта жаңғыртып өз өнерлерінде пайдаланды. Соңғы жылдары, музейлерде сақталған көне нұсқалары бойынша бірнеше асатаяқ жасалып, музыкалық аспаптар қатарына жатады. Асатаяқ тек ән, күй әуеніне қосылып қоймай, би ырғағына да сүйемелдейді.

Қоңырау-қазақ тұрмысында қоңырау ерекше орын алған аспап. Қоңырауды бесікке байлап, сүйкімді дыбысына қосылып, анасы ыңылдап бөбегін жұбатқан. Қойшы серкенің мойнына тағып, сыңғырлаған үніне қой ергізген. Бозбала құлынтайдың мойнына , жүгеннің сағалдырығына іліп, сылдырлап-сыңғырлатып серуенге шыққан. Ұзатылып жатқан қыз отырған күймеге жегілген аттардың, өмілдірігіне, доғаға қиыстырып, қосшы жігіттер мінген көліктердің шамасына да байлап әндетіп әсемделіп, қоңыраулатып жолға шыққан.

Күйші –домбырашылар домбыра шанағының ішіне іліп, күмбірлеген дыбысқа, сыңғырлаған қоңырау сазын күйге қосқан. Осының бәрінің негізінде қоңырау үнінің әсемдігі мен әсерлігі жатыр. Үні таза қоңыраулар арнайы музыкалық аспап ретінде де пайдаланылды. Қоңырау таза жез немесе мыстан құйылып жасалады.

Тұяқтас. Қазақ тұрмыс-салтында ежелден бар музыкалық аспап. Атастырылған қыз ұзатылуында үш-төрт, кейді бір апта қалған қоштасу әнін айта бастайды. Әуенін тұяқтаспен сүйемелдеп отырады. Неге тек тұяқтас сүйемелдейді? Шынығында ән сүйемелдеуге басқа да аспаптар жеткілікті емес пе? Домбыра, шертер, сыбызғы, қобыз.. кез-келгенін ал да көңіліңдегі әнді, көкейіндегі әуенді құйқылжыта шертіп сүйемелдеп бер. Әлбетте, қазақтар бұл аспаптардың мүмкіндігін ескермей қалған жоқ. Ұзатылу әр қыздың маңдайына жазылған болса да, домыбыра тарту кез-келгеннің қолына келмеуші еді. Сондықтан барша қыздың игеріп кетуіне ыңғайлы тұяқтас қоштасу әнін сүймелдеуші бірден-бір аспап болып дүстерге енген. Қазіргі қыз ұзату рәсімінде сыңсу, қоштасу ұмтылды. Ескіріп,

келмеске кетті. Ал, тұяқтас аспап ретінде бүгінгі өнердегі өмірімізден берік орын алды.

Тұяқтас жасап алу оңай. Тұяқтас жылқының тұяғынан жасалады не болмаса шеберлер қатты ағаштан да жасап алатын болған.

КЕҢІСТІКТІ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІ ЖӘНЕ ОЙША ЕСЕПТЕУ ДАҒДЫСЫ ТӨМЕН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН МАТЕМАТИКА

Абылаева Тамирис Жарасқызы,
Сержанова Гүлбақыт Қобландықызы
Ақтөбе қаласы, Ілияс Есенберлин атындағы
№15 орта мектебінің математика пәні мұғалімдері

Аңдатпа

Бұл мақалада кеңістікті ойлау қабілеті төмен және ойша есептеу дағдысы қалыптаспаған балаларға математиканы оқыту ерекшеліктері қарастырылады. Кеңістіктік ойлау мен ойша есептеу қабілетінің психологиялық негіздері, кездесетін қиындықтар, оларды жеңуге арналған тиімді әдістер мен құралдар ұсынылған.

Түйін сөздер: кеңістікті ойлау, ойша есептеу, математикалық қабілет, инклюзивті білім беру, әдістеме.

Қазіргі білім беру жүйесінде әр оқушының жеке қабілеттерін ескеру басты мақсат болып табылады. Кеңістікті ойлау қабілеті төмен және ойша есептеу дағдысы әлсіз балаларға математиканы оқыту — ерекше тәсілдерді талап етеді. Мұндай балаларға сабақта стандартты әдістер жеткіліксіз, сондықтан көрнекілік, ойын, практикалық әрекеттер және жеке қолдау қажет.

Кеңістікті ойлау және ойша есептеу ұғымдары

Кеңістікті ойлау – объектілердің пішінін, өлшемін, орналасуын, бағытын қабылдау және ойша елестету қабілеті.

Ойша есептеу – сандар мен амалдарды қағазға жазбай, ойда орындау қабілеті.

Кеңістікті ойлаудың негізгі компоненттері:

1. Кеңістіктік қабылдау
2. Ойша әрекет (елестету, бұру, салыстыру)
3. Координациялық дағдылар
4. Логикалық байланыстарды құру

Ойша есептеу дағдысының элементтері:

- Қосынды, азайту, көбейту және бөлу амалдарын ойда орындау
- Сандық байланыстарды есте сақтау
- Кешігіп ойлау, қадамдарды логикалық түрде құру

Кеңістікті ойлау қабілеті төмен және ойша есептеу дағдысы төмен балалар

Бұл сипаттамадағы оқушының ерекшелігі – оның ақпаратты және есептеу процесін **визуалды-моторлық** (көру және қолмен жазу) арналар арқылы қабылдау мен өңдеуінің басым болуы.

Кеңістікті ойлау қабілеті төмен балалардың ерекшеліктері

Қиындық түрі	Сабақтағы көрінісі
Ойша елестете алмау	Геометриялық фигураларды шатастыру
Кеңістікте бағдарлау әлсіздігі	Сол/оң бағыттарын ажырата алмау
Назардың тұрақсыздығы	Есептің шартын толық түсінбеу

Қиындық түрі	Сабақтағы көрінісі
Қимыл дағдыларының баяулығы	Өлшеу құралдарымен жұмыс жасауда қиындық

Ойша есептей алмайтын балалардың ерекшеліктері

- Есепті тек қағазға немесе тақтаға жазып қана шығарады
- Ойда амалдарды сақтай алмайды
- Сандық байланыстарды жылдам қорытпайды
- Кешігіп ойлайды, қадамдарды ұмытып қалады
- Жетекші құрал ретінде жазба әрекетке тәуелді

Мұндай оқушылар үшін математика сабағын тиімді ұйымдастыру үшін келесі әдістерді қолдануға болады:

Есептеу Процесін Сыртқы Визуализациялау

Оқушының ойша орындау қабілеті төмен болғандықтан, **әр қадамды жазып отыру** оның жұмыс жадысын босатады және қателерді азайтады.

- **Қадамдық Тіркеу:** Кез келген күрделі есепте (әсіресе алгебралық теңдеулер немесе көп таңбалы көбейту/бөлу) оқушыға **логикалық тізбектің әр қадамын** жаңа жолға немесе жаңа бағанға жазуды талап ету. Бұл оның процесті ұйымдастыруына көмектеседі.
- **Түсті Маркерлерді Қолдану:** Есептің әртүрлі бөліктерін (мысалы, белгісізді бір түспен, берілген шамаларды басқа түспен) немесе әр амалды **түрлі-түсті қаламдармен** бөліп көрсету. Бұл визуалды оқушыға ақпаратты сұрыптауға көмектеседі.
- **Графикалық Ұйымдастырушылар:** Есептің берілгендерін, формуласын және шешімін арнайы **кестелерге немесе сызбаларға** орналастыру.

Кеңістіктік ұйымдастыруды жетілдіру

Мұндай оқушыларға сан жолдарын немесе бағандарын дұрыс орналастыру өте маңызды, себебі бір санның орын ауыстыруы бүкіл есептің нәтижесін өзгертеді.

- **Тор көзді дәптер:** Есептеулердегі сандарды және разрядтарды (бірлік, ондық, жүздік) мұқият **тор көздердің астына** орналастыруды талап ету. Бұл әсіресе қосу мен алудағы қателердің алдын алады.
- **Вертикальды бағандар:** Бөлшектермен немесе ондық бөлшектермен жұмыс істегенде, **үтірлер мен сызықшалардың бір бағанда** тұруын қамтамасыз ету.
- **Ойша есептеуді тіркеу:** Егер оқушы қосымша ұстап тұруды (мысалы, **"1-ді ұста"**) ойша жасауы керек болса, ол санды жолдың үстіне кішкентай етіп жазып қоюына рұқсат беру. Бұл "ойша есептеудің" бір бөлігін "жазып алуға" ауыстырады.

Тақтамен және қағазбен Жұмыс

- **Көшіруге қарағанда өңдеу:** Мұғалімнің тақтада жазғанын оқушының жай ғана көшіріп алуын емес, **бір уақытта есептеу қадамдарын қайталауын** немесе **келесі қадамды өзі жазуын** сұрау.
- **Үлгілерді қолдану:** Оқушыға үнемі қол астында **дұрыс шешілген есептердің үлгілері** бар анықтамалық қағаздарды ұстауға мүмкіндік беру. Ол осы үлгіге қарап, өз есептеуін салыстырып отырады.
- **Сызбалар мен диаграммалар:** Мәтіндік есептерді шешкенде, есептеуді бастамас бұрын, ақпаратты **диаграмма немесе сызба** ретінде қағазға түсіруді міндеттеу. Мысалы, есептегі қашықтық, жылдамдық және уақытты бір сызбада көрсету.

Математика сабақтарында қолданылатын әдістер

Көрнекілік

- Геометриялық фигура макеттері
- Кубик, ЛЕГО, пазл
- Интерактивті тақтадағы 3D модельдер

Қимыл-қозғалыс әдісі

- Фигураларды қолмен құрастыру
- Кеңістікте бағыт бойынша қозғалу (солға/оңға, артқа/алға)
- Үш өлшемді конструкциялар жасау

Дидактикалық ойындар

Ойын атауы	Мақсаты
«Фигураны құрастыр»	Пішіндерді таныту
«Артық фигураны тап»	Нақты белгілерді ажырату
«Айырмашылығын тап»	Аналитикалық ойлауды дамыту
«Бөлшектен фигура құру»	Ойша біріктіру қабілетін күшейту

Ақпараттық технологиялар

- GeoGebra, Scratch, 3D модельдеу бағдарламалары
- Робототехника элементтері
- Математикалық ойындар мен интерактивті тапсырмалар

Психологиялық-педагогикалық қолдау

- Баланы қолдау, сенімділігін арттыру
- Қателер үшін жазаламау, түзету бағытында жұмыс
- Үлкен жетістіктерді мадақтау
- Топтық жұмыс арқылы әлеуметтік дағдыларды дамыту

Қорытынды

Кеңістікті ойлау және ойша есептеу қабілеті төмен балалармен жұмыс — мұғалімнен шыдамдылық пен арнайы әдістерді талап етеді.

Дұрыс ұйымдастырылған қолдау әр баланың математикалық ойлау қабілетін дамытып, пәнге деген қызығушылығын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Инклюзивті білім беру әдістемесі. – Алматы, 2020
2. Математиканы оқыту психологиясы. – Астана, 2021
3. Геометриялық дағдыларды дамыту нұсқаулығы. – 2022
4. Ж. Аймауытов. Педагогика негіздері. – Алматы, 2019

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Адаева Жанар Алимжановна
Ақтөбе қаласы І. Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Қазіргі ақпараттық дәуірде білім беру жүйесі жаңа әдіс пен тың көзқарасты талап ете бастады. Соңғы жылдары жасанды интеллектіні (ЖИ) оқу үдерісіне енгізу мәселесі күн тәртібіне шықты. Мемлекет деңгейінде де бұл бағытқа ерекше көңіл бөлініп отыр. Президенттің 2025 жылғы Жолдауында білім беруді цифрландыру мен жасанды интеллектіні меңгертудің маңыздылығы атап өтілді. Бұл - мектептегі дәстүрлі пәндердің, соның ішінде қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының жаңа мүмкіндіктерге ие болуы үшін берілген бағыт.

Қазақ тілі мен әдебиеті - тек білім саласы емес, ұлттық мәдени сананың тірегі. Сондықтан бұл пәндерге жасанды интеллектіні енгізу ең алдымен мұғалімнің кәсіби деңгейін көтеруге, оқу мазмұнын жаңғыртуға және оқушының тілдік тәжірибесін күшейтуге қызмет етуі тиіс. ЖИ - дайын білім емес, дұрыс бағыттап

қолданғанда оқу үдерісін тереңдететін көмекші құрал. Бұл технологияның мүмкіндіктерін тиімді пайдалану үшін пәннің табиғатын, оның танымдық және тәрбиелік қуатын ескеру қажет.

ЖИ-дің басты ерекшелігі - оқыту үдерісін дараландыру. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың деңгейі, мәтінді түсіну қарқыны, талдау дағдылары әртүрлі болады. ЖИ платформалары оқушының жеке қажеттілігіне қарай тапсырмаларды күрделендіріп немесе жеңілдетіп, нақты тақырып бойынша қосымша түсіндірме, мысал, визуал ұсына алады. Мұндай тәсіл бір сыныптағы түрлі деңгейдегі оқушыларды бірдей қамтып, білім алудағы тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді.

ЖИ-дің қазақ тілі сабақтарында берері - тілдік дағдыларды жіктеп, оқушының деңгейіне қарай тапсырмаларды түрлендіру. Қазақ тілі грамматикасындағы күрделі құрылымдарды меңгерту кезінде ЖИ оқушының қателерін ажыратып, оны түзету жолдарын көрсетеді. Мұғалім үшін бұл әр оқушының деңгейін дәл көруге, кемшіл тұстарын анықтауға және нақты кері байланыс беруге жол ашады. Мұнысы мұғалімнің жұмысын алмастырмайды, керісінше, уақытты тиімді пайдалануға және оқушының жеке жауапкершілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиет сабағында ЖИ-дің мүмкіндігі тіпті кеңірек. Әдеби мәтінді талдау - ойлау қабілетін, эстетикалық қабылдауды, өмірлік пайымды қажет ететін күрделі үдеріс. Мұнда ЖИ дайын талдау ұсынатын құрал ретінде емес, оқушының зейінін жандандыратын, альтернативті сұрақтар қоятын, әртүрлі қырынан қарауға мүмкіндік беретін серіктес рөлін атқарады. Мәселен, кейіпкерге мінездеме беру, сюжеттік желіні салыстыру, шығармадағы идея мен тақырыпты анықтау сияқты тапсырмаларда оқушылар ЖИ-ден бағыт-бағдар алып, өз пікірін қалыптастыруда қосымша тірек таба алады. Бұл - шығармашылық ойлауды ынталандыратын жаңа әдіс. Мысалы, белгілі бір кезең әдебиетін өту кезінде ЖИ-ден сол заманттағы мәдени, саяси және тілдік ерекшеліктер туралы қысқа анықтама алуға болады. Бұл мұғалімге уақыт үнемдеп, сабақ мазмұнын тереңдетуге жағдай жасайды. Сонымен қатар визуалды карталар, хронологиялық тізбектер, тақырыптық сызбалар жасау арқылы күрделі ақпаратты құрылымдауға көмектеседі.

Соңғы жылдары ЖИ-дің визуалды контент жасау мүмкіндіктері айтарлықтай күшейді. Бұл қазақ әдебиеті сабағында өте тиімді. Әдеби шығармаларды мазмұндау барысында оқушылардың елестету қабілетін дамыту қиындық туғызатыны белгілі. ЖИ көмегімен белгілі бір кейіпкердің бейнесін модельдеу, әдеби шығармадағы оқиғаны қысқа анимация түрінде көрсету, тарихи дәуірдің атмосферасын визуалды қайта құру сияқты әдістер оқушылардың қабылдауын жеңілдетіп, мәтінге деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар «сөйлеп тұрған» тұлғалар видеосын жасау - оқушылардың назарын бірден аударатын тиімді тәсіл. Мысалы, Ахмет Байтұрсынұлының атынан сөйлейтін бейне арқылы қазақ тіл білімінің негізгі ұғымдарын түсіндіру немесе Абайдың қара сөздерінің мазмұнын бейнелі түрде беру сабақтың әсерін күшейтеді.

ЖИ-дің тағы бір маңызды қыры - оқушының жазылым мәдениетін дамыту. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарының негізгі бөлігі мәтін құрастыру, эссе, шығарма жазу екені белгілі. Оқушылар көбіне өз ойын жүйелі жеткізе алмай қиналады, мәтін құрылымын сақтай алмауы жиі кездеседі. Осындайда ЖИ-дің жазуға қатысты кеңестері, құрылымдық бағыт көрсетулері, тілдік нормаларға қатысты ұсыныстары оқушының өз ойымен жұмыс істеуін жеңілдетеді. Мұғалімнің міндеті - ЖИ-дің берген нұсқауын догма ретінде емес, оқушының өз ойын дамытуға арналған құрал ретінде қолдануды үйрету.

Сонымен қатар әртүрлі оқу ортасындағы мүмкіндіктер де теңесе түседі. Ауыл мектебінде ақпараттық ресурстардың тапшылығы байқалатын жағдайлар жиі кездеседі. Ал ЖИ мәтінмен жұмыс істеуді, оқу материалдарының баламаларын табуды, әдеби шығармаларға қатысты қосымша талдауларды қолжетімді етеді. Бұл оқушылардың дүниетанымын кеңейтіп, қала мен ауыл арасындағы білім алшақтығын қысқартуға көмектеседі.

Дегенмен, ЖИ-ді қолдану жауапкершілікті де талап етеді. Мұғалім технологияның жетегінде кетпеуі үшін әдістемелік ойлауды күшейтіп, оқушыны дайын жауапқа емес, талдауға, салыстыруға, ой қорытуға жетелеуі керек.

Әдебиет пен тіл сабағы адамның ішкі рухани әлемін тәрбиелейтін күрделі кеңістік болғандықтан, ЖИ тек көмекші құрал рөлін атқара алады. Пәннің рухани мазмұнын, авторлық ойды, көркемдік табиғатты технология ешқашан алмастыра алмайды. Сондықтан ЖИ қолданылған сабақта мұғалім - бағыттаушы тұлға, ал оқушы - өз білімін қалаушы дербес субъект.

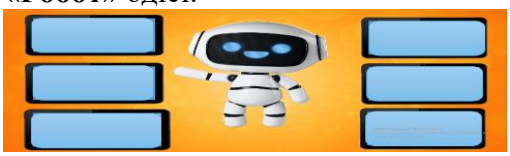
ҚАЗІРГІ РОБОТТАР.АРМАН

Айтжанова Раушан Биахметқызы
Ақтөбе қаласы І. Есенберлин атындағы
№15 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Бөлім	Менің мектебім
Пәні:	Әдебиеттік оқу
Күні:	28.11.2025ж
Сынып: 2 «А»	Қатысқандар саны: 21 Қатыспағандар саны:0
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	2.2.1.1 шығарманы дауыстап дұрыс әрі түсініп оқу, рөлге бөліп, мәнерлеп оқу; 2.2.9.1 сұраққа жауапты анықтамалық кітаптардан, жинақтардан, сөздіктерден табу және ақпаратты берілген үлгі кестеге салу;
Сабақтың мақсаты	-шығарманы дауыстап дұрыс әрі түсініп оқып, рөлге бөліп, мәнерлеп оқиды; -сұраққа жауапты анықтамалық кітаптардан, жинақтардан, сөздіктерден тауып және ақпаратты берілген үлгі кестеге салады;

Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы 3 мин	**Ұйымдастыру кезеңі:** Оқушылармен амандасады. Сабаққа дайындығын тексереді. Оқу құралдарын шығартады. **Психологиялық ахуал «Көгершін» әдісі** 	Оқушылар мұғаліммен амандасады. Оқу құралдарын түгендейді.		

2 мин 5 мин	Қуанамын мен де, Қуанасың сен де. Қуанайық достарым, Арайлап атқан күнге. **Үй тапсырмасын пысықтау.** **«Кітап» әдісі**. **«Пазл құрастыру» әдісі.** Есептерді шеше отырып, пазл құрастырады. Пазлда суреттер шығарды. Сол суреттер арқылы жаңа тақырып ашылады. Құндылық: зейінін шоғырландыру, шапшаңдыққа, **белсенділікке баулу.**	Оқушылар тілектерін жазады. Дұрыс жауабын анықтайды. Пазлдағы есептерді шығарып, суретті құрастырады.	Өте керемет! Кітапша тарату Жарайсыңдар! Мақтан тұтамын!	Оқулық Слайд ЖИ Көгершін, күн суреттері Слайд ЖИ,пазлдар
15 мин **5 мин**	**Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау.** **Тақырыбы: Қазіргі роботтар.Арман** **Бейне ролик көрсету.** **Мұғалім түсіндірмесі қосымша тақтадан суреттер бойынша тоқталу.** **«Арман» мәтіннің ЖИ арқылы тыңдау.** Оқушыларға тақырыпты толықтай түсіндіреді. Тақырып бойынша сұрақтар қояды. **қулықпен жұмыс. Әр топтан 1-2 баладан тізбектей оқыту.** **Топтық жұмыс** **«Топтас және анықта»** әдісі арқылы тапсырманы орындайды. Топпен бірлесе отырып, жауапкершлікте, ұжымдасқан түрде жұмыс жасауға үйрету, бір-бірін тыңдауға, сыйлауға, әркімнің пікірінің құнды екенін ұғыну. **1 топ.**Берілген суреттер мен сөйлемдер желісімен мәтінді ретімен орналастыру. **2 топ.**Роботтың дене бөліктерін мәтін бойынша мәліметтермен толықтырыңдар. **3 топ.**Роботтың негізгі түрлерін суретпен байланыстыра отырып сәйкестендіру.	Сұрақтарға жауап береді. Топ болып жауап береді. Сергіту сәтін жасайды.	**Дескриптор:** -оқу мақсатымен танысады. -сұрақтарға жауап береді. **Дескриптор:** -мәтінді тыңдайды; -сұрақтарға жауап береді	Слайд Оқулық ЖИ Бейне роликтер Слайд Оқулы

<table>
<tr>
<td>5 мин</td>
<td>
Әр тапсырманы орындауда жауапкершілік танытуға тәрбиелеу.
Сергіту сәті
«Қимылды қайтала» әдісі
ҰТ Word wall платформасында тапсырмаларды орындау.
«Дәлелде» айдары «Дұрыс-бұрыс тұжырымдар» кестесі бойынша дәлелде.
<table>
<tr><th>Тұжырымдар</th><th>Иә</th><th>Жоқ</th></tr>
<tr><td>Әкесі баласына роботтардың сатылмайтынын айтты.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Бала жүйрік әрі әңгімешіл робот жасамақшы болды.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Бұл мәтін - ертегі.</td><td></td><td></td></tr>
</table>
Жеке жұмыс
«Сәйкесін тап» әдісі.
Educaplay.com. платформасы арқылы жүргізу. Оқушылармен жеке жұмыс, тақырыпқа сай жауаптарды табады.
Шығармашылық жұмыс.
1-топ: Қима қағаздардан робот бөліктерін құрастыру.
2-топ Роботты конструктор көмегімен құрастыру.
3-топ Ермексаздан робот құрастыру.
Дәптермес жұмыс Орында
Кестені толтыр. Өзіңде қандай робот болғанын
қалар едің?
<table>
<tr><th>Оны калай атар едің?</th><th>Ол не істей алады?</th></tr>
<tr><td>Өнерлі, ақылды, қайырымды</td><td></td></tr>
</table>
Бекіту
«Робот» әдісі.

Жауапкершілікке баулу,
</td>
<td>Сұраққа жауап береді.

Сәйкесін панель тақтадан табады

Дәптермен жұмыс, кестені жеке оқушылар толтырады.

Сұрақтарға ауызша жауап береді.</td>
<td>;
- кестені толтырыңдар;
- дұрыс немесе бұрыстығын анықтайды;
Жалпы балл: 4

Жарайсыңдар!

Дескриптор:
- тапсырманы тыңдайды;
- сөйлемдерді жауабымен сәйкестендіреді;
- жауабын тексереді;
Жалпы</td>
<td>қ
Бағалау

АКТ

Конструктор
Қима қағаз, ермексаз

Кесте
Слайд
Бейнеролик

Слайд
Бағалау
Оқулық
ЖИ

Бағалау
Слайд
Оқулық
ЖИ</td>
</tr>
</table>

			балл: 3 **Дескриптор:** - сұрақты оқиды; - жауабын анықтайды; - жауабын тексереді; **Жалпы балл: 3**	
Сабақтың соңы **5 мин** **5 мин**	**Бағалау** **«Білім класс» әдісі** **Рефлексия** **«Робот»** Оқушылар бүгінгі сабақтан алған білімдерін, түсінбеген сұрақтарын жазады. Ұлттық құндылықтарды дарыту, адалдыққа, әділ бағалауға тәрбиелеу **Үйге тапсырма.** Арман мәтінін оқу, ҚБ тапсырманы аяқтау.	Бүгінгі сабақтан алған білімдерін сабақ бойына орындаған тапсырмасының нәтижесіне қарай өз пікірлерін білдіреді.	Мадақтау Жарайсыңдар! Мақтанетемін!	Оқулық Слайд

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙ ЖӘНЕ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ САЯСАТ

Алтыбаева Бактыгуль Сайоновна
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы
№ 15 ОМ КММ-нің география пәні мұғалімі

Пән/Сынып:	География . 9 сынып			
Күні:	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:			
Тарау немесе бөлім атауы:	4-бөлім Әлеуметтік география география 4.1. Халық географиясы			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	9.4.1.6 Қазақстанның демографиялық жағдайын талдап, демографиялық саясаттың өзіндік моделін ұсынады			
Сабақтың мақсаты:	Қазақстанның демографиялық жағдайы мен демографиялық саясатына талдау жасайды және моделін ұсынады.			
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңдері	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру Сабақтың басы	Сәлеметсіздер ме, оқушылар. Оқушыларды түгендеу. Жағымды ахуал орнату. «Жылы лебіз» Оқушылардың назарын сабаққа аудару. Үй жұмысын «Google» форм арқылы тест жұмысын береді. **Бүгінгі сабағымыздың тақырыбы: Қазақстандағы демографиялық жағдай** **Сабағымыздың оқу мақсаты**: 9.4.1.6 Қазақстанның демографиялық жағдайын талдап, демографиялық саясаттың өзіндік моделін ұсынады **Сабақта меңгеретініңіз:** Қазақстанның демографиялық жағдайын білу Қазақстанның демографиялық	Амандасады. Оқушылар бір-біріне жылы тілектер айтады. Үй жұмысын «Google» форм платформа арқылы тест жұмысын орындайды. Дәптерге жаңа тақырыпты, термин сөздерді жазады. Презентацияда берілген ақпараттарды дәптерге түсіріп алады.	Оқушылар бір-бірінің берген жауаптарына қарай отырып өзара баға береді.	Интербелсенді тақта Ұялы телефондар Жалпы білім беретін мектептің 9 сыныбына арналған оқулық. Презентация № 1 бет Презентация №2-4 бет

	саясатның моделін ұсыну. 			
Сабақтың ортасы	Оқушыларға топқа бөліну үшін кеспе қағаздарды таратады. Бағалау парағымен таныстырып, топ басшыларына береді. **I.Топтық жұмыс.** 1-топ: Қазақстанның демографиялық жағдайы. «FILA» әдісі бойынша көрсетеді. 2-топ: Қазақстандағы халықтың табиғи қозғалысы (1999-2022) Графика салу. 3- топ: Халық санының динамикасының себептері. «Ойталқы пирамидасы» . **II.Жұптық жұмыс**. «Ойлан-жұптас-бөліс» Халық тығыздығы картасына талдау жасау. 	Кеспе қағаздарды таңдайды. Топқа бөлінеді.Топ басшысын сайлайды. Бағалау парағымен танысады. Әр топ өз жұмыстарын талдап, көрсетеді,анықтап, талдау жүргізеді. Оқушылар жұпқа бөлінеді. Халық тығыздығы картасына талдау жасайды. Халық тығыздығы жоғары,орташа, төмен орналасқан аймақтарды кескін картаға тсіреді.	Дескриптор: -Қазақстанның демографиялық жағдайын талдайды; -Халықтың табиғи қозғалыс типтерін графика түрінде көрсетеді; -Халық саны динамикасының себептерін анықтайды. Дескриптор: -Қазақстан халқының тығыздық картасымен жұмыс жасай алады; -Халық әркелкі,тығыз,сирек қоныстанған аймақтарды көрсетеді	Кеспе қағаздар,бағалау парағы. «FILA» кестесі «Ойталқы пирамидасы » Кескін карталар Қазақстанның халқының тығыздығы бойынша атлас карта Презентация №5 бет

Сабақтың соңы	Бекіту сұрақтары: 1.Қазақстанның демографиялық саясаты қандай? 2.Қазақстанның демографиялық саясатына алып-қосарыңыз бар ма? 3.Қазіргі таңдағы Қазақстанның демографиялық жағдайы қандай? **Кері байланыс «Нысана»** **Үйге тапсырма**: 1. Тақырыпты оқу. 3- тапсырма. 2. 2024 жыл бойынша туған өлкенің демографиялық көрсеткішін анықтап келу.	Сұрақтарға жауап береді. Өз ойларын ортаға салады.	Мадақтау, топтар бір-біріне баға береді, өзара бағалайды. Тақырыпты жақсы түсіндім, әлі де толықтыруым қажет,маған көмек керек деген белгілер арқылы оқушылар өз ойларымен бөліседі	Презентация № 6 бет Кері байланыс «Нысана» Кеспе қағаздар Презентация № 7 бет

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОЕКТНОЙ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ШКОЛЬНОМ КУРСЕ ХИМИИ

Аскарова Жанара Данабековна
КГУ «ОСШГ им. Динмухамеда Конаева»
ГУ «ОО города Актобе»
учитель химии,

Аннотация. В статье рассматриваются особенности организации проектной и исследовательской деятельности учащихся в процессе изучения школьного курса химии. Раскрывается педагогический потенциал проектных и исследовательских методов обучения, их роль в формировании предметных, метапредметных и личностных результатов. Описываются основные этапы организации деятельности, типы проектов и исследований, а также условия эффективного включения учащихся в самостоятельную познавательную работу. Подчёркивается значение химии как учебного предмета, обладающего широкими возможностями для практико-ориентированной и исследовательской деятельности школьников.

Ключевые слова: химия, проектная деятельность, исследовательская деятельность, школьное образование, учебный эксперимент.

Введение. Современное школьное образование ориентировано на формирование у учащихся не только системы знаний, но и умений самостоятельно их применять, анализировать и использовать в практических ситуациях. В этой связи особую актуальность приобретает организация проектной и исследовательской деятельности, которая позволяет реализовать деятельностный подход в обучении. Школьный курс химии обладает значительным потенциалом для внедрения проектных и исследовательских форм работы, так как опирается на эксперимент, наблюдение, анализ и объяснение природных и техногенных процессов.

Основная часть. Проектная и исследовательская деятельность в курсе химии способствует развитию познавательного интереса учащихся, формированию научного мировоззрения и пониманию роли химии в жизни человека. Работа над проектами и исследованиями позволяет связать теоретические знания с практикой, показать прикладной характер химической науки, её значение для экологии, медицины, промышленности и быта.

Участие в проектной и исследовательской деятельности развивает у школьников умения ставить цели, выдвигать гипотезы, планировать эксперимент, анализировать результаты и делать выводы. Кроме того, такие виды деятельности способствуют формированию коммуникативных навыков, ответственности и самостоятельности.

В практике преподавания химии используются различные виды проектов и исследований. *Информационные проекты* направлены на изучение свойств веществ, истории химических открытий, роли химии в жизни общества. *Практико-ориентированные проекты* связаны с решением прикладных задач, например, исследованием качества воды, моющих средств, продуктов питания или экологического состояния окружающей среды.

Исследовательская деятельность предполагает проведение химического эксперимента, наблюдений и анализа полученных данных. Такие работы могут включать изучение факторов, влияющих на скорость химических реакций, кислотность растворов, коррозию металлов и другие процессы, доступные для школьного эксперимента с соблюдением техники безопасности.

Организация проектной и исследовательской деятельности в школьном курсе химии представляет собой поэтапный, целенаправленный процесс, требующий системного педагогического сопровождения. Чёткое структурирование этапов работы позволяет обеспечить осознанность деятельности учащихся, её результативность и соответствие образовательным целям.

Первый этап — мотивационно-ориентировочный. На данном этапе формируется интерес учащихся к проектной или исследовательской деятельности. Учитель знакомит школьников с проблемным полем темы, актуализирует имеющиеся знания, демонстрирует практическую и социальную значимость химических исследований. Особое внимание уделяется выбору темы проекта или исследования, которая должна быть связана с учебным материалом, жизненным опытом учащихся и возможностями школьной лаборатории. На этом этапе осуществляется первичное обсуждение предполагаемых направлений работы, формируются учебные группы или определяется индивидуальный формат деятельности.

Второй этап — целеполагание и планирование. На этапе планирования учащиеся при поддержке учителя формулируют цель и задачи проекта или исследования, определяют объект и предмет изучения, выдвигают гипотезы (при исследовательском характере работы). Составляется план деятельности, включающий этапы выполнения, распределение ролей в группе, сроки и ожидаемые результаты. В курсе химии особое значение имеет выбор методов исследования, таких как наблюдение, химический эксперимент, измерения, сравнение и анализ. Учитель консультирует учащихся по вопросам техники безопасности и корректности выбранных методов.

Третий этап — информационно-поисковый. На данном этапе учащиеся осуществляют поиск и отбор информации из различных источников: учебников, научно-популярной литературы, электронных ресурсов, справочников. Формируются навыки критического анализа информации, умение выделять главное и сопоставлять данные из разных источников. Важно научить учащихся правильно оформлять ссылки на источники и использовать полученную информацию для обоснования своей работы.

Четвёртый этап — практико-исследовательский. Этот этап является ключевым для курса химии, так как связан с выполнением экспериментальной части работы. Учащиеся проводят химические опыты, наблюдения, измерения, фиксируют результаты в таблицах, схемах, графиках. При выполнении практических заданий особое внимание уделяется соблюдению правил техники безопасности и правильному использованию лабораторного оборудования. Учитель осуществляет текущий контроль, корректирует действия учащихся и обеспечивает условия для самостоятельного анализа полученных данных.

Пятый этап — аналитико-обобщающий. На данном этапе происходит обработка и интерпретация результатов исследования. Учащиеся анализируют полученные данные, сопоставляют их с поставленной целью и выдвинутыми гипотезами, формулируют выводы. В проектной деятельности этот этап включает оценку степени достижения запланированного результата и его практической значимости. Формируются умения логического мышления, аргументации и обобщения.

Шестой этап — оформление и презентация результатов. Результаты проектной или исследовательской деятельности оформляются в виде письменного отчёта, презентации, плаката, модели или демонстрационного эксперимента. Учащиеся готовятся к публичной защите своей работы, учатся структурировать материал, грамотно представлять результаты и отвечать на вопросы. Презентация проекта способствует развитию коммуникативных навыков и культуры научного выступления.

Седьмой этап — рефлексивно-оценочный. Заключительный этап предполагает оценивание результатов и процесса деятельности. Проводится анализ достигнутых целей, самооценка и взаимооценка, обсуждение возникших трудностей и способов их преодоления. Рефлексия позволяет учащимся осмыслить приобретённый опыт и определить направления дальнейшего развития исследовательских умений.

Роль учителя химии в организации деятельности. Учитель химии выполняет роль организатора, консультанта и наставника. Он обеспечивает методическое сопровождение, контролирует соблюдение техники безопасности при проведении экспериментов, помогает учащимся корректировать направление работы. При этом важно сохранять баланс между педагогической поддержкой и самостоятельностью обучающихся, создавая условия для их активной познавательной деятельности.

Заключение. Организация проектной и исследовательской деятельности в школьном курсе химии является эффективным средством повышения качества химического образования. Она способствует формированию устойчивого интереса к предмету, развитию исследовательских умений и подготовке учащихся к дальнейшему обучению и профессиональному самоопределению. Включение проектных и исследовательских форм работы в образовательный процесс делает изучение химии более осмысленным, практико-ориентированным и личностно значимым для школьников.

Литература

1. Мусабаева Л. С. Внеклассные исследования и проекты в школьном курсе химии / Л. С. Мусабаева. — Алматы: Сана, 2018. — 160 с.

2. Султанова А. С. Основы проектной деятельности в химии: учебно-методическое пособие для учителей / А. С. Султанова. — Алматы: Білім, 2021. — 216 с.

3. Тлеубекова Г. С. Методика реализации проектной деятельности на уроках химии / Г. С. Тлеубекова. — Алматы: Алматыкітап, 2019. — 184 с.

ГЕОГРАФИЯ ПӘНІНДЕГІ СОҢҒЫ ӘЛЕМДІК ӨЗГЕРІСТЕРДІ ТАЛҚЫЛАЙЫҚ

Балғалиев Аққали Нұрлаұлы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің география пәні мұғалімі

Соңғы жылдарда «география» ғылымы мен географиялық білім саласында бірнеше маңызды жаһандық өзгерістер байқалып жатыр. Төменде солардың негізгі бағыттары мен үрдістерін — табиғи, экологиялық, әлеуметтік-географиялық және білім беру жағынан — талдап көрейік.

1. Табиғат пен экология: Жер бетіндегі географиялық құрылым мен биосферадағы өзгерістер:

- Ғылыми зерттеулер көрсетіп жатқандай, жаһандық «жер пайдалану» (land use / land cover) — ауыл шаруашылығының кеңеюі, орманды ауыстыру, қалалар тарауы — климат пен биоалуантүрлілікке ауыр соққы болып отыр. Мысалы, бір зерттеу бойынша болашақта ауыл шаруашылығын кеңейту арқылы алынатын жер көлемі өседі, бірақ бұл бұлтты ауыстыру (original vegetation) – орман, табигат жамылғысы — көміртекті аз сіңіретін ауыл шаруашылық алқаптарына айналады, және алуан түрлі өсімдіктер мен жануарлардың 26 %-ға дейін жойылу қаупі бар. (ScienceDaily)
- Сонымен бірге, климат өзгерістері жер бетіндегі өсімдік жұмысын (өсімдіктердің көміртекті сіңіру, фотосинтездік белсенділігі) бұзып жатыр. Жаңа модельдеу көрсеткендей (2025 зерттеуі), «LULCC + климаттық өзгерістер» сценарийінде — яғни жер пайдалану + климат әсері біріккен кезде — өсімдіктердің «сіңіру» қабілеті әлсірейді: жыл сайынғы көміртек сіңіру тұрақсыз болады, ал кей кезде күтпеген «теріс экстремумдар» — көміртекті үлкен көлемде шығару — көтерілуі мүмкін. (arXiv)
- Бұдан бөлек, соңғы жылдарда орман өрті, құрғақшылық, топырақ ылғалдылығы, су ресурстары сияқты экожүйе қауіптері күшейді: әлем бойынша орман өрттері бұрынғы 20 жылмен салыстырғанда енді **жыл сайын ең кемі екі есе көп ағаш жамылғысын жояды.** (wri.org)

• Сонымен, осы үрдістер — климат өзгерісі, жер пайдаланудың кеңеюі, биоалуантүрліліктің азаюы — география пәні үшін «статикалық карта + факттер» емес, **динамика, өзгеріс** пәніне айналып отыр.

2. Биосфера, биоалуантүрлілік және әсері: География мен экология қиылысы.

• Соңғы ғылыми мақала (2025) көрсеткендей — адамзаттың әрекеті (ауыл шаруашылығы, қалалар, ландшафт өзгерісі, климат) биоалуантүрлілікке, экожүйелерге үлкен қысым жасап отыр. (Nature)

• Бұл әсіресе ұлттық, аймақтық деңгейдегі экожүйелер үшін қауіп — табиғи түрлердің саны азаюда, экожүйелер күрделілігі төмендеуде. Бұл өз кезегінде климаттық тұрақтылыққа, жер ресурстарының тиімді пайдаланылуына, су мен топырақ сапасына, ауыл шаруашылығына әсер етеді.

• Яғни, география — енді «физикалық жер бедері + карта + мемлекеттер» пәні ғана емес, **экологиялық география, геоэкология, биогеография, ландшафттар динамикасы** салаларын қамтитын кешенді ғылымға айналды.

3. Климат, климаттық өзгерістер, геосаясат және география түсінігі

• Климаттың өзгеруі, теңіз деңгейінің көтерілуі, су ресурстарының қайта бөлінуі, ормандарды жоғалту сияқты процесстер — тек экологияға емес, **география саласындағы картографияға, саяси географияға, ресурсқа тәуелділікке** де әсер етеді. Мәселен: дүниежүзілік теңіз деңгейі көтерілуі арқылы кей жағалаулар, аралдар әсер астына алынады, мемлекеттік шекаралар, су ресурстарына қолжетімділік өзгеруі мүмкін — бұл география мен халықаралық қатынастар арасындағы байланысты өзгертеді. (Карнеги)

• Осыған байланысты — география пәні мен геосаяси зерттеулерде «әдеттегі карта + мемлекет + табиғат» моделі аздап көлеңкеге ығысып, «динамикалық карта», «ресурс карталары», «экологиялық шекаралар», «судың, климаттың, биоалуантүрліліктің географиясы» деген терең — әрі күрделі — түсініктер алға шыға бастады.

4. География білім беру жүйесіндегі өзгерістер

• Мысалы, Қазақстанда 2025 жылы — Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті (Aqtöbe) география бағыты бойынша оқу жоспарына элективті пәндер енгізген. Бұл — география мамандығын тек картография, физикалық география ғана емес, экология, су ресурстары, тұрақты даму, табиғатты оңтайлы пайдалану сияқты күрделі бағыттармен байыту ниетінің көрінісі. (zhubanov.edu.kz)

• Сол сияқты, кей аймақтарда — мысалы, Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы шеңберінде өткен кеңесте — мұғалімдер «география пәніндегі жасанды интеллект және цифрлық технологияларды қолдану» мәселесін талқылап, білім беру процесін жаңғыртуды ұсынды. Яғни, география сабағында дәстүрлі карта + жер бедері жеткіліксіз, деректерге негізделген, интерактивті, цифрлық модельдер арқылы ойлау дағдылары талап етілуде. (Правительство Казахстана)

• Бірақ сонымен бірге — кей қиындықтар бар. Мектеп деңгейінде география пәнін оқыту жүйесі кейде «жүйесіздік» деп сыналуда. 2025 жылғы жаңалыққа сәйкес, мұғалімдер қауымы мектептерде география пәнінің оқытылуын жүйелендіріп, бағдарламаны нақтылау қажеттігін айтып отыр. (Егемен Қазақстан)

• Бұл — география пәнінің мазмұны мен әдіс-тәсілінің заманға сай өзгеруі, бірақ жаңа форматқа өту барысында білім беру жүйесінің даярлығы мен ресурстары әртүрлі екенін көрсетеді.

5. География — тұрақсыздық және күрделілік пәніне айналды: «статикадан» «динамикаға» өту

Бұрын география пәні көбіне — жер бедері, карта, материктер, климат белдеулері, халық, мемлекеттер географиясы сияқты «тұрақты» ақпаратты беретін болса, қазіргі кезде:

• География — климат пен экология өзгерісін,

- Табиғи ресурстар мен биоалуантүрліліктің азаюын,
- Ауыл шаруашылығы мен адам әрекеті арқылы болатын жер пайдалану өзгерістерін,
- Геосаяси, экологиялық, климаттық, экономикалық факторлардың қиылысуын,
- Тіпті — білім беру әдістерін, цифрлық картография, модельдеу, жасанды интеллект көмегімен талдауды қамтитын — **динамикалық, интердисциплинарлық ғылым** болып барады.

Соның нәтижесінде — география пәнін оқыту мен зерттеу әдістері де өзгеруде: **традициялық карталардан — цифрлық карталарға, динамикалық модельдерге, жер-атмосфера-экожүйе-әлеумет** байланысын қарастыратын кешенді курстарға.

Менің ойымша — бұл өзгерістер бізге (Қазақстан секілді елдерге) өте өзекті, өйткені:

- Климат өзгерісі мен жер пайдалану динамикасы Қазақстанда да байқалады; география мен экологияны бірге қарауды білу — болашақтағы су, жер, ауыл шаруашылығы, экожүйе, табиғи апаттар (құрғақшылық, топырақ эрозиясы, су тапшылығы) мәселелеріне дайын болуға көмектеседі.
- Білім беру жүйесінде географияны жаңғырту — оқу бағдарламаларын кешенді ету, цифрландыру — жастарды заманауи, күрделі геосаяси-экологиялық проблемаларды түсінетіндей даярлайды.
- Ғылыми зерттеу мен саясатта — география + экология + климат + әлеумет + экономика қиылысқан салалары — орны бөлек, әрі маңызды.

География ғылымы соңғы жылдары климаттық өзгерістер, жер ресурстарының тозуы, орман мен су тапшылығы сияқты жаһандық үрдістерге байланысты динамикалық, кешенді пәнге айналды. Қазіргі география табиғат пен адам әрекетінің өзара әсерін терең талдап, экология, ресурстар және тұрақты даму мәселелерін біртұтас қарастырады. Білім беруде цифрлық карталар мен жаңа технологиялар географияны оқытудың басты құралына айналып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Climate Change 2023: Synthesis Report. Geneva: IPCC, 2023.

2. United Nations Environment Programme (UNEP). Global Environment Outlook 6: Healthy Planet, Healthy People. Nairobi: UNEP, 2021.

3. World Resources Institute (WRI). Global Forest Review: Trends in Forest Loss and Degradation. Washington, D.C., 2024.

ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕРІ МЕН ФОРМАЛАРЫ

Балғалиев Аққали Нұрлаұлы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектеп директорының ОТЖ орынбасары

Білім беру жүйесі заман ағымына қарай үнемі дамып, жаңарып отырады. Оқыту әдістері дәстүрлі және инновациялық болып екі үлкен топқа бөлінеді. Әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері, артықшылықтары мен кемшіліктері бар.

Дәстүрлі оқыту әдістері ғасырлар бойы қолданылып келе жатқан, мұғалімнің негізгі ақпарат көзі болып саналатын оқыту тәсілдері.

Ерекшеліктері:

- Мұғалім сабақтың негізгі басқарушысы.

➢ Оқушылар білімді дайын күйде қабылдайды.

➢ Жазбаша және ауызша түсіндіру тәсілдері басым.

➢ Білімді есте сақтау және қайталау маңызды.

➢ Бағалау жүйесі негізінен стандартталған тесттер мен жазба жұмыстарына сүйенеді.

Дәстүрлі оқыту әдістеріне мыналар жатады:

Түсіндірмелі-иллюстративті әдіс	Лекция (дәріс) әдісі	Әңгімелеу әдісі	Мәнерлеп оқу	Демонстрация (көрнекілік) әдісі	Практикалық әдіс	Жаттығу және қайталау әдісі
мұғалім материалды түсіндіріп, оқушылар оны тыңдап, жазып алады.	жоғары сыныптар мен ЖОО-да жиі қолданылады.	мұғалім белгілі бір тақырыпты әңгімелеу арқылы жеткізеді.	әдеби шығармаларды оқытуда қолданылады.	суреттер, сызбалар, карталар, кестелерді пайдалану.	зертханалық жұмыстар, жаттығулар орындау.	оқушыларға алған білімін бекіту үшін жаттығулар орындату.

Артықшылықтары:

✓Нақты құрылымдалған оқу жүйесі.

✓Уақытты тиімді пайдалану.

✓Мұғалімнің тәжірибесі мен білімі арқылы сапалы білім беріледі.

Кемшіліктері:

➢ Оқушылардың шығармашылық қабілеті мен сыни ойлауы төмен дамиды.

➢ Оқушылар пассив қабылдаушы рөлінде қалады.

➢ Жеке оқушының ерекшеліктері ескерілмейді.

Заманауи педагогикалық тәсілдер оқушылардың белсенділігін арттырып, олардың шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытуға бағытталған.

Ерекшеліктері:

- Оқушылар білімді өздігінен іздеп, талдайды.
- Мұғалім бағыттаушы рөл атқарады.
- Оқушылар топта немесе жеке жұмыс істейді.
- АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) кеңінен қолданылады.
- Бағалау критериалды немесе формативті түрде жүргізіледі. **Инновациялық оқыту әдістеріне мыналар жатады:**

Проблемалық оқыту	Жобалық оқыту	Сын тұрғысынан ойлау технологиясы	Интерактивті оқыту	АКТ негізінде оқыту	Геймификация (ойын технологиясы)	Дифференциалды оқыту	Флипped (ауыспалы) сынып әдісі
оқушыларға шешімін өздері табуға тиіс проблем	оқушылар нақты тақырып бойынша	пікірталас, аргумент келтіру, шығармашылық тапсырмалар	диалог, пікірталас, ойын элементтері арқылы оқыту	мультимедиалық ресурстар, онлайн-платформалар, 3D модельдеу,	сабаққа қызығушылық арттыру үшін ойын элементт	әр оқушының деңгейіне қарай тапсырмалар беру.	оқушылар үйде теориялық материалды оқып,

алық тапсырмалар беріледі.	жоба дайындап, қорғайды.	арқылы оқушылардың ойлау қабілетін дамыту.	(дебат, рөлдік ойындар, "миға шабуыл" әдісі).	цифрлық зертханаларды пайдалану.	ерін қолдану.		сабақта практикалық тапсырмалар орындайды.

Артықшылықтары:

✓Оқушылар белсенді қатысады, өзіндік ізденіске үйренеді.

✓Шығармашылық және сыни ойлау дамиды.

✓Топтық жұмыс дағдылары қалыптасады.

✓Оқыту процесі қызықты әрі тиімді өтеді.

Кемшіліктері:

- Мұғалімнен жаңа әдістерді меңгеруді талап етеді.
- Оқытудың күрделілігі мен ұйымдастыруға көп уақыт қажет.
- Барлық мектептерде қажетті құрал-жабдықтар болмауы мүмкін.

Тәрбие – тұлғаның жан-жақты дамуына бағытталған мақсатты және жүйелі процесс. Тәрбие жұмысын тиімді ұйымдастыру үшін бірнеше әдіс-тәсілдерді қолдануға болады.

1. *Құндылыққа негізделген тәрбие*

- Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды сіңіру.
- Оқушылардың рухани-адамгершілік дамуын қолдау.
- Тұлғалық қасиеттерді дамытуға бағытталған іс-шаралар өткізу.

2. *Жеке тұлғаға бағытталған тәсіл*

- Әр оқушының қызығушылықтары мен қабілеттерін ескеру.
- Оқушылардың өзін-өзі дамытуына жағдай жасау.
- Даму мониторингін жүргізу және кері байланыс беру.

3. *Ойын технологияларын қолдану*

- Рөлдік және іскерлік ойындар арқылы тәрбие беру.
- Топтық тапсырмалар мен дебаттар ұйымдастыру.
- Мотивациялық тренингтер өткізу.

4. *Жобалық және зерттеу әдістері*

- Оқушыларды өз бетінше зерттеу жүргізуге ынталандыру.
- Әлеуметтік жобаларға қатысу мүмкіндігін ұсыну.
- Эксперименттік және шығармашылық жұмыстарға тарту.

5. *Тәрбие жұмысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану*

- Онлайн платформалар мен әлеуметтік желілер арқылы тәрбиелік жұмыстар жүргізу.
- Видеороликтер, презентациялар және интерактивті бағдарламалар қолдану.
- Виртуалды экскурсиялар мен онлайн-дебаттар ұйымдастыру.

6. *Отбасы мен мектеп арасындағы серіктестікті нығайту*

- Ата-аналармен бірлескен іс-шаралар өткізу.
- Оқушылардың дамуын талқылайтын кездесулер ұйымдастыру.
- Отбасылық құндылықтарды насихаттау.

7. *Этномәдени және патриоттық тәрбие*

- Тарихи-мәдени мұраны насихаттау.
- Ұлттық салт-дәстүрлерге негізделген іс-шаралар өткізу.
- Отансүйгіштікке бағытталған жобаларға қатысу.

8. *Көшбасшылық пен өзін-өзі басқаруды дамыту*

- Мектепішілік өзін-өзі басқару ұйымдарын құру.

- Көшбасшылық қабілеттерін дамытуға арналған тренингтер өткізу.
- Белсенді оқушыларды марапаттау және ынталандыру.

Бұл тәсілдерді тиімді қолдану арқылы тәрбие жұмысын ұйымдастыру нәтижелі болмақ.

Қорытындылай келе, оқу-тәрбие процесін жетілдіру – үздіксіз даму мен жаңашылдықты қажет ететін күрделі міндет. Заманауи оқыту әдістерін енгізу, технологияларды пайдалану, тәрбие жұмысына ерекше көңіл бөлу және мұғалімдердің кәсіби шеберлігін арттыру арқылы білім сапасын жақсартуға болады. Бұл шаралар болашақ ұрпақты тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады.

Негізгі әдебиеттер мен дереккөздер:

1. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы – ҚР Білім және ғылым министрлігі.
2. Жаңартылған білім мазмұны бойынша әдістемелік нұсқаулықтар – «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, ҚР БҒМ.
3. Biggs, J., & Tang, C. (2011). Teaching for Quality Learning at University – Оқыту мен оқуды жетілдіруге арналған құзыреттілікке бағытталған тәсілдер.
4. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes – Оқушылардың дамуы мен оқытудағы әлеуметтік өзара әрекеттестік туралы теория.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМНЫҢ МЕКТЕПАЛДЫ ТОП БАЛАЛАРЫНА АРНАЛҒАН «ҚАУІПСІЗДІК ӘЛІППЕСІ» АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫН ЕНГІЗУ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУҒА АРНАЛҒАН ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ

Бисеналина Дамегуль Нагиевна
Ақтөбе қаласы «№41 «Назерке» бөбекжай-балабақшасы» МКҚК тәрбиешісі

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі ұйымның мектепалды топ балаларына арналған «Қауіпсіздік әліппесі» авторлық бағдарламасының енгізілуі және оның тиімділігі зерттелген. Бағдарламаның мақсаты — балаларға өмірлік қауіпсіздік дағдыларын ерте жастан қалыптастыру, қауіпті жағдайларды тануға және дұрыс әрекет етуге үйрету. Зерттеу барысында бақылау, сауалнама, сұхбат, тест әдістері және практикалық тәжірибелер қолданылды. Нәтижелер көрсеткендей, бағдарламаға қатысқан балалардың қауіпсіздік дағдылары 25–30% жоғарылап, олар өздерінің күнделікті өмірінде үйде, көшеде, табиғатта, өрт және су қауіптері, сондай-ақ интернет қауіпсіздігі саласында дұрыс әрекет етуді меңгерген. Ата-аналар мен тәрбиешілер бағдарламаның тиімділігін растап, оны тұрақты қолдануға оң баға берді. Бұл нәтижелер мектепке дейінгі ұйымдарда авторлық бағдарламаларды енгізудің балалардың қауіпсіздік мәдениетін қалыптастырудағы маңыздылығын дәлелдейді.

Түйінді сөздер: мектепалды топ, мектепке дейінгі ұйым, қауіпсіздік әліппесі, авторлық бағдарлама, балалардың қауіпсіздігі, өмірлік қауіпсіздік, зерттеу әдістері, бақылау, сауалнама, сұхбат, тест, практикалық тәжірибе, педагогикалық тиімділік, дағдыларды қалыптастыру, рөлдік ойындар, қауіп-қатерді тану, қауіпсіздік мәдениеті, онлайн қауіпсіздік.

Қауіпсіздік — қазіргі қоғамдағы маңызды мәселе. Ерте жастан балаларға қауіпсіздік дағдыларын үйрету олардың өмірлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін

негізгі фактор болып табылады. Мектепке дейінгі ұйымдар балалардың әлеуметтік, эмоционалдық және физикалық дамуы үшін негізгі алаң болып табылады, сондықтан мұнда қауіпсіздік білімін жүйелі түрде беру өте маңызды.

Мектепалды топ кезеңінде (5–6 жас) балалар үйдегі, көшедегі, табиғаттағы, өрт, су және электр қауіптері, бөгде адамдармен қарым-қатынас және интернеттегі қауіптер туралы негізгі ақпаратпен танысуы қажет. Дәстүрлі сабақтар көбіне ойын мен шығармашылыққа бағытталса да, өмірлік қауіпсіздік тақырыбы толық қамтылмайды.

Осы олқылықтарды жою мақсатында «Қауіпсіздік әліппесі» атты авторлық бағдарлама мектепалды топтарда енгізілді. Бағдарлама балалардың жас ерекшеліктеріне сай педагогикалық әдістер мен ойын элементтерін қолданып, қауіпсіздік ережелерін оқытуға бағытталған.

Зерттеу нәтижелері балалардың қауіпсіздік дағдыларының айтарлықтай жақсарғанын, тәрбиешілер мен ата-аналардың бағдарламаға оң баға бергенін көрсетті. Бұл тәжірибе мектепке дейінгі ұйымдарда авторлық бағдарламаларды енгізудің тиімділігін дәлелдейді.

Зерттеу әдістері:

1. **Бақылау әдісі:**

- Тәрбиешілер сабақтар мен ойын әрекеттерін үнемі бақылады.
- Нәтиже: 90% балалар сабақ соңында қауіпсіздік ережелерін тәуелсіз қолдана алды.

2. **Сауалнама және сұхбат:**

- 30 ата-ана мен 10 тәрбиеші қатысқан сауалнама жүргізілді.
- Нәтиже: 87% ата-ана балалардың үйде де қауіпсіздік ережелерін сақтайтынын, 80% тәрбиеші балалардың топ ішінде қауіпсіздік мәдениетін меңгергенін атап өтті.

3. **Тест әдісі:**

- Модульдер бойынша қарапайым тапсырмалар берілді.
- Нәтиже: балалардың орташа көрсеткіші 85% деңгейінде болды, ал бағдарламаға қатыспаған топтағы балалардың орташа көрсеткіші 60% болды.

4. **Практикалық тәжірибе және рөлдік ойындар:**

- 9 модуль бойынша сценарийлік ойындар өткізілді: өрт, су, электр, көше ережелері.
- Нәтиже: балалардың 92% нақты жағдайларда дұрыс әрекет көрсете алды.

5. **Аналитикалық әдіс:**

- Жиналған деректер салыстырмалы талдаудан өткізілді.
- Нәтиже: бағдарламаға қатысқан балалардың қауіпсіздік дағдылары 25–30% жоғарылады, яғни тәуекелдерді тану, қауіпсіздік ережелерін сақтау және өзара әрекеттестікте жауапкершілік деңгейі артты.

Бағдарламаның модульдік құрылымы мен нәтижелері:

Модуль	Мақсаты	Нәтиже (%)
1. Танысу. Қауіпсіздік деген не?	Балаларға қауіпсіздік түсінігін енгізу	95%
2. Үйдегі қауіпсіздік	Үйде қауіпсіздік ережелерін сақтау	88%
3. Көшедегі қауіпсіздік	Көше ережелерін меңгеру	85%
4. Табиғат аясындағы қауіпсіздік	Табиғатта қауіпсіздік дағдылары	83%
5. Өрт қауіпсіздігі	Өрт кезінде әрекет ету	90%
6. Су және электр қауіпсіздігі	Су және электр қауіптері	87%
7. Бөгде адамдармен қарым-қатынас кезіндегі қауіпсіздік	Бейтаныс адамдармен қауіпсіз қарым-қатынас	86%
8. Интернеттегі қауіпсіздік	Онлайн қауіпсіздік	82%
9. Қорытынды. Қауіпсіздік ережелерін қайталау	Қауіпсіздік ережелерін қайталау	93%

Ескерту: пайыздық көрсеткіштер — дұрыс жауап немесе әрекет жасаған балалар үлесі.

Графикалық көрсеткіштер:

• **Балалардың қауіпсіздік дағдыларының өсуі**: бағдарлама енгізілген топтағы балалар 60%-дан 85%–90%-ға дейін көтерілді.

• **Ата-аналар мен тәрбиешілердің қанағаттану деңгейі**: орташа балл — 4,6/5.

«Қауіпсіздік әліппесі» бағдарламасын енгізу балалардың өмірлік қауіпсіздік дағдыларын қалыптастыруда жоғары тиімділікті көрсетті. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей:

• Балалардың қауіпті жағдайларды тану деңгейі 25–30% артты.

• Бағдарламаға қатысқан балалар тәуекелді тану мен дұрыс әрекет етуге қабілетті болды.

• Ата-аналар мен тәрбиешілер бағдарлама тиімділігін растап, оны тұрақты қолдануды қолдады.

Бұл нәтижелер мектепке дейінгі ұйымдарда қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру үшін авторлық бағдарламаларды енгізудің маңыздылығын дәлелдейді

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 5 тамызда № 29031 болып тіркелді.

2. Айтпаева Б.Ш. Мектепке дейінгі тәрбие және оқытуда қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру. – Алматы: Ұлағат, 2020. – 112 б.

3. Бейсенова А.М. Қауіпсіз мінез-құлық дағдылары. – Алматы: Дарын, 2022. – 87 б.

4. Жанұзақова М.Т. Мектепке дейінгі жастағы балалармен экологиялық тәрбие жұмысы. – Шымкент: Орда, 2020. – 71 б.

5. Кенжебаева С.Т. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету. – Алматы: Мектеп, 2020. – 109 б.

6. Мырзабекова Р.С. Электр және су қауіпсіздігі: Балаларға арналған сабақтар. – Орал: Тұмар, 2021. – 73 б.

7. Серікбаева Д.Ш. Балалармен қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру жолдары. – Ақтөбе: Күлтегін, 2022. – 64 б.

.

МЕКТЕПТЕГІ ҒЫЛЫМИ - ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ БАСҚАРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ҮЛГІЛЕРІ: ТИІМДІ ТӘЖІРИБЕ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

Василиева Айгүл Максимқызы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы
№15 орта мектеп директорының
ғылыми әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасары

Адамның басшысы - ақыл
Жетекшісі – талап
Шолғыншысы - ой
Жолдасы – кәсіп
Қорғаны - сабыр
Қоғаушысы – мінез

Қазіргі білім беру жүйесінде мектептің даму деңгейі педагогтердің кәсіби шеберлігімен және әдістемелік жұмыстың сапалы ұйымдастырылуымен тығыз байланысты. Осы тұрғыда ғылыми-әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасардың қызметі ерекше мәнге ие. Ол – педагогикалық ұжымның кәсіби өсуін қамтамасыз ететін, жаңашыл тәжірибелерді енгізуге бағыт беретін негізгі тұлға.

Ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастырудағы басқарушылық қызмет

Мектеп тәжірибесінде ғылыми-әдістемелік жұмыс жылдық жоспар негізінде жүйелі түрде жүргізіледі. Жоспарлау барысында педагогтердің сұранысы, білім сапасының мониторингі, әдістемелік бірлестіктердің ұсыныстары ескеріледі. Ғылыми-әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасардың басшылығымен: әдістемелік кеңестер; пәндік бірлестіктер отырыстары; шығармашылық топтар жұмысы ұйымдастырылады.

Бұл жұмыстар мұғалімдердің тәжірибе алмасуына және кәсіби өзара қолдау көрсетуіне мүмкіндік береді.

Мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау тәжірибесі

Мектепте педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру мақсатында коучингтер, семинар-тренингтер, ашық сабақтар өткізіледі. Lesson Study, іс-әрекеттегі зерттеу (Action Research) элементтері енгізіліп, мұғалімдердің зерттеушілік дағдысы қалыптастырылады. Нәтижесінде мұғалімдер:

- өз сабағына талдау жасауға;
- оқыту әдістерін жетілдіруге;
- оқушылардың білім нәтижесін арттыруға бағытталған шешімдер қабылдауға үйренеді.

Инновациялық және цифрлық әдістемелік жұмыстар

Мектеп тәжірибесінде цифрлық ресурстарды қолдану, заманауи педагогикалық технологияларды енгізу басты назарда. Ғылыми-әдістемелік орынбасардың үйлестіруімен:

- цифрлық платформаларды пайдалану;
- тәжірибелік семинарлар;
- шеберлік сыныптары өткізіледі.

Мұндай әдістер мұғалімдердің компьютерді, ақпараттық технологияларды игеруіне мүмкіндік береді. Нәтижесінде - білім саласындағы осы инновациялық қадам ақпараттық мәдениетті, қоршаған ортадан өзіне қажетті ақпаратты таңдап, сұрыптап алатын іскер, жігерлі, өзіне сенімді, компьютерді жетік меңгерген мұғалімді қалыптастыруға болады. Бұл жұмыстар педагогтердің кәсіби белсенділігін арттырып, оқу үдерісінің сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Қорытынды

Мектептегі ғылыми-әдістемелік жұмысты тиімді басқару – білім сапасын арттырудың негізгі тетігі. Ғылыми-әдістемелік жұмыс жөніндегі орынбасардың жүйелі, мақсатты және нәтижеге бағытталған қызметі педагогтердің кәсіби дамуына, инновациялық орта қалыптастыруға және мектептің тұрақты дамуына мүмкіндік береді .

Пайдаланылған әдебиеттер

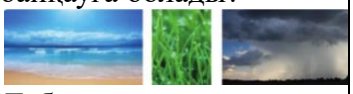
1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Педагогтің кәсіби стандарты. – Астана, 2023.
3. Құдайбергенова Қ. Білім берудегі әдістемелік қызмет. – Алматы, 2022.
4. Мұғалімнің кәсіби дамуы: әдістемелік құрал. – Астана, 2024.

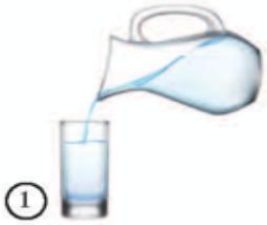
Білім беру ұйымының атауы	Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебі	
Пәні:	**Жаратылыстану**	
Бөлім:	Заттар және олардың қасиеттері	
Педагогтің аты-жөні:	**Василиева Айгүл Максимқызы**	
Күні:		
Сынып: 2 «Ә»	Қатысушылар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	**15– сабақ Біз су туралы не білеміз?**	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	2.3.3.1 судың физикалық қасиеттерін анықтау (дәмсіз, иіссіз, белгілі бір формасының болмауы, аққыштығы).	

Сабақтың мақсаты/Бағалау критерийлері	- табиғи су көздерін және оның қасиеттерін анықтайды.

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы минут	**І.Ұйымдастыру кезеңі:** Сәлемдесу. Оқушыларды түгендеу **Ширату жаттығуын жасау.** Біз көңілді баламыз, Бас иіп, сәлемдесіп аламыз. Амансың ба, алтын Күн! Амансың ба, көк аспан! Амансың ба, достарым!	Ширату жаттығуларын жасайды.	**Ауызша мадақтау жүреді**	
Өткенді пысықтау 3 минут	Сендерді көрсем қуанам! Міне, менің қолым, дос, Жылуыма жылу қос.	Тапсырманы орындайды	**Дескриптор** - сұрақтарға жауап береді. **«Сағат»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **10-балл**	
Тақырып-ты ашу минут	**Неліктен ауаны қорғау қажет?**Тақырыбын сұрақ арқылы пысықту. Таза ауа адам өмірі үшін қаншалықты маңызды?			
Сабақтың ортасы минут	Адамдар ауаны калай корғайды? Қай жердегі ауа таза? Ірі қалада ма, әлде ауылда ма? **ЕБҚ-тапсырма.**Ауаны қалай қорғайсың? **Сабаққа кіріспе.** Су туралы түсіндіру суретпен жұмыс. **Жаңа сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау** Біз су туралы не білеміз? БЖБ№2 - табиғи су көздерін және оның қасиеттерін	Суретке қарап судағы тіршілікті байқауға болады.Табиғаттың барлық құбылыстары сумен байланысты.Жауын – шашын,қар барлығы суға байланысты. Ауызша орындалады	**Дескриптор** суретке қарап сұрақтарға жауап береді. **«Сағат»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау.	 Оқулық

	анықтайды. **Оқулықпен жұмыс. Ұжымдық жұмыс** **1-тапсырма.**Мына суреттерге ортақ нені байқауға болады? Табиғаттың тағы қандай құбылыстары сумен байланысты? **Су -** жансыз табиғаттың бір бөлігі. Ол барлық жерде тұнық көлде, мұхитта, аспанда қалықтаған бұлтта да бар.Су ауада бу түрінде кездеседі. Топырақтың құрамында да болады.		**1-балл** **Дескриптор** су туралы не білетінін айтады. -оның қасиеттерін есіне түсіреді.	
минут **Сергіту сәті** **2 минут** **минут**	**2 –тапсырма. СУДЫҢ ҚАСИЕТТЕРІ** Сен су туралы не білесің? Оның қасиеттерін есіне түсір. Адам судың қасиеттері туралы білімін күнделікті өмірде қолданады. Тамақты иісі жоқ, таза сумен да-йындау кажет. Аквариумдағы су мөлдір болған кезде балықтар жақсы көрінеді. Судын ағатын касиеті де аса маңызды. Су осы қасиетінің арқасында құбыр арқылы әрбір үйге жеткізіледі.	Балалар сергіту сәтін жасайды Топтық тапсырманы орындайды	**«Сағат»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **3-балл** **Дескриптор** тәжірибе жүргізеді. -судың қандай қасиетін байқағанын айтады.	
минут	**3 – тапсырма.**Тәжірибе жүргіз.Судың қандай қасиетін байқадың?	Жұптық тапсырманы орындайды. Сұрақтарға жауап береді	**«Сағат»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **1-балл** **Дескриптор** суреттер бойынша судың қасиеттерін анықтайды. **«Сағат»** әдісі арқылы	

Сабақты қорыту 20минут **Кері байланыс минут**	 су сүт **«Ою» әдісі арқылы әуенмен сергіту сәтін жасайды** **4 – тапсырма.Топтық жұмыс.** Суреттер бойынша судың қасиеттерін анықта. **5-тапсырма.Жұптық жұмыс.** Қуаныш пен Айсұлу ауа мен судың қасиеттерін салыстырды.Оларға зерттеуді аяқтауға көмектес. «Иә» немесе «жоқ» деген жауаптың бірін таңда. Таза су мен таза ауаның қандай ортақ қасиеттері бар? **6-тапсырма.**Су мүлдем тартылып кеткен жағдайда не болады? Болжа. **Болжам** ... болжам жасаймыз. болсын делік. Мумкін ... ... болуы мүмкін. Жер шарында су коры мол. Бірак адамдарга, жануарлар мен өсімдіктерге тек тұщы су кажет. Ластану мен	Сұрақтарға жауап береді Кері байланыс жасайды	өзін-өзі бағалау. **1-балл** **Дескриптор** «Иә» немесе «жоқ» деген жауаптың бірін таңдайды. -таза су мен таза ауаның қандай ортақ қасиеттері бар екенін айтады. **«Сағат»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **2-балл** **Дескриптор** су мүлдем тартылып кеткен жағдайда не болатынын болжайды. **«Сағат»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **2-балл**	

	дұрыс пайдаланбаудың нәтижесінде тұщы су қоры азайып бара жатыр.Суды қоргау керек! **Сен білесін бе?** Бұрын Арал теңізінде балық аулайтын кемелер жүзіп жүретін. Жағалауда бактар өсетін. Бірақ адамдар Арал теңізіне құятын өзендердін суын есепсіз пайдаланды. Теніз суы тартылып, жағалауы шөлге айналды. Балықтар мен көптеген құстар жойылды. Казіргі уакытта оны калпына келтіру жұмыстары жүріп жатыр. Арал теңізі құтқарылады. **Қорытындылау.** **Ұжымдық жұмыс** 1. Табиги су көздерінің негізгі қасиеттерін ата. 2. Су кандай касиеттерге ие? 3. Адам өз өмірінде судың кандай касиеттерін пай-даланады? **«Қолғап» әдісі** арқылы кері байланыс Не білдің? Қай тапсырма қиындық тудырды? Не қызықты болды **Үйге:7-тасырма.**Сен күніне неше кесе су, шай және басқа да сусындар ішесің?Есепте. Корытынды жаса.			

ЭЛЕКТР ӨРІСІ, ЭЛЕКТР ӨРІСІНІҢ КЕРНЕУЛІГІ

Есетова Гулфизат Бекболатовна
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы
№15 ОМ КММ-нің физика пәні мұғалімі

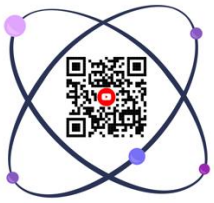
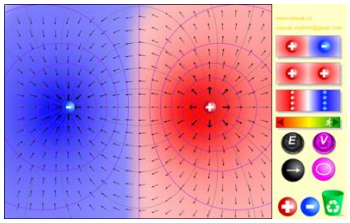
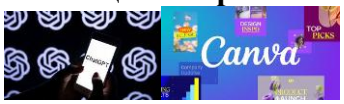
Білім беру ұйымының атауы	І.Есенберлин атындағы №15 ОМ КММ
Бөлім	**8.2 В** Электростатика негіздері
Сынып: 8 «А»	
Сабақтың тақырыбы	Электр өрісі, электр өрісінің кернеулігі
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	8.4.1.6 - электр өрісі ұғымының физикалық мағынасын түсіндіру және оның күштік сипаттамасын анықтау;
Сабақтың мақсаты	• Электр өрісі, электр өрісінің кернеулігін біледі; • Электр өрісі ұғымының физикалық мағынасын түсіндіру және оның күштік сипаттамасын анықтайды;

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	**Педагогтың әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы 7 минут	**Сәлемдесу** **Оқушыларды түгелдеу.** **«Адал азамат бағдарламасындағы құндылықтарды оқыту процесіне ұйымдастыру кезеңінен бастап,сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін»** ***«Бірлік пен ынтымақ» құндылығы*** ***«Ынтымақ жүрген жерде ырыс бірге жүреді!» құндылыққа дәріптейтін бейне жазба көрсетемін.*** ***Ахуал орнату «Смайлик»әдісі*** **Үй тапсырмасы** **Wordwoll платформасындағы ойын түріндегі тапсырманы орындайды.** **https://wordwall.net/ru/resource/38623669** □ Сәйкестендіру тапсырмасы	**Оқушылар мұғаліммен сәлемдеседі.** **Үй тапсырмасын орындайды.**	**Дескриптор :** **Үй тапсырмасына берілген тапсырманы дұрыс орындай алады;** **1 балл**	**Презентация** **Жұмыс парағы** **Көрнекілік тер**

№	Белгілеу	Атауы	Өлшем бірлігі
1	F	а) Зарядтардың шамасы	Н (Ньютон)

2	q_1, q_2	ә) Электр тұрақтысы	Кл (Кулон)
3	ε_0	б) Кулон күші	Ф/м (Фарад/метр)
4	r	в) Зарядтар арасындағы арақашықтық	м (метр)

Сабақтың ортасы 30 минут	**Жаңа сабақ** **https://youtu.be/-ZVVvwsPIyQ?si=YRkJsQQ1t6gOqO5X** **https://youtu.be/skXJR5plyb0?si=yvYLPIVVhsJcQ9UG** **Стиммульяциялық программа көмегімен тақырыпқа сай тапсырманы зерттейді** **https://www.vascak.cz/data/android/physicsatschool/template.php?s=elpole_pole&l=ru** **Топтық тапсырма .** Тапсырма: ChatGPT арқылы бүгінгі тақырып туралы есеп құрастырыңдар. Canva бағдарламасында топпен бірге постер жасаңыздар. Топпен бірге сынып алдында қорғаңдар. **ЖИ көмегімен жасалған коммикстегі тапсырманы орындайды.** **https://youtu.be/hlapqqASjX4?si=fYNAWzuXkPzsKrAT**	**Оқушылар жаңа сабақты меңгеріп ,тапсырмалар орындайды.** **Оқушылар ЖИ көмегімен берілген тапсырманы орындайды.** **Оқушылар стиммульяциялық прграммада ерілген тапсырманы орындай**	**Дескриптор : Стиммульяциялық программа көмегімен тақырыпқа сай тапсырманы зерттейді** **2 балл** 	**Жұмыс парағы Тапсырмалар**

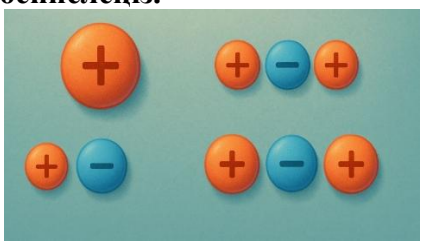
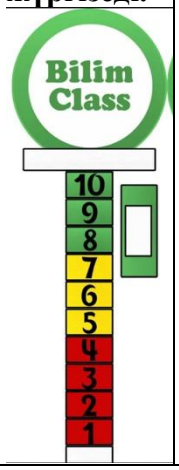
	      Тапсырма	**ды.** **Оқушылар оқулықтағы тапсырманы орындайды.** **Оқушылар функционалдық сауаттылық тапсырмасын орындайды.**	**Дескриптор : ЖИ көмегімен берілген тапсырманы орындай алады; Комиксті тыңдап,оқып негізгі ережелермен формулаларды дәптерге жазып алады; Комикстегі кернеулікке берілген есепті шығара алады;** **2 балл** **Дескриптор : Есептің шартын түзе алады;**	

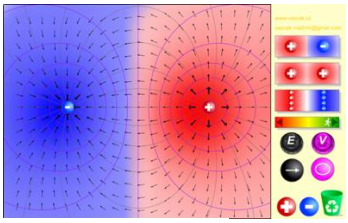
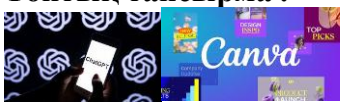
	 Оқулықпен жұмыс **12-жаттығу.** 1. Біртекті электростатикалық өрістегі зарядтың шамасы $5 \cdot 10^{-7}$ Кл. Өріс тарапынан зарядқа әсер ететін күш $2{,}5 \cdot 10^{-5}$ Н. Өрістің кернеулігі қандай? Шешуі: $E = F / q = 2{,}5 \cdot 10^{-5} / 5 \cdot 10^{-7} = 50$ Н/Кл Жауабы: Е = 50 Н/Кл 2. Протон біртекті электростатикалық өріске перпендикуляр бағытта ұшып кірді. Протонның қозғалысы қалай өзгереді? Жауабы: Протон өріс бағытымен үдей қозғалады, траекториясы иіледі. 3. Бірдей екі металл шардың зарядтары $q_1 = q$ және $q_2 = 5q$. Шарларды түйістіріп, кейін ажыратып, бұрынғы арақашықтыққа қойды. Олардың арасындағы әсер күші неше есе өзгереді? Шешуі: Әр шардың жаңа заряды: $q_1' = q_2' = (q + 5q)/2 = 3q$. Жаңа күш $F' \propto q_1' \cdot q_2' = 9q^2$. Бастапқы күш $\propto q \cdot 5q = 5q^2$. Күштің өзгеру еселігі: $F'/F = 9/5 = 1{,}8$. Жауабы: 1,8 есе артады. 4. Массасы 0,1 мг тозақ кернеулігі 1 кН/Кл біртекті электр өрісінде 'іліп' тұруы үшін оның заряды қандай болу керек? Шешуі: $mg = qE \rightarrow q = mg / E = (0{,}1 \cdot 10^{-6} \cdot 9{,}8)/(1000) = 9{,}8 \cdot 10^{-10}$ Кл ≈ 1 нКл. Жауабы: q = 1 нКл 5. Нүктелік зарядтан арақашықтық 3 есе артса, электр өрісінің кернеулігі қалай өзгереді? Шешуі: $E \propto 1/r^2 \rightarrow E_2/E_1 = 1/3^2 = 1/9$. Жауабы: 9 есе азаяды. 6. Электр өрісінің кернеулігі 250 Н/Кл болатын 10 нКл нүктелік зарядтан қашықтық қандай болуы керек? Шешуі: $E = kq / r^2 \rightarrow r = \sqrt{(kq / E)} = \sqrt{((9 \cdot 10^9 \cdot 10 \cdot 10^{-9})/250)} = 0{,}6$ м = 60 см. Жауабы: r = 60 см		**ХБЖға келтіре алады; Кернеулік тің формулас ын белгісіз шама үшін есептеп таба алады;** **Оқулықт ағы тапсырма ны дұрыс орындай алады;** **2 балл** **Дескрипт ор : Функцион алдық сауаттыл ық тапсырма сын дұрыс орындай алады; Электр өрісінің өмірдегі мысалдар ымен танысып ,** Электр	

	Функционалдық сауаттылық тапсырмасы **1-бөлім. Мәтіндік ақпарат** Электр өрісі — зарядталған денелердің айналасында пайда болатын ерекше күй, ол басқа зарядтарға әсер етеді. Мысалы, шашыңа пластмасса тарақты үйкегенде ұсақ қағаздар оған тартылады. Бұл – тарақтың айналасында электр өрісінің пайда болғанын көрсетеді. **2-бөлім. Күнделікті өмір мысалдары** **3-бөлім. Есептік тапсырма** 1) Екі нүктелік заряд x осінің бойында орналасқан: $q_1 = +4$ нКл ($x_1 = 0$ м), $q_2 = -2$ нКл ($x_2 = 0{,}30$ м). P нүктесі дәл ортасында ($x = 0{,}15$ м) орналасқан. Электр өрісінің кернеулігін және сынақ зарядқа әсер ететін күшті анықтаңыз. **4-бөлім. Талдау және қорытынды** - Электр өрісінің бағытын және шамасын анықтаңыз. - Егер q_сынақ = +1 нКл болса, оған әсер ететін күш қандай болады? - Өріс бағыты қай жаққа бағытталғанын көрсетіңіз.		өрісінің кернеулігін және сынақ зарядқа әсер ететін күшті анықтай алады; Электр өрісінің бағытын және шамасын анықтай алады; **2 балл**	

№	Өмірдегі мысал	Электр өрісінің көрінісі
1	Қолды жүн матаға үйкегеннен кейін ұсақ қағаздардың тартылуы	Тарақ айналасында электр өрісі пайда болады
2	Теледидар экранына шаңның тартылуы	Экран зарядталып, электр өрісі арқылы шаңды тартады
3	Шаштың тараққа жабысып қалуы	Электр өрісі әсерінен шаш зарядталып, тартылыс пайда болады

Сергіту 3 минут	**« Жапондық әдіс »**	**Оқушылар видеомен бірге жаттығуларды орындайды.**	**Мақтау ,мадақтау.**	

Сабақтың соңы **5 минут** **Рефлексия** **Бағалау** **Үй тапсырмасы**	**Сабақты бекіту тапсырмасы** **Educaplay платформасындағы ойын түріндегі тапсырманы орындайды.** **https://www.educaplay.com/learning-resources/21790429-learning_resource.html** **Электр өрісінің күш сызықтарын бейнелеңіз.** **Рефлексия** **Үй тапсырмасы:Тақырыпты оқу,видео сабақты қарау.** **Оқулық соңындағы сұрақтарға жауап жазу.Жаттығу есептерін аяқтау.Тақырыпқа байланысты қызықты зерттеу мен үй жағдайында қауіпсіздік шарасын сақтай отырып эксперименттер жасап видео материал дайындасаңыз да болады.**	**Сабақты бекітуге берілген тапсырманы орындайды.** **Сабаққа кері байланыс қалдырады.** **Жұмыс парағында Өзін өзі бағалап бағалап сабақтың соңында хабарлайды.**	**Дескриптор :** Электр өрісі, электр өрісінің кернеулігін біледі; **Сабақты бекіту тапсырмасын дұрыс орындай алады;** **1 балл** **Жұмыс парағында Өзін-өзі бағалау жүргізеді.** 	**Жұмыс парағы** **Тапсырмалар** **Кері байланыстық керлері** **Жұмыс парағы**

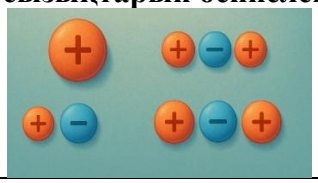
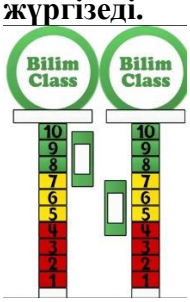
Сабақтың ортасы 30 минут	**Жаңа сабақ** **https://youtu.be/-ZVVvwsPIyQ?si=YRkJsQQ1t6gOqO5X** **https://youtu.be/skXJR5plyb0?si=yvYLPIVVhsJcQ9UG** **Стиммульяциялық программа көмегімен тақырыпқа сай тапсырманы зерттейді** **https://www.vascak.cz/data/android/physicsatschool/template.php?s=elpole_pole&l=ru** **Топтық тапсырма .** Тапсырма: ChatGPT арқылы бүгінгі тақырып туралы есеп құрастырыңдар. Canva бағдарламасында топпен бірге постер жасаңыздар. Топпен бірге сынып алдында қорғаңдар. **ЖИ көмегімен жасалған коммикстегі тапсырманы орындайды.** **https://youtu.be/hlapqqASjX4?si=fYNAWzuXkPzsKrAT**	**Оқушылар жаңа сабақты меңгеріп ,тапсырмалар орындайды.** **Оқушылар ЖИ көмегімен берілген тапсырманы орындайды.** **Оқушылар стиммульяциялық прграммада ерілген тапсырманы орындайды.** **Оқушылар оқулықтағы тапсырманы орындайды.** **Оқушылар функционалд**	**Дескриптор: Стиммульяциялық программа көмегімен тақырыпқа сай тапсырманы зерттейді** **2 балл** **Дескриптор: ЖИ көмегімен**	**Жұмыс парағы Тапсырмалар**

	      	ық сауаттылық тапсырмасын орындайды.	**берілген тапсырманы орындай алады; Комиксті тыңдап,оқып негізгі ережелер мен формулаларды дәптерге жазып алады; Комикстегі кернеулікке берілген есепті шығара алады;** **2 балл** **Дескриптор:** **Есептің шартын түзе алады; ХБЖға келтіре алады; Кернеуліктің формуласын белгісіз шама үшін есептеп таба алады;** **Оқулықтағы**	

	Тапсырма **Оқулықпен жұмыс 12-жаттығу.** 1. Біртекті электростатикалық өрістегі зарядтың шамасы $5 \cdot 10^{-7}$ Кл. Өріс тарапынан зарядқа әсер ететін күш $2{,}5 \cdot 10^{-5}$ Н. Өрістің кернеулігі қандай? Шешуі: $E = F / q = 2{,}5 \cdot 10^{-5} / 5 \cdot 10^{-7} = 50$ Н/Кл Жауабы: E = 50 Н/Кл 2. Протон біртекті электростатикалық өріске перпендикуляр бағытта ұшып кірді. Протонның қозғалысы қалай өзгереді? Жауабы: Протон өріс бағытымен үдей қозғалады, траекториясы иіледі. 3. Бірдей екі металл шардың зарядтары $q_1 = q$ және $q_2 = 5q$. Шарларды түйістіріп, кейін ажыратып, бұрынғы арақашықтыққа қойды. Олардың арасындағы әсер күші неше есе өзгереді? Шешуі: Әр шардың жаңа заряды: $q_1' = q_2' = (q + 5q)/2 = 3q$. Жаңа күш $F' \propto q_1' \cdot q_2' = 9q^2$. Бастапқы күш $\propto q \cdot 5q = 5q^2$. Күштің өзгеру еселігі: $F'/F = 9/5 = 1{,}8$. Жауабы: 1,8 есе артады. 4. Массасы 0,1 мг тозақ кернеулігі 1 кН/Кл біртекті электр өрісінде 'іліп' тұруы үшін оның заряды қандай болу керек? Шешуі: $mg = qE \rightarrow q = mg / E = (0{,}1 \cdot 10^{-6} \cdot 9{,}8)/(1000) =$		**тапсырманы дұрыс орындай алады;** **2 балл** **Дескриптор:** **Функционалдық сауаттылық тапсырмасын дұрыс орындай алады;** **Электр өрісінің өмірдегі мысалдарымен танысып ,** Электр өрісінің кернеулігін және сынақ зарядқа әсер ететін күшті анықтай алады; Электр өрісінің бағытын және шамасын анықтай алады; **2 балл**	

	$9{,}8 \cdot 10^{-10}$ Кл ≈ 1 нКл. Жауабы: q = 1 нКл 5. Нүктелік зарядтан арақашықтық 3 есе артса, электр өрісінің кернеулігі қалай өзгереді? Шешуі: $E \propto 1/r^2 \rightarrow E_2/E_1 = 1/3^2 = 1/9$. Жауабы: 9 есе азаяды. 6. Электр өрісінің кернеулігі 250 Н/Кл болатын 10 нКл нүктелік зарядтан қашықтық қандай болуы керек? Шешуі: $E = kq / r^2 \rightarrow r = \sqrt{(kq / E)} = \sqrt{((9 \cdot 10^9 \cdot 10 \cdot 10^{-9})/250)} =$ 0,6 м = 60 см. Жауабы: r = 60 см **Функционалдық сауаттылық тапсырмасы** **1-бөлім. Мәтіндік ақпарат** Электр өрісі — зарядталған денелердің айналасында пайда болатын ерекше күй, ол басқа зарядтарға әсер етеді. Мысалы, шашыңа пластмасса тарақты үйкегенде ұсақ қағаздар оған тартылады. Бұл – тарақтың айналасында электр өрісінің пайда болғанын көрсетеді. **2-бөлім. Күнделікті өмір мысалдары** **№** | **Өмірдегі мысал** | **Электр өрісінің көрінісі** **1** | Қолды жүн матаға үйкегеннен кейін ұсақ қағаздардың тартылуы | Тарақ айналасында электр өрісі пайда болады **2** | Теледидар | Экран зарядталып			

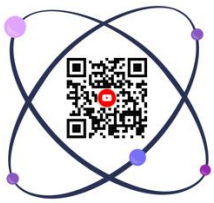
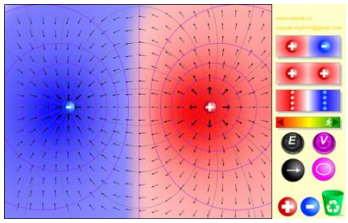
		экранына шаңның тартылуы	, электр өрісі арқылы шаңды тартады			
		3	Шаштың тараққа жабысып қалуы	Электр өрісі әсерінен шаш зарядталып, тартылыс пайда болады			
	3-бөлім. Есептік тапсырма 1) Екі нүктелік заряд x осінің бойында орналасқан: $q_1 = +4$ нКл ($x_1 = 0$ м), $q_2 = -2$ нКл ($x_2 = 0{,}30$ м). P нүктесі дәл ортасында (x = 0,15 м) орналасқан. Электр өрісінің кернеулігін және сынақ зарядқа әсер ететін күшті анықтаңыз. **4-бөлім. Талдау және қорытынды** - Электр өрісінің бағытын және шамасын анықтаңыз. - Егер q_сынақ = +1 нКл болса, оған әсер ететін күш қандай болады? - Өріс бағыты қай жаққа бағытталғанын көрсетіңіз.					
Сергіту **3 минут**	**« Жапондық әдіс »**		**Оқушылар видеомен бірге жаттығуларды орындайды.**	**Мақтау ,мадақтау.**	
Сабақтың соңы **5 минут**	**Сабақты бекіту тапсырмасы** **Educaplay платформасындағы ойын түріндегі тапсырманы орындайды.** **https://www.educaplay.com/learning-resources/21790429-learning_resource.html**		**Сабақты бекітуге берілген тапсырманы орындайды.**	**Дескриптор:** Электр өрісі, электр өрісінің кернеулігін біледі;	**Жұмыс парағы Тапсырмалар**

Рефексия **Бағалау** **Үй тапсырмасы**	 **Электр өрісінің күш сызықтарын бейнелеңіз.** 		**Сабақты бекіту тапсырмасын дұрыс орындай алады;** **1 балл**	
	Рефлексия **Үй тапсырмасы:Тақырыпты оқу,видео сабақты қарау. Оқулық соңындағы сұрақтарға жауап жазу.Жаттығу есептерін аяқтау.Тақырыпқа байланысты қызықты зерттеу мен үй жағдайында қауіпсіздік шарасын сақтай отырып эксперименттер жасап видео материал дайындасаңыз да болады.**	**Сабаққа кері байланыс қалдыраады. Жұмыс парағында Өзін өзі бағалап бағалап сабақтың соңында хабарлайды.**	**Жұмыс парағында Өзін-өзі бағалау жүргізеді.** 	**Кері байланыс стик керлері** **Жұмыс парағы**

Оқушының жұмыс парағы

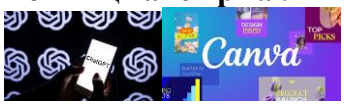
	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты	8.4.1.6 - электр өрісі ұғымының физикалық мағынасын түсіндіру және оның күштік сипаттамасын анықтау;

Жаңа сабақ
Жаңа сабақ
https://youtu.be/-ZVVvwsPIyQ?si=YRkJsQQ1t6gOqO5X

https://youtu.be/skXJR5plyb0?si=yvYLPIVVhsJcQ9UG
Стиммульяциялық программа көмегімен тақырыпқа сай тапсырманы зерттейді
https://www.vascak.cz/data/android/physicsatschool/template.php?s=elpole_pole&l=ru

Топтық тапсырма .

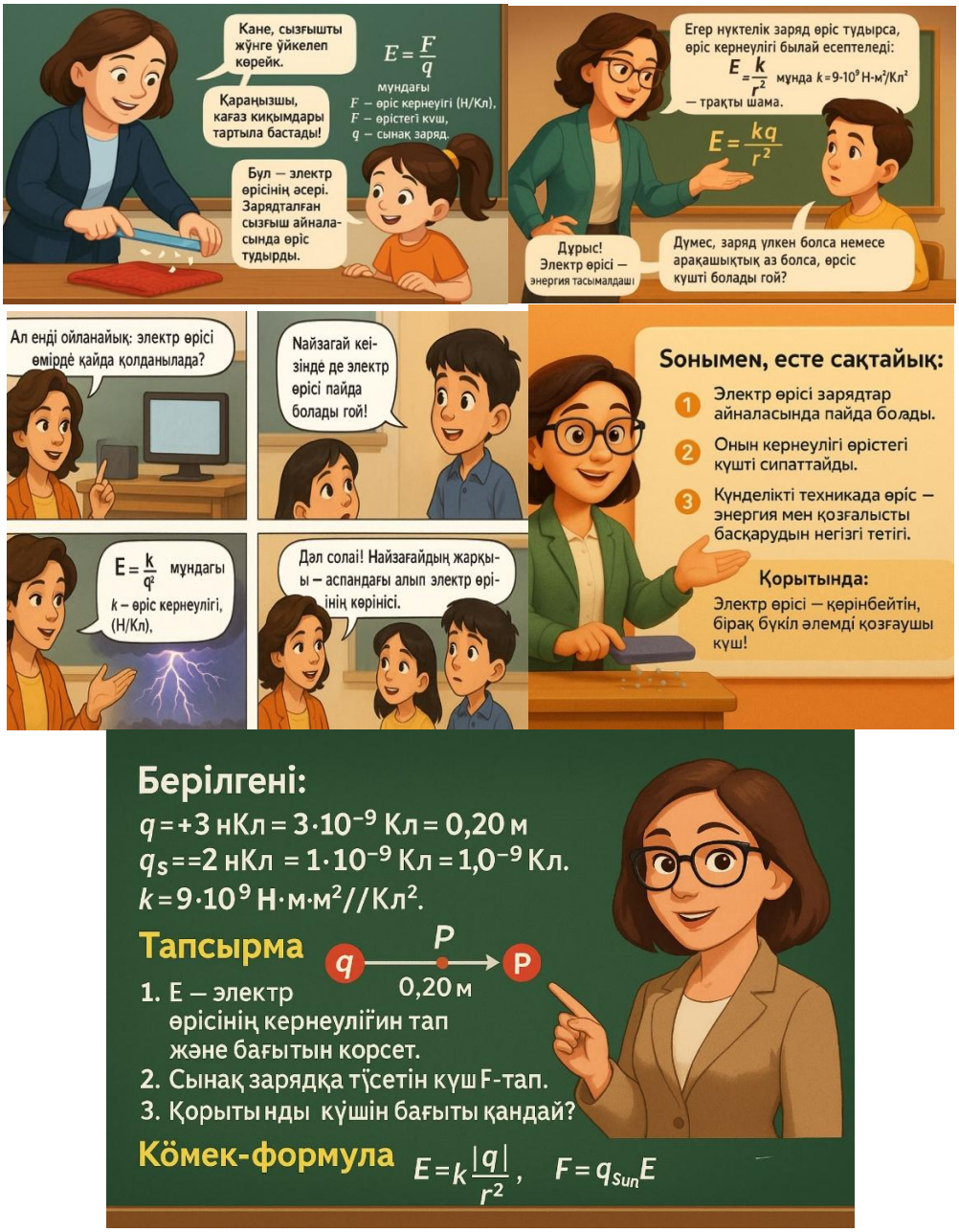

Тапсырма: ChatGPT арқылы бүгінгі тақырып туралы есеп құрастырыңдар. Canva бағдарламасында топпен бірге постер жасаңыздар. Топпен бірге сынып алдында қорғаңдар.

ЖИ көмегімен жасалған коммикстегі тапсырманы орындайды.
https://youtu.be/hlapqqASjX4?si=fYNAWzuXkPzsKrAT

Тапсырма

Оқулықпен жұмыс

12-жаттығу.

1. Біртекті электростатикалық өрістегі зарядтың шамасы $5 \cdot 10^{-7}$ Кл. Өріс тарапынан зарядқа әсер ететін күш $2{,}5 \cdot 10^{-5}$ Н. Өрістің кернеулігі қандай?

Шешуі:

$E = F / q = 2{,}5 \cdot 10^{-5} / 5 \cdot 10^{-7} = 50$ Н/Кл

Жауабы: $E = 50$ Н/Кл

2. Протон біртекті электростатикалық өріске перпендикуляр бағытта ұшып кірді. Протонның қозғалысы қалай өзгереді?

Жауабы: Протон өріс бағытымен үдей қозғалады, траекториясы иіледі.

3. Бірдей екі металл шардың зарядтары $q_1 = q$ және $q_2 = 5q$. Шарларды түйістіріп, кейін ажыратып, бұрынғы арақашықтыққа қойды. Олардың арасындағы әсер күші неше есе өзгереді?

Шешуі: Әр шардың жаңа заряды: $q_1' = q_2' = (q + 5q)/2 = 3q$. Жаңа күш $F' \propto q_1' \cdot q_2' = 9q^2$. Бастапқы күш $\propto q \cdot 5q = 5q^2$. Күштің өзгеру еселігі: $F'/F = 9/5 = 1,8$.

Жауабы: 1,8 есе артады.

4. Массасы 0,1 мг тозақ кернеулігі 1 кН/Кл біртекті электр өрісінде 'іліп' тұруы үшін оның заряды қандай болу керек?

Шешуі: $mg = qE \rightarrow q = mg / E = (0,1 \cdot 10^{-6} \cdot 9,8)/(1000) = 9,8 \cdot 10^{-10}$ Кл ≈ 1 нКл.

Жауабы: q = 1 нКл

5. Нүктелік зарядтан арақашықтық 3 есе артса, электр өрісінің кернеулігі қалай өзгереді?

Шешуі: $E \propto 1/r^2 \rightarrow E_2/E_1 = 1/3^2 = 1/9$.

Жауабы: 9 есе азаяды.

6. Электр өрісінің кернеулігі 250 Н/Кл болатын 10 нКл нүктелік зарядтан қашықтық қандай болуы керек?

Шешуі: $E = kq / r^2 \rightarrow r = \sqrt{(kq / E)} = \sqrt{((9 \cdot 10^9 \cdot 10 \cdot 10^{-9})/250)} = 0,6$ м = 60 см.

Жауабы: r = 60 см

Функционалдық сауаттылық тапсырмасы

1-бөлім. Мәтіндік ақпарат

Электр өрісі — зарядталған денелердің айналасында пайда болатын ерекше күй, ол басқа зарядтарға әсер етеді.

Мысалы, шашыңа пластмасса тарақты үйкегенде ұсақ қағаздар оған тартылады. Бұл – тарақтың айналасында электр өрісінің пайда болғанын көрсетеді.

2-бөлім. Күнделікті өмір мысалдары

№	Өмірдегі мысал	Электр өрісінің көрінісі
1	Қолды жүн матаға үйкегеннен кейін ұсақ қағаздардың тартылуы	Тарақ айналасында электр өрісі пайда болады
2	Теледидар экранына шаңның тартылуы	Экран зарядталып, электр өрісі арқылы шаңды тартады
3	Шаштың тараққа жабысып қалуы	Электр өрісі әсерінен шаш зарядталып, тартылыс пайда болады

3-бөлім. Есептік тапсырма

1) Екі нүктелік заряд x осінің бойында орналасқан:

$q_1 = +4$ нКл ($x_1 = 0$ м), $q_2 = -2$ нКл ($x_2 = 0,30$ м).

P нүктесі дәл ортасында (x = 0,15 м) орналасқан.

Электр өрісінің кернеулігін және сынақ зарядқа әсер ететін күшті анықтаңыз.

4-бөлім. Талдау және қорытынды

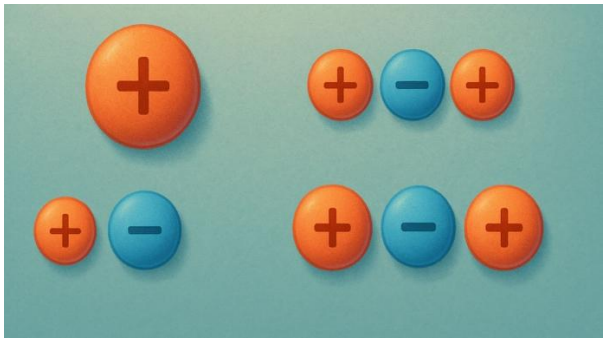
- Электр өрісінің бағытын және шамасын анықтаңыз.
- Егер q_сынақ = +1 нКл болса, оған әсер ететін күш қандай болады?
- Өріс бағыты қай жаққа бағытталғанын көрсетіңіз.

Сабақты бекіту тапсырмасы

Educaplay платформасындағы ойын түріндегі тапсырманы орындайды.

https://www.educaplay.com/learning-resources/21790429-learning_resource.html

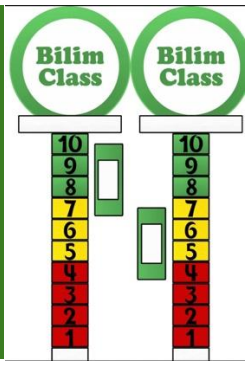

Электр өрісінің күш сызықтарын бейнелеңіз.

Рефлексия **Бағалау**

ЕБҚ тапсырмасы: Электр өрісі және электр өрісінің кернеулігі

📃 Тақырып: Электр өрісі және электр өрісінің кернеулігі

🎯 Мақсат: Оқушылар электр өрісінің физикалық мағынасын, өріс кернеулігінің формуласын және өмірдегі қолданылуын түсінеді.

1.Теориялық бөлім

Электр өрісі – зарядталған денелердің айналасында пайда болатын және басқа зарядтарға күшпен әсер ететін кеңістік.

Электр өрісінің кернеулігі (E) – бірлік оң зарядқа әсер ететін күштің шамасы.

Формуласы: $E = F / q$

Мұндағы: E – өріс кернеулігі (Н/Кл), F – зарядқа әсер ететін күш (Н), q – зарядтың шамасы (Кл).

2.Кесте түріндегі тапсырма

Белгі	Физикалық шаманың атауы	Өлшем бірлігі
F	Электр күші	Н (Ньютон)
q	Электр заряды	Кл (Кулон)
E	Электр өрісінің кернеулігі	Н/Кл
k	Электр тұрақтысы	$Н·м^2/Кл^2$

3.Есептік тапсырма

1. Зарядқа әсер ететін күш 0,02 Н, ал заряд шамасы $4·10^{-6}$ Кл болса, өріс кернеулігін табыңдар.

2. Егер өріс кернеулігі $5·10^3$ Н/Кл болса, $2·10^{-6}$ Кл зарядқа әсер ететін күшті анықтаңдар.

3. Өріс кернеулігі екі есе артқанда зарядқа әсер ететін күш қалай өзгереді?

4.Функционалдық сауаттылық тапсырмасы

⚡ Мәтін:

Жоғары вольтты электр желілері арқылы энергия ұзақ қашықтыққа тасымалданады. Электр өрісінің кернеулігі артып кетсе, оқшаулау бұзылып, қысқа тұйықталу болуы мүмкін. Сондықтан желіде кернеуді бақылау өте маңызды.

🔻 Тапсырма:

1. Электр өрісінің кернеулігі неге қауіпті болуы мүмкін екенін түсіндір.
2. Электр өрісінің шамасын қалай азайтуға болады?
3. Тұрмыста электр өрісінің әсерін азайту үшін қандай қауіпсіздік шараларын қолдануға болады?

💡 Қорытынды: Электр өрісі — табиғаттағы энергия алмасуының негізгі құбылыстарының бірі. Ол техникада, электр жабдықтарында және тұрмыстық құралдарда кеңінен қолданылады.

АТА-АНА, МЕКТЕП ЖӘНЕ ҚОҒАМ: ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ «АЛТЫН ҮШТІК»

Ешмағамбетова Алмагүл Қуанышбайқызы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектеп директоры

Бала тәрбиесі мен білімі — бұл тек мектептің немесе тек отбасының міндеті емес. Бұл — қоғамның ертеңіне бейжай қарамайтын әрбір тараптың ортақ жауапкершілігі. Халық даналығындағы «Бір баланы тәрбиелеу үшін бүкіл ауыл керек» деген сөз бүгінгі цифрлық дәуірде де өз маңызын жойған жоқ. Керісінше, ата-ана, мектеп және қоғамның «үштік одағы» үйлесімді жұмыс істегенде ғана біз бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Бұл одақтың бірінші буыны — **отбасы**. Ата-ана — баланың алғашқы ұстазы. Мектеп берген білім баланың санасына отбасындағы тәрбие арқылы бекиді. Ата-ана мен мектеп арасындағы байланыс тек «баға қою» немесе «жиналысқа қатысумен» шектелмеуі тиіс. Заманауи мектеп моделінде ата-ана — білім беру процесінің белсенді қатысушысы, мектептің стратегиялық серіктесі.

Екінші буын — **мектеп**. Мектеп бүгінде тек ақпарат беретін орын емес, ол — әлеуметтену орталығы. Мұнда бала қоғамдық нормаларды үйренеді, достар табады және өз әлеуетін ашады. Алайда, мектеп қабырғасында алынған білім өмірмен байланысты болмаса, ол құндылығын жояды. Міне, осы жерде үшінші буын — **қоғам** сахнаға шығады.

Қоғам — баланың мектептен тыс алған әсерлері, ортасы, мәдениеті және технологиялық мүмкіндіктері. Қазіргі қоғам мектептен өмірге бейімделген, сыни ойлай алатын мамандарды талап етеді. Сондықтан мектеп пен қоғам (бизнес-орта, мәдени мекемелер, үкіметтік емес ұйымдар) тығыз байланыста болуы шарт. Мысалы, кәсіптік бағдар беруде өндіріс орындарының мектеппен әріптестігі — осы үштік одақтың жемісі.

Бұл үштік одақтың жұмысындағы басты кедергі — жауапкершілікті бір-біріне сілтеу. «Мектеп оқытпады» дейтін ата-ана мен «Тәрбиесі нашар» дейтін мұғалім арасындағы қайшылық баланың дамуына кедергі келтіреді. Одақтың беріктігі — **өзара сенімде**. Мектеп ашық болуы керек, ата-ана қолдаушы болуы керек, ал қоғам бала үшін қауіпсіз әрі дамытушы орта қалыптастыруы тиіс.

«Үштік одақ» — бұл жай ғана ұран емес, бұл — саналы ұрпақ тәрбиелеудің жалғыз жолы. Егер бұл үш тарап бір мақсатқа, яғни баланың бақыты мен болашағына жұмылса, біз рухани құндылықтары биік, білімі терең тұлғаны қалыптастыра аламыз. Мектеп — кеме, ата-ана — желкен болса, қоғам — сол кеме жүзетін айдын. Осы үшеуі үйлескенде ғана білім кемесі алысқа барады.

Қысқа мерзімді жоспар (Сабақ жоспары)
Пәні: Ана тілі
Сыныбы: 2-сынып
Бөлім: «Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен»
Тақырыбы: Жолбарыс пен тышқан (Ертегі)

Педагогтің аты-жөні:	Ешмағамбетова Алмагүл Қуанышбайқызы
Күні:	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	2.1.2.1 Мәтіннің тақырыбы мен тірек сөздердің негізінде мәтіннің мазмұнын болжау. 2.2.1.1 Мәтінді дауыстап, дұрыс әрі түсініп оқу.
Сабақтың мақсаты:	**Барлық оқушылар:** Ертегіні түсініп оқиды, кейіпкерлерді атайды. **Көптеген оқушылар:** Достық туралы негізгі ойды түсінеді, сұрақтарға жауап береді. **Кейбір оқушылар:** Кейіпкерлердің іс-әрекетіне баға беріп, қорытынды жасайды.

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі / уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Басы (5 мин)	**Психологиялық ахуал:** «Жүректен жүрекке» (Достық тілектер айту). **Болжау:** Сурет көрсету (Жолбарыс пен Тышқан). «Бұл екеуі дос бола ала ма?»	Бір-біріне жылы лебіз білдіреді. Суретке қарап сабақ тақырыбын болжайды.	Мақтау сөздері	Жолбарыс пен тышқан суреті
Ортасы (30 мин)	**Мәтінмен жұмыс:** Мұғалім ертегіні мәнерлеп оқиды. **Сөздік жұмысы:** «Торға түсу», «Бұғауды қию». **Тапсырма 1 (Жұптық):** «Рөлдік ойын». Ертегінің	Оқушылар ертегіні тізбектей оқиды. Мағынасы белгісіз сөздерді дәптерге жазады. Рөлдерге бөлініп оқиды.	**Дескриптор:** 1. Мәтінді дұрыс оқиды.	Оқулық, суреттер

Сабақтың кезеңі / уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
	басты сәттерін сахналау.		2. Кейіпкерлерді ажыратады.	
Сергіту сәті (2 мин)	«Достық» әніне би қимылдары.	Қимылдарды қайталайды.		Видео
Ой толғаныс (5 мин)	**Венн диаграммасы:** Жолбарыс пен Тышқанның сипаттамасы.	Екі кейіпкердің айырмашылығы мен ұқсастығын жазады.	«Көңіл-күй» смайликтері	
Соңы (30 мин)	**Рефлексия:** «Бес саусақ» әдісі. **Үйге тапсырма:** «Достық – баға жетпес байлық» тақырыбына сурет салу.	Сабақтан алған түйінін айтады. Тапсырманы күнделікке жазады.	Бағалау парақшасы	Стикерлер

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА МЕКТЕПАЛДЫ ДАЯРЛЫҚ ТОПТАРЫНДА ЖАРАТЫЛЫСТАНУДЫ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Даулетбаева Жаннат Камбаровна
Жанзақ Ләззат Ақылбекқызы
Ақтөбе облысы Ақтөбе қаласы

Аннотация: Мақала қазіргі таңдағы Қазақстандағы жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша балалардың іс-әрекет дағдыларын қалыптастырудың оқу әдістерін қарастыруға арналған. Сонымен қатар, жаңартылған білім бағдарламасы қалай оқытылады, қандай әдістерді қолдана аламыз. Мақала тақырыбы бойынша көптеген педагогикалық әдебиеттер зерттеліп, әр түрлі ғалымдардың еңбектері пайдаланылды. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша мектепке дейінгі ұйымдарда оқыту әдістері арқылы балалар өз дағдыларын қалай қалыптастырады. Мектепке дейінгі ұйымдарда жаратылыстану мен экологияны оқытуды ұсына отырып, баланың ақыл-ойын дамытуда жаратылыстану пәнінің маңыздылығы көрсетілген. Сол арқылы табиғат заңдылықтарын меңгеріп қана қоймай, оны өзіне қызмет етуге бейімдейді, осының негізінде жаратылыстану пәнінің оқыту әдістерінен алатын ғылыми ұғымдар үнемі баланың ақыл-ойын дамытуға көмектесетіндігі жөнінде тұжырымдар жасалған. Балалар қоршаған орта туралы алған білімдерімен өз беттерінше ізденіп, ақпараттарға тталдау жаасап үйренеді, сонымен қатар қоршаған ортадағы адамның белсенді рөлі өзгеріп және жаңадан пайда болып жатқан әлемдегі адамның табиғаттағы іс-әрекеттері негізінде «Жаратылыстану» құраламы мен мазмұны балаларды тек білім алуға ынталандырып қана қоймай, сонымен қатар жеке тұлға ретінде дамуына мақсат қоюға көмектеседі.

Түйін сөздер: Жаңартылған білім беру, зерттеу, іс-әрекет, оқыту әдістері, ақыл-ой, білім беру.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту, үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы сатысы болғандықтан, еліміздің мемлекеттік саясатында осы сатыға басымдық беріліп отырғаны белгілі. «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдаудада балалардың үнемі өзгерістерге бейім болуы мен жаңа білімді меңгеру қабілетін дамытуда басым бағыттардың бірі ретінде айқындалды.

Тәуелсіз елдің негізгі тірегі- білімді ұрпақ. Қазіргі таңда білімдінің алға түсіп, бәйгеден озып келетін заманы. Қай елдің болмасын өсуі мен өркендеуі, дүниеде өзіндік орын алуы оның білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» ендеше, жас ұрпаққа саналы тәрбие мен сапалы білім беру - біз, педагог-тәрбиешілердің басты талабы. Мектепке дейінгі ұйым тәрбиеші-педагогтерінің алдында балаларға тәрбие мен білім беруде үлкен жауапкершілік тұр. Заман талабына сай жаңартылған білім мазмұнын балаға меңгертуде тәрбиеші жаңашыл болуы керек. Тәрбие мен білімнің бастауы, болашақ ұрпақтың алғашқы баспалдағы яғни - мектепке дейінгі ұйымдар.

Бүгінде әлемдегі барлық елдер жоғары сапалы білім беру жүйесіне ұмтылуда. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі экономиканың дамуына қатысты болса, ал оның дамуы мемлекет азаматтарының білімділігі мен біліктілігіне байланысты. Сондықтан жаңартылған білім беру жүйесін болашақтың талабына сәйкес дамыту тиіс. Еліміздің білім беру үдерісіне енген жаңартылған білім беру бағдарламасы заман талабына сай болашақ ұрпақтың сұранысын қанағаттандыртын тың бағдарлама болды. Бұл бағдарламада оқытудың парадигмасы өзгеріп, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Міне, осыған байланысты тәрбиешілер алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және озық технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруы.

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы - балаға үйлесімді, қолайлы білім беру ортасын құра отырып сыни тұрғыдан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, бақылау,саралау, АКТ-ны қолдану, баламен жеке, топтық, ұжымдық жұмыс жасай білу. Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшелігі спиралді қағидатпен берілуі. Тәрбиеші заман көшінен қалмай өз біліктілігін арттыру мақсатында оқудағы жаңа әдіс - тәсілдерді меңгеру арқылы балалармен өткізетін ұйымдастырылған оқу қызметін қызықты етіп ұйымдастыра білуі тиіс.

Дәстүрлі оқу қызметінде бала тыныш отырып, тәрбиешінің түсіндіргенін қабылдап жұмыс жасады. Балалар бағалау жүйесіне қатыспайтын. Ал, қазіргі таңда осы жаңартылған білім беру үдерісінің көптеген жаңалыққа толы екендігінің куәсі болып отырмыз. Балалар өзін-өзі бағалауды және қасындағы құрдастарын бағалауды үйренді, оқу қызметті меңгерген, меңгермегінін кері байланыс арқылы біледі. Оқу қызметінің соңында рефлексия жасауды меңгерді.

Мектепке дейінгі білім беру процесін Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпыға міндетті стандартына, Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік жоспарына және Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасына сәйкес ұйымдастырады.

Метепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жаңартылған мазмұны:
- өтпелі тақырыптарды қолдану арқылы перспективалық жоспар;
- апталық циклограмма;
- балалардың біліктері мен дағдыларының даму деңгейін бақылау үшін индикаторлар жүйесін енгізу арқылы жүзеге асады.

Білім беру процесінде қолданылатын әдістер:
- сөздік – әңгімелеу , түсіндіру, әңгімелесу және т.б;
- көрнекілік – АКТ -ны қолдану, бақылау, суреттер, иллюстрациялар, ойыншықтар мен заттар;
- практикалық – тәжірибе, экскурсиялар, эксперимент жүргізу, жаттығулар, моделдеу;
- ойын -қимылды , театрланған, сюжетті-рөлдік, дидактикалық және т.б.

Үлгілік оқу жоспарында ұйымдастырылған оқу қызметінің сағаттар саны мен көрсетілген инвариантық және вариативтік бөлімдер берілген.

Вариативтік білім беру - Қазақстандағы қазіргі білім беру жүйесін дамытудың негізігі ұстанымдары мен бағыттарының бірі, сонымен бірге мектепке дейінгі ұйымдардың тақырыптық бағыты бойынша жұмысы, дарынды баламен жұмысы, педагогтың шығармашылық жұмысы, ұйымдастырылған оқу қызметтерінен тыс балалардың қызығушылығы және шет тілдерін үйрету бойынша жұмысы болып табылады.

Вариативтік бағдарлама білім беру процесінің сапасын қамтамасыз етеді және мектеп жасына дейінгі балалардың дене және психикалық саулығын ескеріп, олардың әлеуметтік-тұлғалық дамуы үшін қолайлы жағдайларды жасайды, мектепке оқуға, қоршаған әлеуметке бейімделуге психологиялық - педагогикалық дайындықты іске асыру үшін дамудың жеке шығармашылық траекторясын құрады.

Метепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу жоспарының вариативтік компоненттері Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының: «Денсаулық», «Коммуникация», «Таным», «Шығармашылық», «Әлеумет» білім беру салалары бойынша жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық процесті ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. «Сабақ беру-үйреншікті жай шеберлік емес, ол үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер»-деп Ж Аймауытов айтқандай жаңалықты бала тәрбиесінде қолдана білу- ол әр ұстаздың абыройлы міндеті. Жаңартылған білім беру мазмұны – қазіргі қоғамда мектепке дейінгі ұйымдардың білім мазмұнын жаңарту заман талабына сай, баланың жеке басын дамыту, жас ұрпаққа білім беру мен тәрбиелеуді жаңа сапалық деңгейге көтеру міндеті қойылып отыр.

Жаңартылған білім мазмұнының құрылымы, ол қоғам талаптарынан туындап, ғылым мен техниканың дамуына, тарихи кезеңдердегі әлеуметтік экономикалық жағдайларға байланысты өткен аға ұрпақтың тәжірибесін зерделеп, XXI ғасырдағы білім мазмұнында өткеннің тәжірибесімен қатар, қазіргі ғылымның жаңа жетістіктерімен озық іс-тәжірибелерді пайдалану болып табылады.

Жаңартылған білім беру мазмұны негізінде мектепке дейінгі ұйымдарда «Жаратылыстану» пәні енгізілді.

Жаратылыстану жайындағы ой-пікірлердің дамуына байланысты 60-жылдары жастардың материалистік көзқарасын дамыту мақсатымен нақты нысандарды бақылау, олардың өзара байланысының себебін анықтау сияқты мәселелерді шешу жолға қойылған еді. Орыс қоғамының алдыңғы қатарлы азаматтарының материалистік көзқарастары дамып, жаратылыстану ғылымына қызығушылық артты. Осы тұста В.Ф.Зуевтің оқулықпен бірге шығарылған әдістемелік нұсқауында білім берудің дидактикалық принциптері де айқын көрсетілді. Автор жаратылыстанудан берілетін білімнің ғылымилығын, бірізділігін, жүйелілігін, түсініктілігін қамтамасыз ету және оқушылардың оны саналы меңгеруіне жағдай жасаудың керектігін ашып көрсетті. Педагог-ғалым сол тұстағы қоғамның талабына орай, өсімдіктер мен жануарлар туралы сипаттағанда олардың пайдасына аса көңіл бөлуіне тура келді. Мәселен, қайың ағашы туралы түсінік бере отырып, одан қарамайды қалай айырып алуға болатынын көрсетеді. Сол сияқты кейбір ағаштарды сипаттай отырып, оның ыдыс-аяқ жасауға

қолайлылығы және т.б. шаруашылық пайдасына тоқталды. Сонымен қатар, ол оқулыққа экологиялық мазмұндағы материалдарды да енгізіп, табиғатпен қатар өсімдік пен жануарды қорғауды ұсынды. Бұл экологиялық бағыттағы ең алғашқы түсінік болатын. Оқулық сол кез үшін мұғалімнің де, оқушының да пайдалануына жарайтын тиімді құрал болды.

Ғалымдар мен әдіскерлер тарапынан жоғары баға алған еңбектің тек сол кез үшін ғана емес, әлі күнге дейін бағасы жоғары екенін білеміз. Сонымен қатар, балабақша үшін жаратылыстанудан дайындалған бірінші бағдарлама, бірінші әдістемелік құрал болып есептелді. Бұл еңбектің құндылығы жаратылыстануға байланысты ғылыми көзқарастың дамуына, білімді практикада қолдануға негіз болды. Яғни, балаларды өмірге дайындады, олардың жаратылыстану ғылымына қызығушылығын тудырды, қоршаған ортаның нысандарына жауапкершілікпен қараудың керектігін, әртүрлі ортада тіршілік ететін организмдердің сол ортаға бейімделетінін және тіршілік ерекшеліктерін үйретті. Міне, автордың бұл қағидалары гимназияларда және халық училищелерінде сабақ беретін мұғалімдерді дайындауға негіз болды.

В.Ф.Зуевтің еңбегі жаратылыстанудан білім берудің біраз практикалық мәселелерін шешті, олар:

- жаратылыстану пәнін оқытудың мақсаты мен міндеттерін анықтап, ғылым мен оқу пәнінің байланысын ашуы;
- пәннің ғылыми мазмұнын көрсетіп, табиғи және бейнелі көрнекіліктердің жаратылыстанудан білім берудегі мәнін талдауы;
- ғылыми жаратылыстану білімінің практикалық маңызын (өмірмен байланысын) көрсетуі;
- жаратылыстануды оқытуда зерттеу әдісінің тиімділігін көрсетуі болды.

Бұдан біз, жаратылыстанудың бүкіл табиғат, табиғи нысандар, табиғи құбылыстар туралы білімдердің жиынтығы ретінде, балабақша қабырғасына біртіндеп ене отырып, жаратылыстану ғылымының негізгі салаларынан балаларға ғылыми тұрғыдан білім беріп, олардың қоршаған әлем негіздерін терең меңгеруіне жағдай жасалғандығын білеміз.

Жаңартылған білім беру мазмұны негізінде мектепке дейінгі ұйымдарда «Жаратылыстану» пәні енгізілді. Елімізде мектепке дейінгі ұйымдардан бастап ғылымды қарапайым түсініктермен таныту мақсатында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің ұсынысымен «Жаратылыстану» пәні бойынша, 2017ж. 6–7 жасқа арналып оқу-әдістемелік кешен дайындалды (авторы А.Е.Манкеш).

Әдістемелік нұсқауда баланың күнделікті оқу іс-әрекетінде тәжірибе жасау, бақылаушылық және шығармашылық дағдыларын дамытатын сабақтардың үлгі жоспарлары мен түрлі тапсырмалар берілген. Мәселен: жануарлар немесе өсімдіктерді бақылай білу, өз беттерінше сұрақтар құрастыру, тәжірибе жасап көру, өзінің пікірімен бөлісе білу және т.б. Тәжірибе жасаудың мұндай түрлерін балалар күнделікті өмірде атқара алады. Педагогтің көмегімен бала болашақта ғылыми білімді адамзаттың тұрмысы мен тіршілігі үшін пайдаланудың маңызды екенін түсінеді.

Жаратылыстану ғылымының зерттеу ауқымы, оқыту технологиясы өте кең, сондықтан ол қоршаған орта жайлы, оның тіршілігі, өсіп-өнуі, дамуы, құрылымы, тарихы жайлы білімдердің маңызды көзі болып табылады. Мысалы, философияда «өзін қоршаған ортаны анық білуге деген ерекше ұмтылыс, адамның ақыл - парасатының, сана - сезімінің ең басты қасиеттерінің бірі»- деген түсінік беріледі. Жаратылыстану ғылымы адамзат мәдениетінің маңызды құраушысы ретінде тек ғылыми-техникалық ғана емес, гуманитарлық та мүмкіндікке ие болып отыр. Сөйтіп, жаратылыстану пәндері арқылы дүниетанымдық қызметпен қатар,

дамытушылық және тәрбиелеушілік қызметтерді де қоса атқаруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Манкеш А.Е. Жаратылыстану: әдіс. нұсқау: Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік бағдарламасы бойынша педагогтерге арналған.– Алматы: Алматы кітап баспасы, 2016.-26б.
2. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» Н.Ә.Назарбаев мақаласы.-7б.
3. Қазіргі заманауи оқу- тәрбие үдерісіндегі білім беру технологиялары Алматы қаласы 2017.-128б.
4. «Мәңгілік ел» мектеп жасына дейінгі балаларды рухани адамгершілікке тәрбиелеу бойынша ұлттық идея мәнмәтінінде әдістемелік ұсынымдар. «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығы. Астана. 2016.-38б.
5. Салпынова Қ.Қ. Жаратылыстану білімінің үздіксіз танымдық деңгейін көтеру жолдары (автореферат). – Алматы: Қазақстан,2010.-17б.
6. Данилова В.С., Кожевников Н.Н. Қазіргі кездегі жаратылыстану концепциясының негіздері. - М.: Аспект-Пресс, 2000.-269б.

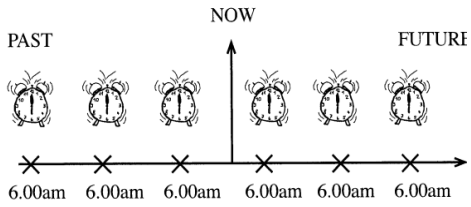
PLANTS

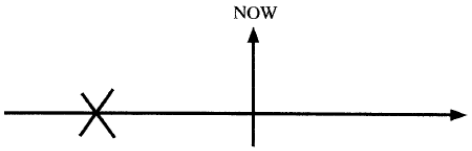
Жомарт Айшолпан
Ақтөбе облысы, Ырғыз ауданы, Құйлыс ЖББО мектебінің ағылшын тілі пәні мұғалімі

Unit of a long-term plan Unit 2. Living things		**School:**	
Date:		**Teacher name:** Zhomart A.	
Grade: 5		**Number present:**	**absent:**
Lesson title	Plants		
Learning objectives	5.4.1.1 understand the main points in a limited range of short simpletexts on general and curricular topics; 5.6.9.1 use simple present and simple past regular and irregular formsto describe routines, habits and states on a limited range of familiargeneral and curricular topics; 5.3.7.1use appropriate subject-specific vocabulary and syntax to talk about a limited range of general topics		
Lesson objectives	-Read the text about Plant and identify these 5 statements if they are true/false. -Use simple present/past regular and irregular verbs to describe routines, habits during the lesson. Use subject specific vocabulary and syntax to describehow to take care of plants every day.		

Stages / Time	**Teacher's actions**	**Students' actions**	**Assess ment**	**Resources**
Organizat ional moment **(3 minutes)**	**Greeting** - Good morning children! How are you? - What is the weather like today? - What date is it today? **Regrouping. Teacher's instructions:**	Learners greet the teacher		

	Please, look at the pictures on your desk. Choose one and find the group mates according to your picture. - If you have a picture of "Flower" go to a group with heading "Flowers". - If you have a picture with "Plant" go to a group with the heading "Plants". Let's open your copybooks and write down the date: Today is the __ of ___. Write, please, "Class work" Teacher writes the date and 'class work' on the board.	Learners find the stickers and take their seats. Learners open their copybooks and write the date and class work.		Appendix 1 Board, markers PPT Slide 1
Lead-in 5min (Pre-reading task)	**Presenting lesson objective** Teacher shows the picture on the PPT slide 2 Learners are given the picture with questions to brainstorm/guess what is the text about. **Pre-teaching vocabulary** every day – each day (teacher shows by actions and cards) houseplants – plants which grow at home/rooms. (Shows using flowers in the room) etc. **Approach: Total Physical Response** - shows actions and objects - uses visual aids (Appendix 2) **Scaffolding strategies:** Show and tell Uses visual aids Pre-taches vocabulary	Learners are presented the lesson objective Learners work in mini-groups and discus the given questions. After their discussion the teacher may ask a few learners to share their opinion with the whole class		PPP Slide 2 PPP Slide 3 & Appendix 2 (cards with key words)
Reading and understanding the text 7-8 min **While reading task.**	Let's read the first four sentences from the text. "Hello, my name is Aisha. I am a student of Secondary school. I love studying and reading books. In my free time I grow plants." Well done, and now What do you think the girl's hobby is? Good job …, ok let's continue Read the text in 3 min. Teacher asks Students to find out if these 5 sentences (in Appendix 4) are True/false during reading.	Learners do true/ false tasks individually according to their level/needs. Learners check their works in pairs according to the PPT Slide 4. Learners stick	Descriptors: 1. reads the text 2. Reads the statements and identify if these 5 are true or false.	Appendix 3 Text "My Houseplants" Appendix 4 PPT Slide 4. Appendix 5 (Assessment stickers)

	Learners check the task in pairs. Teacher gives the right answers on the PPT Slide 4. Then teacher asks to stick the given pictures to their pair's work according to Plants stage of growing. **Type of task isclosed**. True or False task **Scaffolding strategies:** Pause, ask questions, pause, review. ***Differentiation by Content:*** - *Low-order thinking skills students circle true/false.* - *Middle-order thinking skills students correct the statements.* - *Higher-order thinking skills learners answer the q-n why is it T/F?*	on the peer's work pictures.	Peer-assessment.	
Grammar explanation **Language Analysis** **7-10min**	**Target language discovery**: Teacher elicits the rule from the students asking them to look through the underlined sentences in the text in group. Together with Students makes up a rule of Present/Past Simple. Teacher tells learners to work in group and look through the text one more time and find at least 3 sentences with Present and Past simple tenses. Teacher asks to write some notes when she'll explain the rule. Present Simple | Past Simple Teacher explains Present Simple and Past Simple in comparing by using timelines. *I water_ plants every day.* *She waters plants every day.* *I always grow plants.* *She always grows plants.* *I watered plants yesterday.* *She watered plants yesterday.* *I got flowers yesterday.* *Her parents gave plants.*	Students in groups look through the underlined sentences in the text. And answer the teacher's questions.	Descriptors: 1. Discusses and identifies the sentences with the support of teacher. 2. Looks through the text again 3. Finds at least 3 other sentences with present and past simple.	Appendix 1 Text "My Houseplants" PPT Slide 5 & Board Appendix 6 From Graham Workman Timelines CCQ

Regular	**Irregular**
I water my plants every day. She waters	I always grow plants. She always grows plants.

Regular	**Irregular**
I watered plants yesterday. She watered plants yesterday.	I got flowers yesterday. Her parents gave plants.

While explaining teacher asks some learners about their everyday routine and to answer with the full sentence in present simple/past simple:
Do you go to school every day?
- Yes, I go to school every day.

Did you go to school yesterday?
- Yes, I went to school yesterday.

Teacher asks CC Questions:
1. Is the statement "I water plants every day" means past? (No) *(Yes/No question of CCQ approach)*
2. What do we use to say what happened yesterday Past or Present simple? (Past Simple) *(50/50 type of question in CCQ approach)*
3. Can we say I play every day only in present? *(*yes*)(Yes/No question of CCQ approach)*

***Text-based approach*.**
Lead-in
Explosion
Analysis
Controlled practice
Freer practice

Scaffolding:
Show and tell strategy.
Tap into prior knowledge

Differentiation (by PROCESS):
According to learning style, if there are visual learners in the class teacher can use

Learners listen to the teacher's explanation and write some notes in their copybooks.

Learners answer the questions orally.

	visual aids, finger contraction to demonstrate, modelling some actions and using pictures.			
Checking understanding/ Controlled practice 3-4 min	**Grammar tasks:** Teacher tells students to do the task to check understanding of Present simple and Past simple. (Controlled practice to check the understanding of grammar) Teacher shows the correct answers on the PPT Slide 6, asks learners to check themselves. ***Differentiation (by Content)*** Low-motivated: Circle the correct verb form for each sentence. Middle-motivated: Choose the correct verb form for each sentence from the given words. Higher-motivated: Write the correct verb form for each sentence. **Closed task** Multiple choice task with one correct answer.	-Low motivated learners circle the correct verb formto 5 sentences. -Middle-motivated learners choose the correct verb fromto 5 sentences the given verb list. -High-motivated learners write the correct form to each 5 sentences. Learners check their work according to PPT Slide 6	Descriptors: 1. circles/ chooses /writes the correct verb to 5 sentences. 2. identifies the verb forms Self-assessment	Appendix 7 Differentiation tasks PPT Slide 6
Speaking (Freer practice) 10 min	**Post-reading activity** **Speaking task:** Teacher explains students to apply topic related vocabulary in speech appropriately. Before beginning the task, let's make criteria of assessment together. Be ready to assess opponent group's members. *What will we assess? What do you think?* - *Can we assess if you used grammar we learned today?* - *Can we assess the use of today's vocabulary?* - *What else should we assess?* - *Pronunciation of words* - *And try to make less pauses* - *Yes, let's write our assessment criteria we discussed on the board. And be ready to assess your groupmates according to those criteria.* Task: Imagine you have different kinds of plants at home. Tell the whole class how often you take care of them?	Learners listen to the teacher's instructions and then discuss with teacher criteria for assessing the task. Possible answers: -Yes, we can assess if we use present and past simple… Learners assess opponent group's	Descriptors: -uses phrases in Past and Present Simple - uses topic related vocabulary - pronounces most of the words correctly -tries to make	PPT Slide 7 Board Appendix 8 Speaking task with tips.

	The following tips will help you to organize your speech. Tips/ you should (differentiation) - use phrases in Past and Present Simple - topic related vocabulary - pronounce most of the words correctly - try to make less pauses Task is **open-ended:** **a multiple-word answer** -essential to develop speaking skills. -successfully develop higher order thinking skills. **Scaffolding** 1. Pre-teaching vocabulary 2. Using visual aids 3. Show and tell **Criteria based assessment:** Works inside the **BLACK BOX:** assessment for learning in the classroom -self-assessment/peer assessment -questioning -constructive feedback -discussion of criteria with students	members according Criteria they made together with teacher.	less pauses Group assessment.	
Self-reflection Feedback 2-3 min	- Answer the questions about yourself and stick the cards on what stage did you get today. 1. I can read and understand text about Houseplants. 2. I can use present simple to describe routines, habits. 3. I can use past simple tense to describe past events. 4. I can use and pronounce vocabulary on topic Plants. 5. I know what is houseplant.	Answers the questions about him/her self and stick the cards on what stage did he/she get today.		Appendix 9 PPT Slide 8
End of lesson Home task 1-2 min	Home-task Teacher asks learners to open their diaries and write down the home task: Write 5sentences about you and your family's every day routine. Write 5 sentences about your yesterday's actions.	Learners write home-task in their diaries.		PPT Slide 9

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Зағитова Назерке Мирамбекқызы
Ақтөбе облыстық арнайы «мектеп-интернат-колледж» кешені КММ-нің тәрбиешісі

Қазіргі қоғамда ерекше білім беруді қажет ететін балаларға ерекше көңіл бөлінуде. Солардың бірі – есту қабілеті бұзылған балалар. Мұндай балалардың толыққанды дамуына жағдай жасау – ата-ана, ұстаз және қоғам алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі.

Есту қабілеті адамның қоршаған ортаны тану, тіл үйрену және қарым-қатынас жасауындағы ең маңызды құралдарының бірі. Есту қабілетінің бұзылуы баланың дамуына жан-жақты әсер етеді: сөйлеу тілі, ойлау, эмоциялық-әлеуметтік жағдайы мен танымдық қабілеттері өзгереді. Сондықтан мұндай балаларға ерекше педагогикалық тәсілдер мен қолдау қажет.

Есту қабілетінің бұзылу себептері:

- Туа біткен (ана құрсағында инфекция, тұқымқуалаушылық, асфиксия);
- Жүре пайда болған (менингит, қызылша, жарақат, дәрі-дәрмек әсері).

Бұзылу дәрежесіне қарай: жеңіл, орташа, ауыр, терең дәрежедегі нашар еститіндер және саңыраулар деп бөлінеді.

Даму ерекшеліктері:

- Сөйлеу тілі: дыбыстарды бұрмалап айту, сөздік қоры аз, грамматикалық құрылымдарды меңгеру қиындайды.
- Танымдық даму: қабылдау, есте сақтау, зейін және ойлау процестері баяу дамиды.
- Әлеуметтік даму: қарым-қатынас қиындықтары, тұйықтық, өзіне сенімсіздік, жалғыздық сезімі.
- Моторика: ұсақ және ірі моторикада кідірістер кездесуі мүмкін.

Педагогикалық қолдау жолдары:

- Сурдопедагогпен жұмыс: арнайы әдістемелер арқылы сөйлеу тілі мен дыбысты қабылдауға үйрету.
- Логопедтік жұмыс: дыбыстау, артикуляция, сөздік қорды дамыту, сөйлем құрау.
- Визуалды материалдар мен техникалар: суреттер, белгілер, тақталар, мимика мен ым-ишара.
- Арнайы құрылғылар: есту аппараттары, FM-жүйелер.
- Психологиялық қолдау: өзін-өзі бағалау, топта жұмыс істеуге бейімдеу, эмоционалдық тұрақтылық.
- Ата-анамен жұмыс: үйде қолдау көрсету, тапсырмаларды бірге орындау, мадақтау.

Инклюзивті білім беру шеңберінде:

Есту қабілеті бұзылған балаларды жалпы сыныпқа қосқанда:

- Мұғалім анық, баяу сөйлеп, бетке қарап сөйлеуі керек;
- Қосымша визуалды және жазбаша материалдар қолданылуы қажет;
- Топтық жұмыста балаға қолайлы орта қалыптастыру маңызды.

Есту қабілеті бұзылған балаларға сапалы білім мен қолдау көрсету – олардың әлеуетін ашуға жол ашады. Уақытылы түзету жұмыстары мен арнайы педагогикалық әдістер қолданылса, бала қоғамға бейімделіп, толыққанды тұлға болып қалыптасады. Есту қабілеті бұзылған балаларға сапалы білім мен түзету-дамыту жұмыстары дұрыс жүргізілген жағдайда, олар өз әлеуетін толық аша алады. Мұндай балалардың қоғамда өз орнын табуы үшін арнайы педагогтардың, ата-аналардың және мектеп ұжымының бірлескен қолдауы өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Саттарова З.Б. Түзету педагогикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

2. Жұмабаева М.Ж. Арнайы педагогика. – Астана: Фолиант, 2016.

3. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Инклюзивті білім беру ережелері

STEM ЖӘНЕ STEAM БІЛІМІНІҢ МЕКТЕПТЕГІ ОРНЫ

Зардыхан Мугалима
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің информатика пәні мұғалімі

Аннотация

Бұл мақалада STEM және STEAM білім беру бағыттарының мектептегі рөлі, олардың мазмұндық ерекшеліктері, оқыту тиімділігі мен оқушылардың дамуына әсері қарастырылады. Пәнаралық интеграция арқылы ғылыми-техникалық және шығармашылық құзыреттерді қалыптастыру жолдары талданады. Сонымен қатар, осы бағыттарды енгізудегі артықшылықтар, туындайтын қиындықтар мен оларды шешу жолдары ұсынылады. Мақалада Қазақстандағы STEM және STEAM жобаларының тәжірибесі де мысал ретінде келтірілген.

Кіріспе

XXI ғасырда білім беру жүйесі күрделі өзгерістерге ұшырап, оқушыларды тек ақпаратпен қамтамасыз ету жеткіліксіз болуда. Қазіргі әлемде жеке тұлғаның шығармашылық қабілеті, сыни ойлау дағдылары, ғылыми зерттеу және технологиялық компетенциялар өте жоғары бағаланады. Сондықтан мектеп білім беруінде STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) және STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) бағыттарын енгізу аса маңызды.

STEM білім беру жүйесі ғылым мен технологияны біріктіре оқыту арқылы оқушыны практикалық және аналитикалық дағдыларға баулиды. Ал STEAM тұжырымдамасы осы бағытқа өнерді қосу арқылы шығармашылық ойлауды, эстетикалық талғамды дамытады. Бұл тәсіл оқушылардың ғылыми-зерттеу қабілеттерін, жобалық ойлауын, коммуникациялық және коллаборативтік дағдыларын жетілдіреді. Қазақстанда білім беруді жаңғырту аясында STEM және STEAM жобалары мектеп тәжірибесіне белсенді енгізілуде. Робототехника, 3D-модельдеу, бағдарламалау, инженерлік жобалар секілді бағыттар оқушылардың практикалық дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, STEAM элементтері шығармашылық пен инновацияны дамытуға мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім

1. STEM және STEAM білімінің мәні

• **STEM** – ғылыми, технологиялық, инженерлік және математикалық пәндерді интеграциялау арқылы оқушыларды практикалық дағдыларға үйрететін білім беру жүйесі.

• **STEAM** – STEM бағыттарына өнерді қосу арқылы шығармашылық ойлауды, эстетикалық талғамды дамытуға бағытталған модель.

Бұл жүйелердің негізгі мақсаты – білімді тек теориялық деңгейде меңгерту емес, оны өмірлік жағдайларда тиімді пайдалана білетін функционалды тұлға қалыптастыру.

2. Мектептегі практикалық іске асырылуы

STEM және STEAM оқыту технологиялары:

• **Робототехника**: оқушылар робот жасау, бағдарламалау, логикалық есептерді шешу арқылы инженерлік дағдыларын жетілдіреді.

• **3D-модельдеу және 3D-принтинг**: идеяны нақты нысанға айналдыру, жобалық ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

• **Бағдарламалау және киберқауіпсіздік**: ақпараттық технологияларды меңгеру, алгоритмдік ойлау дағдыларын қалыптастыру.

• **Ғылыми жобалар**: зерттеу әдістерін үйрену, тәжірибе жүргізу, ғылыми қорытынды жасау.

• **Өнер интеграциясы (STEAM)**: дизайн, визуалды өнер, музыка элементтерін қосу арқылы шығармашылық қабілеттерді жетілдіру.

3. Артықшылықтары

Артықшылық	Қорытынды әсері
Пәнаралық интеграция	Білімді бір жүйеде қабылдауға үйретеді
Практикалық жобалар	Оқушылар нақты мәселелерді шешуге машықтанады
Мамандыққа ерте бейімделу	Карьералық жоспарлау дағдылары дамиды
Шығармашылық (STEAM)	Дизайндық ойлау және креативтілік дамиды
Командалық жұмыс	Коллаборативтік және коммуникативтік дағдылар қалыптасады

4. Қиындықтары

• Материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі

• Мұғалімдердің STEM/STEAM бойынша біліктілігінің әртүрлі деңгейде болуы

• Оқу бағдарламаларының толық интеграцияланбауы

• Бағалау жүйесінің жетілмеуі

Бұл мәселелерді шешу үшін педагогтарды арнайы оқыту, мектептерді заманауи құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету, әдістемелік қолдауды күшейту қажет.

5. Қазақстандағы даму тенденциялары

• «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында IT-мектептер саны артуда

• FIRST Robotics, WorldSkills, Junior Skills сияқты халықаралық және ұлттық жарыстар кең таралуда

• Облыстық деңгейде STEM орталықтары, FabLab зертханалары ашылуда

• Жаңартылған білім беру бағдарламаларында жобалық жұмыс міндеттелген

Бұл іс-шаралар еліміздің ғылыми-технологиялық әлеуетін арттыруға бағытталған.

Қорытынды

STEM және STEAM білім беру жүйелері – мектептегі білім беру сапасын арттырудың тиімді жолы. Олар оқушыларға теориялық білімді өмірлік жағдайларда қолдануды үйретіп қана қоймай, шығармашылық, сыни ойлау, коммуникациялық және зерттеу дағдыларын дамытады. Сонымен қатар, бұл бағыттар болашақ мамандардың инженерлік, ғылыми және технологиялық құзыреттілігін қалыптастырады. Мектептерде STEM/STEAM бағыттарын дамыту — елдің инновациялық және интеллектуалдық әлеуетін арттыруға қосқан стратегиялық үлес болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Мұсаева Ж. Р., Жұмабаева А. Е. «STEM білім беруді бастауыш сыныптарда пайдаланудың тиімділігі». Педагогикалық зерттеу, 2023. URL: academicsbook.com

2. Білім айнасы. «STEAM және STEM цифрлық орта – функционалдық сауаттылықтың негізі ретінде». 2024. URL: bilimainasy.kz

3. Bilimger.kz. «STEM-технология негізінде орта білім беру мазмұнын қайта құрылымдау бойынша әдістемелік ұсынымдар». 2024. URL: bilimger.kz

4. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. «STEAM білім беруді дамыту стратегиясы». 2023. URL: gov.kz

5. Kim, H., & Park, J. «A systematic review of the implementation of STEAM education in schools». Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 2025. URL: ejmste.net

ҚҰНДЫЛЫҚҚА НЕГІЗДЕЛГЕН ТӘРБИЕ: ЗАМАНАУИ ОҚУШЫНЫҢ БЕЙНЕСІ

Имандосова Раиса Жомартовна
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы № 15 орта мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Қазіргі қоғамда тек білімді емес, жоғары адами құндылықтарға ие тұлға тәрбиелеу – мектептің басты міндеттерінің бірі. Оқушы бойына ұлттық, адамгершілік, рухани құндылықтарды дарыту арқылы біз келешекке жауапты азамат қалыптастырамыз. Бұл ретте құндылыққа негізделген тәрбие – заманауи тәрбиенің өзегі.

1. Құндылыққа негізделген тәрбие ұғымы:

- Бұл – оқушы бойында адамгершілік, жауапкершілік, сыйластық, патриотизм, еңбекқорлық сияқты тұлғалық қасиеттерді мақсатты түрде қалыптастыру.

- Тәрбие жұмыстары "рухани-адамгершілік даму", "ұлттық тәрбие", "отбасымен ынтымақтастық" сияқты бағыттарға сүйенеді.

2. Заманауи оқушының бейнесі қандай болуы керек?

- Саналы, өз көзқарасы бар;

- Құндылықтар арқылы әрекет ететін;

- Тұлғалық және азаматтық жауапкершілікке ие;

- Цифрлық мәдениетті меңгерген, бірақ адами қасиеттерін жоғалтпаған;

- Ынтымақтастыққа, бейбіт өмірге бейім тұлға.

3. Құндылыққа бағытталған тәрбие формалары:

- Тәрбие сағаттары мен жобалық жұмыстар (мысалы, «Менің құндылығым – отбасым»);

- Мектеп парламенті, еріктілер клубы, дебат – белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастырады;

- Ата-аналармен бірлескен іс-шаралар – "Адал ұрпақ", "Жас сарбаз", "Ұлттық киім күні" т.б.

4. Жаңа тәсілдер:

- Құндылық картасы, портфолио, рефлексиялық күнделік;

- Цифрлық ресурстар: интерактивті бейнероликтер, Padlet, Jamboard платформаларында тәрбие тапсырмалары.

Ұлттық құндылықтарды оқушы бойына дарыту жолдары бойынша негізгі бағыттар:

1. Тәрбие сағаттары мен іс-шаралар арқылы:

- Ұлттық мерекелерді атап өту (Наурыз, Тілдер күні т.б.)

- «Дәстүр – асыл қазына», «Ұлттық ойындар – ұрпақ мұрасы» тақырыптарында тәрбие сағаттарын өткізу

- Ұлттық салт-дәстүрге арналған жобалар мен көрмелер ұйымдастыру

2. Оқу пәндерімен ықпалдастыру:

- Әдебиетте – халық ауыз әдебиеті мен эпостарды талдау

- Тарихта – тарихи тұлғалар мен оқиғалар арқылы ұлттық сана қалыптастыру

- Музыкада – ұлттық ән-күй, аспаптармен таныстыру

3. Оқушыны нақты әрекетке тарту арқылы:

- Ұлттық киім күнін ұйымдастыру
- Шеберлік сағаттары: ою-өрнек, кестелеу, тағам әзірлеу
- Этнографиялық клубтар, дебаттар, пікірсайыстар

4. Ата-анамен бірлесе жұмыс жасау:

- Отбасы құндылықтарын насихаттайтын кездесулер
- «Отбасым – баға жетпес байлығым» жобасы

5. Цифрлық және креативті тәсілдер:

- Онлайн викториналар, ұлттық тақырыптағы бейнебаяндар жасау
- Padlet, Canva, Kahoot арқылы интерактивті тапсырмалар

Қорыта келе құндылыққа негізделген тәрбие – тек оқушыны тәрбиелеу емес, тұлға қалыптастыру жолы. Заманауи мектеп осы бағытта жүйелі, мақсатты әрекет етсе, қоғамда рухани жаңғырудың нақты нәтижесі – саналы ұрпақ өсіп шығады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. "Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру" // Егемен Қазақстан, 2017 ж.
2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Тәрбие жұмысының тұжырымдамалық негіздері. – Астана, 2019 ж.
3. Айтмамбетұлы Қ. Қазақ мәдениеті және ұлттық құндылықтар. – Алматы: Раритет, 2012.
4. Төкенов Ж. Ұлттық тәрбие – ұлт болашағы. – Алматы: Білім, 2018.
5. Әлкебаева Г. Мектептегі тәрбие жұмысы және құндылықтар жүйесі. // «Тәрбие құралы» журналы, №3, 2021.
6. Жүсіпова Б. Оқушыларға ұлттық құндылықтарды дарытудың тиімді жолдары. // «Білім-Өркениеті» журналы, №5, 2022.
7. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Жалпы білім беру ұйымдарына арналған тәрбие жұмысы бағдарламасы. – Астана, 2021.
8. UNESCO. Values Education for Sustainable Development. – Paris, 2015.

ЛИПИДТЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ КОМПОНЕНТТЕРІ. МАЙЛАРДЫҢ ХИМИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫСЫ МЕН ҚЫЗМЕТТЕРІ.

Имандосова Раиса Жомартовна
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы № 15 орта мектебінің биология пәні мұғалімі

Қысқа мерзімді жоспар. Бөлім: 10.1А. Молекулалық биология және биохимия		
Күні:	10.09.2025	
Сынып: 10	Қатысушылар:	Қатыспағандар:
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты:	10.4.1.3 майлардың химиялық құрылысы мен қызметтерін сипаттау	
Сабақтың мақсаты:	– Липидтердің құрылымдық компоненттерін ажырату; – Майлардың қасиеттері мен қызметін сипаттау; – Майлардың биологиялық рөлін бағалау.	
Ұлттық құндылықтар	– Денсаулық, достық және айналадағыларға қамқорлық көрсету *(Тақырып аясында майлы тағамдарды шектен тыс қолданудың адам денсаулығы мен өміріне қалай әсер ететіндігін мысал ете отырып құндылықтарды дәріптеу)*	
Аптаның дәйек сөзі	– Қыркүйек – еңбекқорлық және кәсіби біліктілік айы	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы	**Ұйымдастыру кезеңі.** Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу **«Ерекше дүкен»** әдісі арқылы ынтымақтастыру атмосферасын құру **«Миға шабуыл»** әдісі арқылы жаңа сабақтың тақырыбы мен мақсатын анықтау әрі алдыңғы біліммен байланыстыру. 1. Көмірсулар дегеніміз не? 2. Ең тәтті моносахаридтер-бұл ... 3. Гомоплисахарид пен гетеросахаридтің айырмашылығы қандай? 4. Моносахаридтің қасиеттерін ата? 5. Көмірсулар - ... қайнар көзі? 6. Табиғатта глюкоза ... ненің нәтижесінде түзіледі? 7. Моносахаридтің қасиеті қандай? 8. Олигосахаридтің қасиеті қандай? 9. Полисахаридтің қасиеттері қандай? 10. Көмірсулардың атқаратын қызметі қандай? Оқушылардың ой-пікірлері тыңдалған соң, мұғалім тарапынан пікірлерге қатысты кері байланыс беріліп, жаңа сабақтың тақырыбы мен мақсаты таныстырылып, айтылады. **Мағынаны ашу.** Мұғалім бейнекөрсетілім көмегімен жаңа сабақ мазмұнына қатысты қысқаша ақпарат береді.	Оқушылар «ерекше дүкен» арқылы өздеріне қажет не ұнаған қасиеттерді алады: адамгершілік, мейірім, т.б.. Оқушылар алдыңғы білімге байланысты сұрақтарға жауап беру арқылы сабақ тақырыбы мен мақсатын тұжырымдайды, тақырыптың қорытынды бейнесін анықтайды әрі логикалық ойлау қабілеті дамиды.	Көтеріңкі көңіл күй, жағымды орта Ауызша **ҚБ** **ҚБ «Ду, қол шапалақ!»** Керемет! Жарайсыз!	(Қазіргі жағдайда) ДК экраны Слайд Жұмыс дәптері Слайд https://youtu.be/kqQGb4xbVPM

Сабақтың ортасы	**Мағынаны тану** **1. «Мозаика»** әдісі арқылы топтық жұмыс **1)** Қаныққан майлар **2)** Қанықпаған майлар **3)** Транс майлар. **Постер критерийлері:** • Ақпараттың нақты әрі түсінікті болуы; • Креативтілік; • Ақпараттың мазмұндылығы; • Тайм-менеджмент. **2. «Жинақтау»** жаттығуы арқылы жұптық жұмыс Оқушыларға липидтердің түрлері: үшглицерид, фосфолипид, гликолипид, липопротеинді құрылысы мен қасиеті және қызметімен салыстыру ұсынылады. Қай салыстыру дұрыс екендігін анықтаңыз? **3. «Серпілген сауал»** жұптық жұмыс Сары май-сиыр, ешкі, қой сүтінен алатын қаймақ, қаймақты былғау немесе күбіде пісу арқылы алынатын майлы, құнарлы тағам. Сары майдың майлылығы 82,5 %-ден кем емес. Сары майды дайындау үшін кілегей, қаймақ немесе ашыған сүтті қолданады. Сары майды таңдау уақытында оның сыртқы қаптамасына көңіл аудару қажет. Жұқатырға оралған май өзінің құрамындағы А дәруменін жақсы сақтап қалады. Сары майды мұздатқышқа сақтаған дұрыс. Егер май бөлме температурасында сақталатын болса, онда оған күн сәулелерінің түспеуі тиіс. Күн сәулелесі нәтижесінде сары май өзінің құнарлығын жояды.	Оқушылар оқулықтағы мәтінмен танысып болған соң, берілген тақырыптар негізінде шағын ақпараттық постер дайындайды. Оқушылар берілген дерек бойынша қажетті тапсырмаларды орындап, қорытынды жасайды. Оқушылар берілген мәтін негізінде талқылау сұрақтарына жауап береді: 1-сұрақ: Сары майдың құрамына қандай заттар болатынын болатынын анықтаңыз. 2-сұрақ: Сары май-тез бұзылатын азық: Оны сақтау жолдары туралы не білесіздер? Өз ойларыңызды қорытындылаңыз: 3-сұрақ: Сары майды қандай азық-түліктердің дәмін жұмсарту үшін қолданады? 4-сұрақ: Сары майды қандай ыстық тағамдарға қосуға болады?	**ҚБ «Карусель» әдісі** **Дескриптор:** – Қаныққан/қанықпаған/транс майлардың құрылымдық ерекшеліктерін анықтайды; – Аталған майлардың кездесетін жерлері мен қасиеттерін сипаттайды. **ҚБ** Мұғалімнің басқаруымен өзара жұптық бағалау **Дескриптор:** – Липиттердің түрлерін ажыратады; – Липидтердің қызметі мен құрылысын біледі. **ҚБ «Басбармақ»** **Дескриптор:** – Сары майдың құрамын талдайды; – Сары майдың қолданылу жолын біледі; – Сары майды күнделікті өмірдегі қажеттілігі мен маңызын бағалайды.	Оқулық Жұмыс дәптері А3 Түрлі түсті қалам не маркер Оқулық Жұмыс дәптері Сызғыш Қалам Жұмыс дәптері Мәтін

	Сары майды үстелге арнайы майды салатын ыдыста қойу қажет.	5-сұрақ: Сары май-майлардың қай түріне жатады? 6-сұрақ: Сары майдың майлылығы қанша?		
Сабақты бекіту	**«Иә/жоқ»** жаттығуы арқылы сабақты бекіту. 1) Киттің тері астындағы май қабатының қалыңдығы 1 метрге дейін жетеді, бұл оның поляр теңіздеріндегі суық суда тіршілік етуіне мүмкіндік береді. (иә) 2) 1 кг май тотыққанда (ыдырағанда) одан 1,1г су түзіледі (жоқ) 3) Липидтер молекуласының құрамына С, Н, О атомдары кіреді. (иә) 4) Липидтер құрамында қаныққан қышқылдар қанықпаған қышқылдарға қарағанда көбірек кездеседі. (жоқ) 5) Майлар А, Д, Е, К витаминдерін тасымалдауға көмектеседі. (иә) 6) Қаныққан майлар «зиянды емес». (жоқ) 7) Балық, жаңғақ, өсімдік майлары құрамы қанықпаған майларға бай. (иә) 8) Егер өнімді дайындау барысында транс-майлар қолданылған болса, жарамдылық мерзімі бірнеше айға дейін ұзартылады. (иә)	Оқушылар өтілген тақырып мазмұнына қатысты сұрақтарға иә не жоқ деп жауап беру арқылы қорытындылайды.	**Ауызша ҚБ** әр дұрыс жауапқа «Жарайсыз!», «Керемет!»	Тақта Слайд
Сабақтың соңы	**Кері байланыс. «Бургер» әдісі арқылы** *I топ: Топ жұмысындағы 3 маңызды ақпарат.* *II топ: Қиындық келтірген 2 нәрсе.* *III топ: Ерекше ұнаған 1 нәрсе.*			Стикерлер

«ҮЗДІК ҚАЛАМ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
REPUBLICAN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL, METHODICAL JOURNAL
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ, МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

БІЛІМ БЕРУ БАРЫСЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН САНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Сартаева Гулзада Сапаргалиевна, Канаева Бакытгуль Еркиновна
Ақтөбе қаласы «І.Есенберлин атындағы №15 ОМ» КММ-нің тарих пәні мұғалімдері

Қазіргі уақытта қоғамды цифрландыру жұмысы басым бағыт болып табылады. Сондықтан барлық салалардағы сияқты білім саласында да цифрлық технологияны кеңінен қолдану талабы орын алуда, заман талабына сай осындай сандық технологияның дамыған уақытында болашақ ұрпаққа білім беру мұғалім алдындағы міндеттердің бірі болмақ.

Кез келген оқушының ойлау қабілеті әртүрлі болады, мәселен кейбір шапшаң ойлап, жылдам жұмыс атқарса, кейбірі оқу материалын баяу қабылдайды. Мұғалімге мұндай оқушыларға тапсырманы ыңғайлап құрастыруға тура келеді. Осы тұста жаңашыл мұғалімнің іс-тәжірибесінің ерекше тұсының сабақты түрлендіріп жүргізіп, оқушыжүрегінен жол таба білуі. Оны жүзеге асырудың бір жолы- заман талабына сай цифрлық технологияларды тиімді қолдану болып табылады. ЦБР топтамасы мұғалімге сабақты даярлау барысында көмектесу, оқушыларға үй тапсырмасын орындау барысында көмектеседі. Сондай-ақ мұғалімге даярлық барысында көмектесу, жекелеген сандық обьектілерден сабақты құрастыру және модельдеу, пән туралы білімді тереңдетуге арналған қосымша және анықтамалық кең көлемді ақпараттың болуы, ЦБР топтамасында ақпаратты тиімді іздестіру, бақылау және өзіндік жұмыстарды даярлау, цифрлық обьектілермен байланысты сабақ жоспарларын даярлау, интернет арқылы басқа мұғалімдер қызметтерінің нәтижелерімен алмасуда маңызы зор. Сабақ барысында цифрлы технологиялар мультимедиялық проектор арқылы даярланған цифрлық обьектілерді демонстрациялауда , лабораторияылқ жұмыстарда виртуальды лабораториялар мен интерактивті модельдерді қолдануда, оқушыларды компьютерлік тестілеу және білімдерін бағалауға көмектесуде, сабақта оқушылардың ЦБР-мен жеке зерттеушілік және шығармашылық жұмыстары кезінде , оқушларға үй тапсырмасын орындауда көмектесуде материалды жаңаша көрстеу арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын артыруда , оқушылардың өздеріне ыңғайлы кез келген уақытта өзін-өзі автоматты бақылау жасауында үлкен көмек берді. Баяндамалар , презентациялар , рефераттар және тағы сол сияқтыларды даярлау үшін қажетті обьектілердің үлкен қоры, Энциклопедиялық сипаттағы қосымша ақпараттарды тез арада алу мүмкіндігі, пәндік виртуалды ортада оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту, оқушының пәнді оқуын өзіне ыңғайлы темпте және материалды игеруді өзінің жеке қабылдау ерекшелігіне байланысты таңдалған деңгейде ұйымдастыруына көмектесу, оқушыларды заманауи ақпараттық технологияларға үйрету, АТ меңгерудегі талпыныстарын және олармен үнемі жұмыс істеуді қалыптастыру сияқты құндылықтарды мұғалім цифрлы жүйе арқылы жүзеге асыра алады. Сабақ барысында ақпаратты алу блогы, атап айтсақ, ғылыми-танымал мақалалар, қайнар көздерінің мәтіндері, оқулықтардың үзінділері, иллюстрациялар, анимациялар, басқа да мультимедия компоненттері, мультимедиялық сабақ-презентациялары, виртуальды галерея дейміз, олар бейнеүзінділер, анимация- лар, нақты және синтездік бейнелер, дыбыстық объектілер, виртуальды лабораториялар интербелсенді модельдер, интербелсенді анимациялар, виртуальды лаборатория, анықтамалық материалдар графиктер мен диаграммалар, ғалымдардың өмірбаяндары, түйіндемелері бар интернет-сілтемелер, терминдер, анықтамалар және

заңдардың сөздігі арнайы платформаларда түрлі цифрлы әдіс тәсәлдер арқылы жүзеге асырылады.Қазіргі таңда ұстаздарға әдістемелік тұрғыдан қолдау көрсету мақсатында түрлі білім беру платформалары (smk.edu.kz, cpm.kz, bilimland), интернет ресурстары бар. Өз тәжірибемізде сабақ барысында жиі қолданылатын тиімді бағдарламалардың кейбір мүмкіндіктеріне тоқталып өтейік.

Сабақты ұйымдастыру барысында ынтымақтастық атсомферасын қалыптастырудағы әрі уақытты тиімді пайдалану үшін оқушыларды топқа бөлудің бірнеше ыңғайлы түрлері бар, атап айтқанда, «Flippity», "The Hat", «Qaz Math» бағдарламасы.

Қазіргі оқыту процестерінде қолданып жүрген оқыту әдістерінің бірі постермен жұмыс. Оқушылар постермен жұмыс барысында плакаттар, стикерлер және түрлі түсті маркерлерді пайдаланып белгілі тақырып бойынша өз ойларын шығармашылық түрде бейнелеп жеткізеді. Информатика пәнінде мен Edraw Max бағдарламасын өз сабағымда тақырыптық постерлер жасауда жиі қолданамыз. Себебі, Edraw Max бағдарламасындағы пәндерге сәйкес постерлердің, тұжырымдамалық карталардың дайын шаблондарын пайдаланған өте тиімді.

Сабақ барысында оқушылардың білімдерін тексеру мақсатында тарау, тақырып соңында тест жұмыстарын жүргізу кезінде тест тапсырмасының құрылымын түрлендіріп, сәйкестендіру тесті, бір дұрыс жауап немесе бірнеше дұрыс жауаптары бар тесттер, сурет түрінде т.б. берілген тапсырмалар түрінде құраст ыруға болатын Quiziz.com, ZipGrade бағдарламасы тиімді.

Кең көлемде материалдарды игеруде , оқу сауаттылыған арттыруда QR-код арқылы жұмыс жасау өте ыңғайлы. Кез келген тақырыпқа сәйкес видео үзінділер , мәтіндер, архивтік материалдар салуға болады, бұл әдіс оқушылардың қызығушылығын арттырып, пәнге деген ынтасын арттырады.

Wordwall бағдарламасы, Learning Apps платформалары карталар мен кесте, сөзжұмбақтар, түрлі әдістегі сұрақтарды жасаудағы таптырмас әрі ыңғайлы сандық жүйелер.

Қорыта келгенде сандық білім ресурсы мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, яғни сабақ мазмұнын ақпараттық коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялық мүмкіндіктерімен толықтыруға, оқушылардың назарын аса маңызды оқу тақырыптарына аударуға, қажет болған жағдайда оқушылардың назарын зерделенген көріністердің ерекшеліктеріне шоғырландыруға, оны көрнекі түрде көрсетуге, сабақтың мазмұнын қоғамда болып жатқан өзгерістермен, өмірлік тәжірибелермен, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарымен және т. б. құбылыстармен байланыстыруын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2011

2.«Цифровые технологии в образовательном процессе»

ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМНЫҢ БІЛІМ САПАСЫН ЖЕТІЛДІРУДЕГІ ЖАҢА ҮДЕРІСТЕРІ

Кеңес Абылайхан Қайырғалиұлы, Узакбаева Карлыгаш Балтабаевна
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы
№15 орта мектебінің дене шынықтыру пәні мұғалімдері

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық ғылымдардың қазіргі заманғы жағдайы мен даму бағыттары жан-жақты талданады. Педагогика ғылымы — адамзат өркениетінің рухани және мәдени дамуының негізі ретінде қарастырылып, оның білім беру жүйесіндегі стратегиялық рөлі мен әлеуметтік маңызы ашылады. Педагогикалық ғылымның басты мақсаты — тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз ету, қоғамның әлеуметтік және мәдени сұраныстарына жауап беретін сапалы білім беру жүйесін қалыптастыру.

Мақалада педагогикалық ғылымның ұлттық және әлемдік даму контекстіндегі орны, инновациялық үрдістер мен білім беру сапасын арттыру жолдары талданған. Автор педагогикалық ғылымның болашағын қоғамның интеллектуалдық және рухани әлеуетін дамыту тұрғысынан қарастырып, оның жаңа ғасыр талаптарына сай бағыттарын ұсынады.

Кілт сөздер: Педагогика, білім беру, тәрбие, тұлға, әдіснама, инновация, цифрландыру, инклюзия, құзыреттілік, рухани тәрбие.

Кіріспе.

XXI ғасыр — білім мен технологияның, ғылым мен ақпараттың ғасыры. Қазіргі заманда қоғамның тұрақты дамуы ең алдымен білім беру сапасына тәуелді. Ал бұл сапаның негізінде педагогикалық ғылымның жетістіктері мен даму деңгейі жатыр. Педагогика – тек оқыту мен тәрбиелеудің теориясы ғана емес, ол адамзат өркениетінің мәдени, әлеуметтік және рухани дамуының маңызды факторы.

Педагогикалық ғылымның басты мақсаты – жеке тұлғаның үйлесімді дамуына жағдай жасау, оның шығармашылық қабілеттерін жетілдіру, өмір бойы білім алуға бейімдеу. Сондықтан қазіргі таңда педагогикалық ғылым білім беру мазмұнын жаңартуға, оқыту мен тәрбиелеу әдістерін жетілдіруге, сондай-ақ білім беру процесінде инновациялық және цифрлық технологияларды қолдануға бағытталып отыр.

Бүгінгі қоғамдағы басты міндеттердің бірі – жан-жақты дамыған, ұлттық құндылықтар мен адамзаттық өркениетке сай ойлай білетін тұлға тәрбиелеу. Осы тұрғыдан алғанда, педагогикалық ғылым тек білім беру саласының ғана емес, бүкіл қоғамның дамуын айқындайтын стратегиялық бағытқа айналды.

Қазіргі уақытта педагогикалық ғылым пәнаралық байланыс негізінде дамып келеді. Психология, әлеуметтану, философия, мәдениеттану сияқты ғылымдармен өзара әрекеттесу арқылы педагогика жаңа зерттеу әдістерін қалыптастырып, білім беру жүйесінің сапасын арттыруға ықпал етеді. Бұл үдеріс – білімнің гуманистік сипатын күшейтіп, оқытудың тұлғаға бағытталған жаңа моделін жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, заманауи педагогика ғылымы ұлттық және жаһандық білім беру үрдістерін үйлестіруді, дәстүр мен инновацияны біріктіруді мақсат етеді. Бұл – педагогикалық ойдың үздіксіз дамуы мен жаңашыл бағытқа бет бұруының айғағы.

Педагогикалық ғылым – қоғамның интеллектуалдық және рухани әлеуетін арттыратын, ұлттың болашағын айқындайтын негізгі сала. Сондықтан оның теориялық және практикалық мәнін терең түсіну – қазіргі заман педагогының басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Негізгі бөлім

Педагогикалық ғылым – адамды оқыту мен тәрбиелеудің теориясы мен тәжірибесін зерттейтін кешенді ғылым. Ол жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуының заңдылықтарын, сонымен қатар білім беру процесінің мазмұнын, әдістерін және формаларын анықтайды. Педагогикалық ғылымның басты ерекшелігі – оның адамға бағытталуы, яғни тұлғаның рухани, мәдени және интеллектуалдық әлеуетін дамытуға арналғандығы.

Педагогика ғылымының зерттеу нысаны – педагогикалық шындық, яғни оқыту, тәрбие және білім беру процесінде пайда болатын әлеуметтік өзара әрекеттер жүйесі. Бұл ғылым адамның тұлғалық дамуын, әлеуметтік ортадағы мінез-құлық нормаларын, қарым-қатынас мәдениетін және рухани құндылықтарын қалыптастыруды қарастырады. Педагогика тарихы өте терең. Ежелгі дәуірде Сократ, Платон, Аристотель сияқты ойшылдар тәрбиенің мәні туралы алғашқы теориялық пікірлер айтқан. Кейін Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, И.Г.Песталоцци, К.Д.Ушинский еңбектері педагогикалық ойдың дамуына зор ықпал етті. Ал қазақ халқының ағартушы-педагогтары Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынұлы, М.Жұмабаев сынды тұлғалар ұлттық педагогикалық идеялардың негізін салды.

Әдістері мен материалдары

Педагогикалық ғылым көптеген салалардан тұрады. Олардың әрқайсысы тұлғаның даму процесін әртүрлі қырынан зерттейді.

Негізгі салалары:

Жалпы педагогика – педагогикалық процестің жалпы заңдылықтарын қарастырады.

Жас ерекшелік педагогикасы – әр жастағы оқушылардың даму ерекшеліктерін зерттейді.

Мектепке дейінгі педагогика – баланың алғашқы әлеуметтену процесін қамтамасыз ететін білім беру әдістерін анықтайды.

Кәсіби педагогика – мамандарды даярлау мен кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жолдарын зерттейді.

Жоғары мектеп педагогикасы – жоғары оқу орындарындағы оқыту жүйесін жетілдіру бағыттарын ұсынады.

Әлеуметтік педагогика – қоғамдағы тәрбие мен әлеуметтік қолдау мәселелерін қамтиды.

Инклюзивті педагогика – ерекше білім алу қажеттілігі бар балалардың мүмкіндіктерін ескеріп, тең мүмкіндік беруді көздейді.

Педагогикалық ғылымның әр саласы бір-бірімен тығыз байланыста дамып, білім беру жүйесінің кешенді сипатын айқындайды.

Педагогикалық зерттеу әдіснамасы – бұл педагогикалық құбылыстарды ғылыми тұрғыдан танудың тәсілдері мен принциптерін қамтитын жүйе. Әдіснаманың басты мақсаты – зерттеу объектісін жан-жақты талдау және ғылыми нәтижелердің нақтылығын қамтамасыз ету.

Педагогикалық зерттеулердің негізгі әдістері:

Бақылау – педагогикалық процестің нақты жағдайын тікелей зерттеу.

Сауалнама және әңгімелесу – мұғалімдер мен оқушылардың пікірін анықтау.

Педагогикалық эксперимент – жаңа әдістер мен технологиялардың тиімділігін тексеру.

Құжаттарды талдау – оқу жоспарларын, бағдарламаларды, есептерді саралау.

Салыстырмалы талдау – әртүрлі педагогикалық жүйелер мен тәжірибелерді салыстыру.

Қазіргі уақытта педагогикалық зерттеулерде сандық әдістер (статистикалық талдау, деректерді визуализациялау), сапалық әдістер (интервью, фокус-топтар, кейс-стади) және аралас әдістер жиі қолданылады.

Бүгінгі таңда педагогикалық ғылым қарқынды жаңару кезеңін бастан кешуде.

Оның басты бағыттарының бірі – білім беруді цифрландыру. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар оқу процесін тиімді ұйымдастыруға, оқу материалдарын визуализациялауға, және оқушылардың өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, педагогикада STEM және STEAM білім беру тұжырымдамалары кең таралып отыр. Бұл тәсілдер ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы біріктіріп, оқушылардың шығармашылық және аналитикалық ойлауын дамытады.

Құзыреттілікке негізделген оқыту – қазіргі педагогиканың басты ұстанымдарының бірі. Ол білім алушының тек теориялық білімін емес, практикалық қолдану дағдыларын да дамытуды көздейді.

Инклюзивті білім беру де заманауи педагогиканың маңызды бағытына айналды. Бұл бағытта педагогикалық ғылым ерекше білім алу қажеттілігі бар балаларды жалпы ортаға бейімдеу жолдарын іздейді, яғни тең мүмкіндік қағидатын жүзеге асырады.

Рухани-адамгершілік тәрбие де назардан тыс қалмайды. Педагогикалық ғылым ұлттық мәдениет пен дәстүрге сүйене отырып, жастардың рухани және моральдық құндылықтарын қалыптастыруға бағытталады.

Педагогикалық ғылым – қоғамның мәдени және әлеуметтік дамуының басты қозғаушы күші. Ол қоғам мүшелерінің білімін, мәдениетін және дүниетанымын қалыптастырып, ұлттың интеллектуалдық әлеуетін арттырады.

Қазақстан жағдайында педагогикалық ғылымның басты міндеті – ұлттық тәрбиенің негізін сақтай отырып, әлемдік білім беру тәжірибесін игеру және бейімдеу. Елдегі білім беру жүйесінің жаңғыруы мен “Мәңгілік Ел”, “Рухани жаңғыру” идеялары да педагогикалық зерттеулердің бағыттарына тікелей ықпал етеді.

Педагогикалық ғылым қоғамдағы әлеуметтік әділеттілікті, рухани құндылықтарды және адамгершілік мәдениетті қалыптастырады. Мұғалім мен оқушы арасындағы өзара түсіністік, ынтымақтастық, сенім мен құрмет педагогикалық процестің табысты болуына негіз болады.

Қорытынды

Педагогикалық ғылым — қоғамның рухани және интеллектуалдық дамуының өзегі, адамзат өркениетінің іргетасы болып табылады. Ол тек білім беру жүйесінің теориялық негіздерін қалыптастырып қана қоймай, тұлғаның жан-жақты дамуына, оның адамгершілік, мәдени және әлеуметтік қасиеттерін жетілдіруге бағытталған. Педагогикалық ғылымның басты миссиясы – адамды тұлға ретінде қалыптастыру, оның өмір бойы білім алуға және өзін-өзі дамытуға бейімделуін қамтамасыз ету.

Қазіргі кезеңде педагогикалық ғылым әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мен жаһандану үдерістеріне бейімделе отырып, жаңа мазмұн мен сапаға ие болуда. Әлемдік білім беру кеңістігінде болып жатқан реформалар педагогикалық ой мен әдістеменің жаңаруына, заманауи технологиялар мен инновациялық тәсілдердің енгізілуіне жол ашты. Бұл өз кезегінде білім беру сапасын арттыруға, оқытудың тиімділігін күшейтуге және тәрбиенің жаңа формаларын қалыптастыруға мүмкіндік берді.

Педагогикалық ғылымның дамуында пәнаралық интеграция ерекше рөл атқарады. Психология, философия, әлеуметтану және мәдениеттану ғылымдарымен өзара байланыс педагогикалық зерттеулердің мазмұнын байытып, білім беру процесін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді. Осындай кешенді көзқарас педагогикалық теория мен тәжірибенің өзара бірлігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, педагогикалық ғылым ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделіп дамуы тиіс. Тәрбиенің басты өзегі – ұлттық рухты, мәдениетті, тіл мен дәстүрді сақтау, сонымен қатар адамзаттық гуманизм қағидаттарын ұстану. Бұл бағытта

педагогикалық ғылым жас ұрпақтың рухани және мәдени дүниетанымын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Қазіргі таңда педагогикалық ғылымның алдында тұрған басты міндеттер – білім беру мазмұнын жаңарту, оқытудың инновациялық формалары мен технологияларын енгізу, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру және тұлғаға бағытталған оқыту жүйесін жетілдіру. Осы мақсаттарды жүзеге асыру арқылы педагогикалық ғылым қоғамның дамуына нақты үлес қоса алады.

Педагогикалық ғылым тек мектеп немесе жоғары оқу орнындағы білім берумен шектелмейді – ол адамның өмір бойы білім алу мәдениетін қалыптастырады. Бұл ұстаным XXI ғасырдағы басты тенденциялардың бірі болып табылады. Өмір бойы білім алу идеологиясы қоғамның тұрақты дамуына, әлеуметтік үйлесімділікке және инновациялық ойлаудың қалыптасуына жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2019. – 245 б.

2.Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2018. – 320 б.

3.Сластенин В.А. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов. – Москва: Академия, 2020. – 378 с.

4.Нұртазина Р. Қазіргі заман педагогикасы. – Астана: Фолиант, 2021. – 198 б.

5.UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017. – p. 45–52.

6.Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА. Қазақстандағы педагогикалық білім берудің заманауи бағыттары. – Астана, 2023. – 112 б.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ - РАВНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ВСЕМ ДЕТЯМ.

Кожашева Алия
учитель начальных классов
КГУ Актюбинской областной специального комплекса"
школы-интернат-колледжа"

Введение

Современное образование строится на принципах инклюзии, где каждый ребёнок имеет право на качественное обучение вне зависимости от физических особенностей. Слабослышащие дети — одна из категорий учащихся, для которых требуется особая организация учебного процесса. Главная задача педагога — создать условия, в которых ребёнок не просто присутствует на уроке, а активно участвует, понимает материал и чувствует успех.

Инновационные формы в инклюзивном обучении — это сочетание новых технологий, педагогических приёмов и визуальных средств, адаптированных под особенности восприятия слабослышащих детей.

Особенности восприятия слабослышащих детей

Слабослышащие ученики воспринимают информацию преимущественно через зрение и осязание. Они лучше реагируют на визуальные образы, мимику, жесты, поэтому традиционные устные объяснения должны сопровождаться наглядными опорами — карточками, схемами, презентациями, видеоматериалами.

Важно помнить, что таким детям требуется больше времени для обработки

информации. Педагогу необходимо замедлять темп речи, использовать зрительный контакт, избегать избыточных звуковых раздражителей.

Инновационные формы и технологии Современные инновационные подходы включают использование цифровых и сенсорных средств обучения. Наиболее эффективными являются:

• Интерактивные доски и цифровые тренажёры, позволяющие закрепить материал через движение и зрительное восприятие.

• Видео и мультимедийные презентации с субтитрами и визуальными подсказками.

• Платформы Kahoot, Wordwall, LearningApps — адаптированные игры и викторины, где ребёнок получает моментальную обратную связь.

• Сенсорные и визуальные таблицы для закрепления новых понятий.

• Программы типа «Вижу и понимаю», которые учат распознавать слова по губам и зрительным символам.

Практические формы работы

Формы работы со слабослышащими детьми должны быть максимально практичными и наглядными. Наиболее эффективны следующие подходы:

1. Игровые формы с визуальной опорой — пантомима, карточки с картинками, настольные игры.
2. Работа в парах и мини-группах — развитие коммуникативных навыков через сотрудничество.
3. Проектная деятельность — создание постеров, видеороликов, фотоколлажей.
4. Уроки-экскурсии — обучение через наблюдение, фотографирование и обсуждение.
5. Метод цветового кодирования — использование цветов для выделения частей речи, чисел, действий.

Коррекционно-развивающие задания и упражнения для формирования практических навыков у учащися с ОВЗ на уроках математики и естествознания в начальной школе. В адаптированной образовательной программе для детей с ООП необходимо сделать упор на выпоненние упущенного, на создание базы для освоения следующих знаний, умений и навыков, так как без этого ребёнок не может продвигаться дальше. Возможно, придётся вернуться, чтобы повторить те темы, где ребёнок не усвоил материал. Например, если он ещё не понял тему «Свойства сложения и вычитания», не стоит пока учить его решать даже простые уравнения, он с ними не справится. Или если ребенок не разобрался с тем какие бывают звуки и чем звук отличается от буквы, если у него не развиты фонематические процессы, нет смысла объяснять ему , как делается фонетический разбор слова, ему пока это не осилить. Поэтому лучше сначала поработать над фонематическим восприятием и постепенно прцесс усвоения пойдёт вперед.

Методические приёмы

• Использовать жестовую речь и мимику для усиления понимания.

• Дублировать устную информацию текстом и картинками.

• Делить задание на малые, понятные шаги.

• Обязательно хвалить и поддерживать успехи даже при небольшом прогрессе.

• Применять ИКТ для создания индивидуальных образовательных маршрутов.

Роль педагога. Педагог — ключевая фигура инклюзивного пространства. Он не только обучает, но и помогает ребёнку поверить в свои силы. Важно формировать дружелюбную атмосферу, где слабослышащий ученик чувствует себя принятым и нужным. Учитель должен быть терпелив, внимателен, использовать зрительный контакт и невербальное общение как полноценные инструменты педагогики.

Взаимодействие с родителями и специалистами

Успех инклюзивного обучения невозможен без командного взаимодействия: сурдопедагога, логопеда, психолога и родителей. Родители участвуют в подготовке визуальных материалов, закрепляют дома новые жесты

и слова, формируют у ребёнка уверенность в себе.

Заключение

Инновационные формы в инклюзивном образовании направлены на то, чтобы каждый ребёнок мог учиться, понимать и развиваться в своём темпе. Работа со слабослышащими детьми требует от педагога творческого подхода, терпения и умения использовать современные технологии. Главное условие успешного обучения — вера в возможности ребёнка и стремление раскрыть его потенциал.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЖАЗБА ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ (ЭССЕ,МАҚАЛА,СЫНИ ПІКІР) ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА

Конкабаева Гүлсім Қаратайқызы
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин №15 орта мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Жазба жұмыстарын орындау-шығармашылық жұмыс.Мектепте қазақ тілі мен әдебиеті пәні бойынша орындайтын оқу әрекетінің бірі шығармашылық тапсырмалар орындау болып табылады.Әдебиет сабағында оқу мен талдау егіз болғандықтан, оқушыны сөйлету,жазба жұмысының түрлері эссе, мақала жаздыру қатар жүргізіліп отырады.Оқушыларды жазба жұмыстарының бірі эссе жазуға бейімдеу төменгі сыныптарда әр түрлі тақырыптарға байланысты жазудан басталады.Жазба жұмыстарын жазу барысында пән мұғалімі оқушы назарын мына қадамдарға көңіл аударғаны жөн: 1қадам. Контексті анықтаңыз.Егер сізге эссе берілді, онда кейбір өлшеуіштер анықталды: бұл эссенің көлемі, бірінші парағының үлгісі,т.б.Қандай талаптар қойылса да, оларды сақтау керек.Ең бастысы-эссенің ойы. 2қадам.Тақырыпты таңдаңыз.Берілген тақырыптың сіз үшін маңызды , қызықтысын таңдауға болады.Сонда эссе жазу қиынға соқпайды. Сіз негізгі тезисті анықтап аласыз, бірақ ол тым күрделі болмауы керек.Қажет болған кезде ойыңызды жалғастыруға болады.Тезис- бұл эссеңізде бір нәрсені дәлелдеуге немесе түсіндіруге тырысқаныңыз. 3 қадам.Ақпаратты жинақтаңыз.Тезисті дәлелдермен толықтыру үшін ,сізге ақпарат қажет.Өзіңіз білетін, оқыған ақпараттарды еске түсіріңіз.Фактілер қай жерден басталатынын байқаңыз.Сіздің көзқарасыңызды жоққа шығаратын пікірлер мен фактілерге назар салмаңыз.Жақсы эссе жазушы өз тезисі үшін дәлелдерді таба алады. 4 қадам.Эссені жоспарлаңыз.Басты ойыңызды фактілермен дәлелдеуге уақыт келді.Сіз жинаған барлық ақпаратты мұқият оқып алыңыз.Жазу барысында қандай тәртіпті сақтайтыныңызды ойластырыңыз. 5қадам.Алдымен негізгі бөлімді жазыңыз.Мәтін тезисін бекітуге көмектесетін басты үш ой анықтаңыз.Әрбр көзқарас мысал және дәлелдермен бекітілуі тиіс.Қысқаша эсседе әрбір абзац бір ойдың мән-жайын баяндайды.Көлемді эсседе көзқарасты негіздеу үшін бір бет қажет болады.Өз жоспарыңызды сақтаңыз,сөйлемдеріңізді логикалық тәртіпке келтіріңіз.Барлық негізгі идеяларды жазып болғасын, барлық үзінділерді байланыстыратын сөйлемдермен жазыңыз.6 қадам.Қорытынды жазыңыз.Өз негізгі идеяларыңызды жинақтап, оқырманға қай бағдарда оқып, оларды дамыту керегін ұсыныс жасаңыз.Тезистен қандай

қорытынды шығаруға болады? 7 қадам.Жазғаныңызды оқыңыз.Эссені басынан аяғына дейін тексеріңіз.Бір сөйлем екінші сөйлемге жалғаса ма?Бір абзац пен екінші абзацтағы ой ажырап кетпеген бе?Әрбір дәлел алдыңғысымен байланысты болу керек.Егер сізге ой тәртібі мен абзацтар құрылымы ұнамаса, оларды өзгертіңіз. 8 қадам.Қателерді тексеріңіз.Мәтіндегі қателерді тексеріңіз: грамматикалық, пунктуациялық, стилистикалық. Қайталанған сөздер, жаргонизмдерден қашқақтаңыз,пунктуацияны тексеріңіз. Эссе жазу барысында сақталуы тиіс талаптар:1.Жеке көзқарастың көрінісі;2.Фактілі дәлелдер (аргументтер); 3.Теоретикалық негіздеме; 4.Терминдерді қолдану; 5.Цитаталарды келтіру; 6.Әртүрлі көзқарастарды мысалға алу; 8.Логикалық заңдылықтың сақталынуы; 9.Салыстыру және қорытындылау әдістерін қолдану;9.Сауаттылық; 10.Юмор, сарказм; 11.Қолданылатын ғылыми еңбектерге сілтеме жасау. Эссенің жазылу құрылымы: 1.Кіріспе.Тақырыптың негізгі мәні мен негіздемесі тезис түрінде көрсетіледі; 2.Тақырыпты дамыту: Тақырыпқа сәйкес бір біліміңізбен: фактілер, идея, ақпараттар, паралелдеу, аналогия, ассоциация, теңеу, сұрақтар қою,т.б. қолданып,дәлелдейсіз.3.Қорытынды.Жалпылау мен аргументтеріңіздің логикалық қорытындысы.Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні.Жазба жұмысы үш бөлімнен тұрады: кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды.Әрбір жазба жұмысында шағын кіріспеден басталады.Кіріспе-жазба жұмысының құрылысындағы маңызды буынның бірі.Кіріспе негізгі ойға бағдар береді де, негізгі әңгімеге апарар баспалдақ сынды болады. Кіріспеде нақтылық сипат болу керек.Мысалы,Абайдың өнер туралы ой-толғаулары бойынша «Көңілім әнді ұғады» деген тақырыпта жазба жұмысын жазуға ұсынылса, былайша тұжырымдау орынды: «Абай- қазақ музыка өнерінің жаңа кезеңін бастаушы.Ол қазақ музыкасына, оның табиғаты мен танымына аса назар аударған.Ұлы Абайдың өмір, болмыс, дүние, адам туралы толғаныс ойларын былай қойғанның өзінде өнер туралы одан қалған сөз баршылық. «Мақсатым- тіл ұстартып,өнер шашпақ, наданның көзін жойып, көңілін ашпақ»,- деген ұлы гуманист адам баласының өсіп жетілуі үшін рухани байлықтың бір қажеттегін еске алады.Соның ішінде өнердің айрықша , асыл тегінің бірі- музыкаға ерекше көңіл бөледі.Абай музыканың адам өміріндегі мәні,атқарар қызметі, әсер-күші туралы музыка зерттеушісіне пара-пар ойлар айтты.Абайдың ол ойларын, біз қазақ музыка тану ілімінің басы дейміз ... » Жазба жұмыстарының құрылысының ең басты буыны- негізгі бөлім.Көркем туындының немесе белгілі бір қаламгердің шығармашылығының тақырыптық-идеялық сипатына қарай бұл бөлімде тақырып көлемінде салмақты ой айтылып, айтылған пікір, жасалған қорытындылар бір-бірімен тығыз байланыста болады.Негізгі бөлімде қамтылған тақырыпқа байланысты әр түрлі тағдырлар әлемі, жан-жақты сомдалған образдар, әлеуметтік шындық туралы жинақтау, бағалау беріледі.Жазба жұмысының негізгі өзегі- осы бөлім.Мұнда тақырыпқа сай айтылатын негізгі ой дәлелдермен алға тартылады. «Көңілім әнді ұғады» тақырыбы бойынша өнердің қоғамдық өмірдегі мәні, ән мен әншіге қойылар талап, ақын әндерінің мән-мағынасы, ән мен күйдің зор қуаты жайында Абай көзқарасы тұрғысынан баға беріледі.Жазба жұмысының соңғы бөлімі-қорытынды.Қорытынды жазба жұмысында айтылған пікір мен пайымдаулар жинақталып беріледі.Сондықтан қорытындының көлемі шағын, ойы айқын әрі тұжырымды болуы шарт.Бұл бөлім бойынша ойды былайша тұжырымдап қорытуға болады: «Сонымен , Абай –қазақ музыка тарихындағы ірі тұлға.Қазақ музыкасының Құрманғазы, Тәттімбет, Дәулеткерей, Біржан сал, Ақан сері, Мұхит

сияқты көрнекті өкілдерінің музыкалық творчествосы еліміздің рухани өмірінде ерекше орын алса,Абайдың кейінгі ұрпаққа қалдырған музыкалық мұрасы да солардың деңгейінде тұрады.Абай әндері сол бір мұнарлы, бұлыңғыр заманда да шырқалып, ойға азық,қаяулы көңілге медеу болды.Абай әндерін сол дәуірде қияпас өмірден зәбір көрген жетім де, ескі салт-сананың кесірінен сүйгеніне қосыла алмай зар-мұңын төккен жастар да тебірене айтып, өз басындағы қайғы-қасіретін сыртқа төккен жастар да тебірене айтып,өз басындағы қайғы-қасіретін сыртқа шығаратын. «Өлді деуге бола ма, айтыңдаршы, өлмейтұғын артына сөз қалдырған »деген ұлы ақынның өз сөзін бүгінгі күн өзіне арнауға болады.Абайдай алып өлмейді.Ол өзінің әнімен,жырымен қалың елі қазағының ортасында жүр».Жазба жұмысын жақсы деңгейде жазу үшін жазба жұмысына қойылатын талаптарды үнемі ескерген жөн.Оқушыларға эссе, мақала, сыни пікір жазуда өзіндік ерекшелігімен және жақсы жазылған жазба жұмыстарының үлгісімен таныстырып отыру керек.Әрбір жазылған шығарманың сапасы туралы арнайы талдау өткізген тиімді. Қорыта келгенде, оқушыда жазба жұмысын орындау кезінде мынадай білік-дағдылар қалыптасу қажет:
1.Жазба жұмысының тақырыбын түпнұсқадан оқып білуі;
2.Жазба жұмысының тақырыбы мен идеясын аша білуі;
3.Жазба жұмысына қажетті материалды жинақтап,әдеби-сыни мақалалармен жұмыс жасауы;
4.Ой жүйелілігін сақтай отырып баяндауы;
5.Өз ойын нақты, бейнелі түрде жеткізуі.Әдеби нормадағы сөз қолданыстарын жақсы меңгеруі. Аталған білік-дағдылар оқушыда толық қалыптасса, жазба жұмысының құрылымын жетік меңгереді.Сонда ғана оқушы өз бетімен жазба жұмысын жаза алады. Оқушы жазушының идеялық-көркемдік мақсат-мұратын творчестволықпен өзінше түсінуге, бағалауға тырысады. Жазба жұмысын жүйелі жүргізіп отыру арқылы оқушылардың жазу мәдениеті қалыптасады, ой-ұғымдарын жазбаша түрде сауатты,оралымды,көркем жеткізе білуге дағдыланады.

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ СӨЗДІГІ

Конырбаева Нуржамал Досаевна
Шымкент қаласы
Титов атындағы №20 мектеп- гимназиясының
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Фразеология саласы – өте күрделі құбылыс. Сондықтан ол әр аспектіде, әр қырынан зерттеуді қажет етеді. Тілдік бірлік ретінде фразеологизмдердің семантикалық құрылымы, лексикалық құрамы, лексика-грамматикалық ерекшеліктері, қолданылу тұрғысынан экспрессиялық-стилистикалық реңктері, диахрония тұрғысынан шығу тегі, жасалу жолдары т.б. мәселелер өз алдына жеке-жеке зерттеу объектілері болып табылады. Нақтырақ айтқанда қазақ тіліндегі тұрақты сөз орамдарының тілдік табиғаты, ұлттық мәдени мазмұны, стильдік ерекшеліктері әдеби тіл нормасы тұрғысынан қарастырылады.

Фразеологизмдердің құрамы мен құрылысы тұрақты болып келеді. Мысалы,

жерден жеті қоян тапқандай деген фразеологизмнің сыңарларын басқа сөзбен ауыстырып, орманнан жеті қоян тапқандай деуге болмайды. Сондай-ақ тіркес арасына сыналап сөз ендіру фразеологизмдердің құрылым жүйесіне тән нормасын бұзады.

Фразеологизмдерге тән тағы бір қасиет дайын күйде қолданылатындығы (тиянақтылығы). Бұл жағынан да фразеологизмдердің қасиеті жеке сөздерге ұқсас. Өйткені тіл қолданысымызда жеке сөздер «дайын» күйде ұшырасады. Мысалы, егіншілік, өнеркәсіп сөздерін сөйлеуші сөйлеу актісінде ег-ін-ші-лік, өнер-кәсіп деп «жанадан» құрастырып жатпайды. Фразеологиялық бірліктер де осы тәрізді. Мысалы, қарын шашы алынбаған «әлі жас; қиындық көрмеген» деген фразеологизм сөйлеу актісінде жасалмайды. Тілдегі дайын күйінде сөз (речь) материалына айналады. Фразеологиялық бірліктің құрамына енген сөздер метафоралық қолданысқа түсетіндіктен, деактуализацияланады да, бір тұтас мағынаға ие болады. Мысалы, қол ұшын берді деген фразеологизмдердің сыңарлары деактуализацияланып, біртұтас мағынаны білдіріп тұр, яғни «көмектесті» деген фразеологиялық мағына қол,ұшы, бер деген жеке сөздердің лексикалық мағыналарынан туындап тұрған жоқ. Бұл жағынан да фразеологизмдер жеке сөздердің қасиетіне ұқсас. Сөйлеуші не тыңдаушы егіншілік, өнеркәсіп деген сөздерді түрлі морфемалардың мағынасына мүшелеп жатпайды, мағыналық бір бүтін ретінде ұғынады.

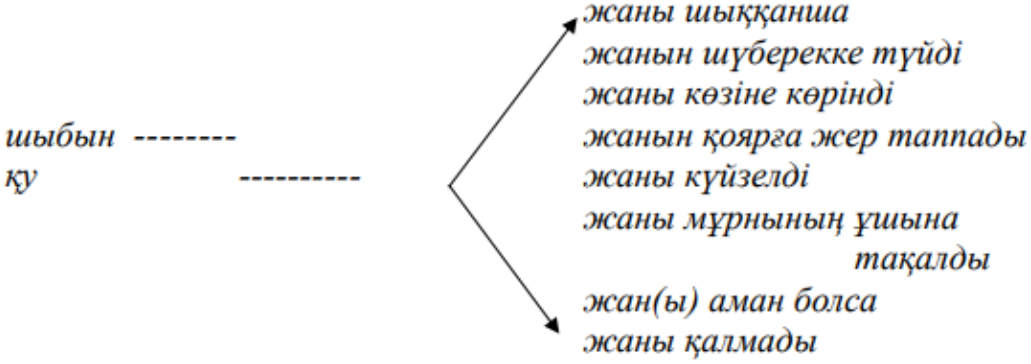
Қазақ тілінде бір алуан фразеологизмдердің идиомалану дәрежесі өте жоғары. Мысалы: қағанағы қарқ, сағанағы сарқ; жауырды жаба тоқу; кежегесі кейін тартты; көсегесі көгерген; апы кіріп, күпі шықты; алтынмен аптап, күміспен күптеп т.б. Фразеологизмдер өздерінің мағына тұтастығы жағынан жеке сөздердің төлеуі (эквиваленті) бола алардықтай дәрежеде. Құрамында бірде-бір архаизм кездеспейтін, бірақ фоны тасаланған фразеологизмдер де көп ұшырайды. Мысалы, балапан басына, тұрымтай тұсына; он екі мүше, он екіде бір гүлі ашылмаған; қара қылды қақ жарған, төрт көзі түгел т.б.

Көркем әдебиет тілінде образдылығы айқын, экспрессиялықэмоциялық реңкі қанық фразеологиялық сөз орамдары жиі кездеседі. Әсіресе түрлі заттар мен құбылыстарды, сезімді дәл, нәзік бейнелейтін сөз айшықтарының (речевые фигуры) алуан түрін фразеологиялық сөз орамдарынан ұшыратуға болады. Мысалы: гипербола - қыл өтпестей; ине шаншар жер жоқ; түймедейді түйедей етті, литота - түйедейді түймедей етті, синекдоха - ауыздыға жол, аяқтыға сөз бермеді, оксиморон - жаңбыр жаумай мойнына су кетті; ақпанда ақ жауын тіледі, күн ашықта басына бұлт үйіріледі; жіпсіз байланды, ілгері басқан қадамы кері кетті, плеоназм - ауыздан-ауызға тарады; ақыраяғы, кетпен-таяғы, синоним - жуып-шайып отыр, айналасы аман, төңірегі түгел; антоним - ақ дегені алғыс, қара дегені қарғыс; не өліде, не тіріде жоқ, каламбур - жақсы ашушаң болмас, ашушаң жақсы болмас.

Фразеологизмдердің лексикалық құрамын жаймалап қолдану – эллипсиске қарама-қарсы құбылыс. Фразеологизмдердің лексикалық құрамына енбейтін, бірақ жалпытілдік қолданыста олармен ілесе айтылып жүретін сөздер болады. Міне, осындай серіктес сөздерді сөйлеуші кейде сөз арасына қыстырып отырады да, фразеологизмнің 54 тілдегі қалыптасқан құрылымын кеңейтіп, етек-жеңін жаймалап жұмсайды. Мысалы: үш салар текемет – үш салар үлкен текемет, ат шаптырым жер – ат шаптырым алыс жер, сөзге келмеді – екі сөзге келмеді, бір ауыз сөзге келмеді, тіл қатпады – бір ауыз тіл қатпады, төбесі көкке жетпеді – төбесі көкке аз-ақ (екі елі, сәл) жетпеді т.б. Фразеологизмдердің лексикалық құрамын жаймалап қолданудағы ерекше бір тәсіл – екі бөлек фразеологизмдердің кейбір сыңарларын, әсіресе қайталанатындарын түсіру арқылы бір бүтін етіп жұмсау. Мысалы, сөйлеу дағдысында шыбын жан, қу жан тәрізді фразеологиялық түйдек кейбір фразеологиялық орамдармен

сыйыстырыла жұмсалып, фразеологиялық бір бүтінге айнала бастайды. Мысалы: Ей Қыдырбай, жылаған мен жаны күйген бүгін кеп тұрған. Біз қу жанды шүберекке түйіп кеп тұрмыз, білдің бе? Сен де шараңнан аса берме (М.Әуезов.Түнгі сарын).

Жалпытілдік қолданыста бар мұндай сыйыстыру фразеологизмдердің экспрессиялық ренкін бұрынғыдан да күшейте түседі.

Жалпытілдік қолданыста фразеологизмнің контоминацияланған нұсқасының лексикалық құрамы серіктес сөздермен тіркесу арқылы да одан әрі жаймалана түсуі ықтимал: *бір қу жанды қоярға жер таппай жүргенде; бір ғана шыбын жаның аман болса.*

Болымсыз мәндегі фразеологизмдерді болымды мәнде немесе керісінше қолдану. Қазақ тілінде фразеологизмдердің тек болымсыз тұлғада жұмсалатын түрлері бар. Ондай фразеологизмдерді болымды тұлғада қолдану фразеологиялық нормаға қайшы келеді. Мысалы: адам айтқысыз, құлығына найза бойламайды, ізетке найза бойламайды, жар құлағы жастыққа тимеді; алты аласы, бес бересі жоқ; сайда саны жоқ, құмда ізі жоқ т.б. Бұларды болымды тұлғада немесе болымды мәнде жұмсасақ, онда олар мағынасыз тіркеске айналады. Дегенмен фразеологизмдердің жалпы тілдік қолданыста тұлғасы жағынан әрі болымды, әрі болымсыз күйде жұмсалатын түрлері де бар. Мысалы: ай десе аузы жоқ, күн десе көзі жоқ – ай десе аузы бар, күн десе көзі бар; тебесі көкке жетпеді – төбесі көкке жетті; тілде тиек жоқ, ерінде жиек жоқ – тілде тиек, ерінде жиек бар деймісің т.б.

Әдетте жазба тіл дағдысына ендеп ене қоймаған, ауызекі тіл аясында жүрген кейбір тұрақты орамдардың сөз саптауда мағыналық жақтан құбыла беруі мүмкін. Мұндай қолданыстарда жақсының жаман, жаманның жақсы, ақтың қара, қараның ақ т.б. болып өзгере кетуі де ғажап емес.

Қазақ әдеби тілінің сөздік қорында сөйлеу тілі реңкіндегі фразеологизмдер өте көп кездеседі. Бұл жерде тілдің лексика мен фразеология жүйесінде диалектикалық байланыс бар екендігі байқалады. Мысалы, қазақ тілінің лексикалық қорында стильдік жақтан бейтарап сөздердің саны стильдік реңкке ие сөздерден гөрі әлдеқайда басым. Тіпті оларды сан жағынан салыстыруға келмейді. Міне, осы олқылықтың орнын тілдің фразеологиялық қоры толықтырып тұрғандай болады, Өйткені бейтарап реңктегі фразеологизмдердің саны аз, ал эмоционалдық-экспрессиялық реңктегі фразеологизмдер әлде қайда мол.

Қорытындылай келе, қазақ тілі өзге де ұлттық тілдер тәрізді дамудың әрқилы жолдары мен кезеңдерінен өтті. Көне түркі дәуіріндегі рулық, тайпалық, тайпалық одақ тілінен кейінгі орта ғасырда қазақ тілі жалпыхалықтық тіл болып қалыптасты.

Жалпыхалықтық қазақ тілінің осы аталған өмір сүру нысандарының бәріне ортақ болып келетін тұрақты фонолексика, грамматикалық элементтер (жер, су, көк, көл, үйлер, тауға т.б.) оның біртұтас сомдалған өзегіне айналды.

Жалпыхалықтық тілдің даму тарихындағы мұндай кезең ұлттық тіл дәуірі деп аталды. Байырғы кездегі сөз шеберлері, күміс көмей ақын-жыраулар, жезтаңдай шешендер жалпыхалықтық тілдің байлығын қорытып кәдеге жаратудың үлгілерін көрсетті. Тілді шешендіктің, поэзия құралына айналдырды. Осының нәтижесінде күнделікті сөйлеу тіліне қарама-қарсы қойылатын шаршы сөзде қолданылатын көтеріңкі үн, интеллектуалдық, эстетикалық мазмұнға ие құрылымдар жүйесі қалыптасты.

Әдеби тілдің нормасына дағдыланған оқырман одан жөнімен ауытқуды жөнсіз ауытқудан ажырата біледі. Бірақ кейде олардың ара жігін ажырату оңайға түспейді, ғылыми негізге сүйенуді қажет етеді. Өйткені жалпыхалықтық тілдің байлығын жазушы өзінің шығармашылық зертханасында контекске лайықты өңдеп, ажарлап, икемдеп қолданады, әрі әдеби тіл нормасынан тысқары жатқан тұстарға да қалам жұмсайды. Сондықтан көркем контекстегі тілдің мағыналық бірліктерін оның ішінде фразеологизмдерді тек дыбыстық, мағыналық құрылымына, тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты талдау жеткіліксіз. Осымен байланысты оларды жалпыхалықтық тілдің өмір сүру, қызмет ету нысандарына, әдеби тілдің функционалдық стильдік түрлеріне және фразеологизмдердің стильдік мағынасы мен реңктеріне байланысты қарастыру қажет. Сөйтіп, көркем мәтіндегі фразеологиялық бірліктерді қалыптасқан дәстүрлі тілдік норманың аясында қарастыра отырып, дағдылы нормадан жөнімен ауытқуды ұлттық көркемдік норманың бір саласы деп танудық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. - Алматы: "Арыс" баспасы, 2007. - 800 б.
2. .Rezuanova G. K., Tuksaitova, Albekova, Muratbekova, Omarova. Management of students philologists professional competence formation// International Journal of Academic Research Part B; 2014; 6(6), 541-536. DOI: 10.7813/2075-4124.2014/6-6/B.79
3. Сатенова С. Қос тағанды фразеологиялық тіркестердің авторлық қолданысына қарай өзгеруі // Тіл тарихы және сөз табиғаты. Алматы: Ғылым, 1997. Б.85-89.
4. Смағұлова Г. Фразеологизмдердің синонимдік қатарлары. Алматы: Ғылым, 1997. 96 б.
5. Қоңыратбаева Ж. XX ғасыр басындағы қазақ прозасы тіліндегі фразеологизмдер. Канд. дис. автореф. Алматы, 2002. 30 б.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ЭЛЕМЕНТТЕРІН БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУДА ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Куанышбекова Нургул Нурлановна
Ақтөбе қаласы «Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебі» бастауыш класс мұғалімі

Аннотация

Мақала қазіргі мектептің тұтас педагогикалық процесінде халықтық педагогиканы қолдану мәселелеріне арналған. Қазақ халқының дәстүрлері мен әдет – ғұрыптарына баулу арқылы оқушылардың бойында этникалық бірегейлікті, ұлттық сана-сезімді және мәдени құндылықтарды қалыптастыруға басты назар аударылады. Көпұлтты және көп мәдениетті қоғам жағдайында ұлттық

тәрбиені ұйымдастырудың ерекшеліктері, сондай-ақ оныбБастауыш мектепте жүзеге асырудың проблемалары мен перспективалары қарастырылады.

Бастауыш мектеп жасы баланың дамуындағы маңызды кезең болып табылады, өйткені дәл осы жаста оның жеке басының негізі қаланады, мектепке, қоршаған адамдарға және жалпы әлемге деген көзқарас қалыптасады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің ұлттық дәстүрлерге, мәдени және әлеуметтік – экономикалық факторларға байланысты өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл мақалада біз бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің негізгі аспектілерін және ұлттық тәрбие элементтерін бастауыш сыныпта оқытуда қолдану ерекшеліктерін қарастырамыз.

Тәрбиенің ұлттық ерекшелігі: Қазақстан 130-дан астам ұлт өкілдері тұратын көпұлтты мемлекет болып табылады. Әр түрлі этникалық топтарда бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің өзіндік ерекшеліктері мен дәстүрлері бар. Мысалы, қазақ отбасылары үлкендерді, отбасылық құндылықтарды құрметтеуге, еңбексүйгіштік пен жауапкершілікке тәрбиелеуге көп көңіл бөледі. Сонымен қатар, басқа ұлттардың отбасыларында өзін-өзі көрсету және баланың жеке қабілеттерін дамыту үшін үлкен еркіндік сияқты тәрбиенің өзіндік ерекшеліктері болуы мүмкін.

Отбасы бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде шешуші рөл атқарады, өйткені бұл баланың алғашқы және негізгі тәрбиешілері болып табылатын ата-аналар. Отбасы қоғамның негізі болып саналады және балаларды тәрбиелеуде ерекше маңызға ие. Ата-аналар балаларына дамуға, білім алуға және демалуға қолайлы жағдай жасауға тырысады.

Мектеп соның ішінде бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің маңызды институты болып табылады. Бастауыш мектеп оқушыларды білімге деген сүйіспеншілікті, еңбекқорлықты, үлкендерге құрмет пен жауапкершілікті сіңіре отырып, балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін қолайлы жағдайлар жасауға ұмтылады. Біздің елімізде бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудің әртүрлі әдістері мен формалары, соның ішінде дәстүрлі және заманауи тәсілдер қолданылады. Дәстүрлі әдістерге отбасылық тәрбие, халықтық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар, сондай-ақ ұлттық мерекелер мен әдет-ғұрыптар жатады. Заманауи әдістерге білім беруде инновациялық технологияларды қолдану, балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және сыни ойлауды қалыптастыру жатады.

Қазіргі кезде мектептің тұтас педагогикалық үдерісінде халық педагогикасын пайдалану бойынша мол тәжірибе қалыптасқан. Негізгі мақсат – жас ұрпаққа қазақ халқының әдет-ғұрпын, салт-санасын, ұлттық өнерін, дәстүрлерін меңгерте отырып, оларды оқушылардың бойына дарыту, ұлттық мінез-құлық, қадір-қасиетін қалыптастыру. Өйткені еліміз үшін жас ұрпақтың өнерлі, іскер, жігерлі, намысты өсуі айрықша маңызды болып табылады.

Ұлттық тәрбиеге ықпал жасайтын әлеуметтік факторлар сан қырлы. Оған ұлт тарихы, ұлттық материалдық және рухани мәдениет, халық фольклоры, дәстүрлер мен салт-жоралғылар, ұлттық психологияның элементтері, саясат пен қоғам идеологиясы әсер етеді. Осы тұрғыдан ұлттық тәрбиені қалыптастыратын мәселелердің өрісі жайлы айтылып жүр. Мұның арасынан тек мектеп оқушылары ғана емес, жоғары білімді мұғалімдерді ұлттық тәрбие беруге дайындаудың теориясы мен практикасының қолға алынуы құптарлық нәрсе. Дегенмен, осы кешенді құбылыстардың арасынан ұлттық тәрбие үдерісінде ұлттық психология үлесінің қомақты екендігі дау тудырмаса керек. Мұның өзі – қазіргі егеменді тәуелсіз

еліміздің әлеуметтік-саяси және экономикалық жағдайында ерекшеленіп отыр. Оған нарықтық қатынастар дәуірінің өмір салтының психологиялық, дәстүрлік өзіндік қасиеттері қосылады. Соған орай көптеген тарихи – дәстүрлі белгілер жаңа рухымызға, ұлттық тәрбиеге үйлесімді жүзеге асуы қажет.

Тарихи мәдениет, оның өрістері ұлттық рухтың көзі болғандықтан тәрбие үдерісіне әсері жүйелі әрбір әлеуметтік топтың жас ерекшеліктеріне қарай жүргізілгені дұрыс. Сондықтан бала бақшалардағы, мектептің әрбір сыныптарындағы ұлттық тәрбиенің барысы ерекшеленіп тұруы қажет. Мұндағы ескерілетін жағдай-еліміздің көп ұлттылығында. Әсіресе, мектептердегі қазақ және орыс сыныптарына арналған міндетті оқу құралдарының ұлттық тәрбиеге байланысы мен мазмұны негізі жатса пайдалы болар еді. Осы мәселенің ара жігін дәл анықтап тәрбиенің құралына айналдыра білу де әдіснамалық міндеттердің бірінен саналады. Басты бағдар-барлық ұлт балаларының елімізге деген ортақ сүйіспеншілік сезімін, мүдделерін қалыптастыру. Тек оқу үдерісі емес, мәдени-көпшілік шаралары да оқушыларға ұлттық тәрбие беруде түрлі тәсілдердің шебер әрі ұтымды пайдаланылуын іздестіруді талап етеді.

Бастауыш сынып тұлғасының ұлттық психологиялық ерекшелігі ұлттық психикалық құрылымға байланысты. Ұлттық психикалық құрылым үш компоненттен тұрады: ол ұлттық сезім, ұлттық салт-дәстүрлер және ұлттық мінез-құлық. Осы үш бірлестік ұлттық мәдени ерекшеліктің шартты белгілері болып табылады. Ұлттық тәрбиені тар мағынасында, белгілі бір ұлттың халықтық педагогикасы арқылы оқушыны тәрбиелеуді көздейтін салыстырмалы түрде мақсатқа бағытталған үдеріс ретінде қарастырамыз. Кең мағынасында, ұлттық тәрбиені - халықтық педагогиканың іс-тәжірибедегі шынайы тәрбиелік мүмкіндіктерін пайдалану арқылы бастауыш сынып оқушыларының ұлттық тәрбиелілігін қалыптастырудың тұтас үдерісі. Ұлттық тәрбиелілік - бұл адамды белгілі бір ұлттың өкілі, ұлттық дәстүрді, халықтық тәжірибені ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуші ретінде сипаттайтын адами қасиет болып табылады, ол ұлттық тұлғаның таным-білімімен, сана-сезімімен және алынған білімді іс жүзінде жүзеге асыра алу дәрежесімен мінез-құлқымен өлшенеді. Демек, бұдан шығатын қорытынды: бастауыш сынып оқушыларының ұлттық тәрбиелілігі өз кезегінде кіріктірілген біртұтас тұлғалық құрылым болып табылатын когнитивті, эмоциялық және мінез-құлықтық компоненттерін қамтиды. Тұтас педагогикалық үдерістің өзіне тән компоненттері бар. Олар оқыту мен тәрбиенің мақсаты, мазмұны формалары мен әдістері, сонымен қатар нәтижесі. Бұл компоненттер бір-бірімен тікелей байланысты түрде іске асырылады, демек, педагогикалық үдеріс сонда ғана татымды нәтиже береді. Біз үлгі құру барысында тәрбие үдерісінің ерекшеліктеріне де сүйендік. Тәрбие үдерісі - күрделі динамикалық жүйе. Қазіргі теориялық педагогикада тәрбие үдерісі жүйесінің төмендегідей өлшемдер бойынша құрылған моделі белгілі: тәрбие үдерісінің мақсаты мен міндеттері, мазмұны, үдерістің жүру шарттары, тәрбиеші мен тәрбиеленушілердің өзара іс-әрекеті, қолданылатын әдістер, формалардың, үдерістің даму сатыларының, т.б. өзара байланысы.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде негізінен белгілі бір тұлғалық сапаларды анықтауға қатысты диагностикалық мағлұматтар болады. Осы мағлұматтарды есепке ала отырып, ұлттық тәрбие жұмысын жоспарлау жолдары талданды. Бірақ педагогтар оқушы жеке тұлғасының дербес ерекшеліктерінің сан қырларын оқып-үйренуде әртүрлі қиыншылықтарды бастан кешіріп отыр, мұның өзі бастауыш сынып оқушыларымен ұлттық тәрбие беру жұмысын ғылыми тұрғыдан ұйымдастыруға кедергілер келтіруде.

Бастауыш сынып оқушысының тұлғасын оқып-үйрену жұмысы дербес құрылуы керек. Оның өзіндік ерекшелігі, тума қасиеттері, қабілеттері, қызығушылығы мен бейімділігі, білім дәрежесі, қарым-қатынасы, өзіндік танымы тек нақты өмір жағдайында ғана айқын көрінеді. Оқу іс-әрекеті бастауыш сынып оқушысы ең алғаш нақты кіріскен қалыпты әлеуметтік іс-әрекет болып табылады. Әрине, өйткені оның ары қарай дамуы «бала мектеп оқуына қандай дайындықпен келгендігіне және екіншіден, оған әсер етіп отырған педагогикалық ықпалдардың жүйесіне» байланысты, оқуға, жаңа әлеуметтік рольді орындауға деген қарым-қатынастың өзі осы кездегі баланың жеке тұлғасы дамуының басты және аса маңызды көрсеткіші болып табылады. Тұлға дамуының тағы бір көрсеткіші бастауыш сынып оқушысының ұлттық сана-сезімінің дамуы, оның моральдық нормаларға сәйкес ұлттық мінез-құлқын оқу іс-әрекетінде және одан тыс уақытта, айналасындағы адамдармен қарым-қатынас жүйесінде жүзеге асыру қабілеті болып табылады. Бастауыш мектеп жасында жеке тұлғаның қалыптасуы тәрбиенің басты факторы болып табылатын құрбы-құрдастарының арасында өтеді. Сондықтан бастауыш сынып оқушысының жеке тұлғасының дамуының маңызды үшінші көрсеткіші балалармен қарым-қатынасының сипаты болып табылады.

Қорыта айтқанда, біздің ұлттық өнеріміздің, мәдениетіміз бен дәстүрлеріміздің алдыңғы қатарлы үлгілерін жас жеткіншектердің жан дүниесіне сіңіріп, сол арқылы әлемдік рухани өркениеттің өріне шығып, нәр алу – бүгінгі күн талаптарының маңыздысы. Осылайша, Қазақстанда бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеу елдің мәдени, ұлттық және әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктеріне байланысты өзіндік ерекшеліктеріне ие. Бастауыш сынып оқушыларын табысты тәрбиелеуді және олардың үйлесімді дамуы үшін жағдай жасауды қамтамасыз ету мұғалім алдында тұрған міндеттердің бірі деп ойлаймын.

Әдебиеттер тізімі:

1. Елемесова А.С., - Абай мұраларындағы рухани-имандылық тәрбие идеялары, А, 2000ж.
2. Бөлеев Қ.,- Болашақ мұғалімдерді оқушыларға ұлттық тәрбие беруге дайындаудың теориясы мен практикасы, Тараз, 2001ж.
3. Дүйсембінова Р.Қ.,- Қазақ этнопедагогикасын мектеп практикасына ендіру, А, Ғылым, 2000ж.
4. Халықаралық конференция материалдары: « Сейтен Сауытбековтың ұлттық тәлім-тәрбиелік идеяларын мектептегі оқу-тәрбие жұмыстарына енгізудің ғылыми-әдістемелік жолдары», Көкшетау- Петропавл, 7-10.8. 2003ж.
5. Қосымша білім және тәрбие. Респуб.оқу-әдістемелік журнал,А: №3/2006ж.

«ҮЗДІК ҚАЛАМ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
REPUBLICAN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL, METHODICAL JOURNAL
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ, МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИНТЕГРАЦИЯ КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ МОДЕЛЬ

Маканова Жанат Маразовна
учитель русского языка и литературы
средней школы №15 им. И. Есенберлина, город Актобе

***Ключевые слова**: интеграция, казахский язык, русский язык, английский язык, коммуникативная компетентность, творчество, междисциплинарный подход.*

Аннотация

В статье поднимается тема интеграции предметов в целях совершенствования преподавания языковых дисциплин. Автор рассказывает об уровнях и формах интеграции, о роли интеграции предметов в современной школе.

«Все, что находится во взаимной связи, должно преподаваться в такой же связи. Как в природе всё сцепляется одно с другим, так и в обучении нужно связывать все одно с другим именно так, а не иначе»

Я. А. Коменский

Мы живем с вами во времена глобальных перемен не только в жизни страны в целом, но и в системе образования в частности. Проблемы, возникающие при этом, заставляют учителей, объединившись, искать пути их решения совместно, глобально, интегрировано. *Современная школа выбирает новые технологии развития, среди которых особое место занимает интеграция предметов. Интеграция – это философское понятие, означающее связность и взаимодействие той или иной системы,* объединение в целое разрозненных частей, глубокое взаимопроникновение, слияние в одном учебном материале обобщенных знаний в той или иной области.

В современном мире используются много различных способов интеграции. Это, прежде всего, объединение нескольких учебных дисциплин в единый учебный предмет. Например, интегрированный школьный курс русского языка и литературы, как одной дисциплины, в рамках которой на основе литературных текстов изучается грамматический материал. Следует заметить, что некоторые школьные предметы уже имеют интегративный характер. Это проявляется в интеграции содержания: например, уроки обучения навыкам (обучение чтению и письму, слушанию и говорению).

Каковы же причины интереса к интеграции предметов? Во-первых, истинно современное образование определяется как процесс становления развитой личности, и именно поэтому важна такая модель обучения, которая обеспечивала бы восприятие учащимися целостной картины мира. Во-вторых, на интегрированном уроке легче создать проблемную ситуацию, осуществить погружение, обеспечить взаимное обучение. В-третьих, интегрированные уроки способствуют развитию и обогащению личности учащихся, прививают интерес к изучаемому предмету, активизируют мыслительную деятельность, способствуют лучшему усвоению учебного материала, формируют коммуникативные умения и навыки учащихся. Также они развивают потенциал самих учащихся, побуждают к активному познанию окружающей действительности, к осмыслению и установлению причинно-следственных связей, к развитию логического мышления, развитию связной речи, формированию умения сравнивать,

обобщать, делать выводы. Также интегрированные уроки дают возможность для самореализации, самовыражения, творчества учителя, способствует раскрытию способностей его учеников.

Применительно к системе обучения "интеграция" как понятие может принимать два значения:

- во-первых, это создание у школьников целостного представления об окружающем мире (интеграция рассматривается как цель обучения);

- во-вторых, это нахождение общей платформы сближения предметных знаний (интеграция - средство обучения).

Учителей английских, русских, казахских языков объединяет единая цель – они обучают языку и ставят перед собой общие задачи:

1. Повышение социокультурных знаний учащихся (изучение не только языка, но и менталитета, образа жизни, культурного наследия).

2. Формирование у учащихся толерантного отношения к представителям другой нации и народности.

3. Развитие функциональной и читательской грамотности, подготовка учеников к обучению на протяжении всей жизни.

Интегрированные уроки предоставляют возможности для различных организационных подходов. Например, в одном классе можно провести совместный урок, где учителя двух разных предметов сотрудничают, чтобы объединить свои знания и объяснить одну тему. В другом случае учащиеся могут перемещаться между кабинетами, чтобы изучать тему с использованием различных ресурсов и оборудования. Также можно рассмотреть возможность сотрудничества с местными организациями, музеями, библиотеками или университетами.

Интегрированные уроки русского и английского языка дают детям комплексное представление о лексико-грамматических явлениях в разных языках, при этом учащиеся опираются на знания родного языка, казахского, что позволяет глубже усваивать материал, снимает напряжение, вызывает интерес, развивает творческие способности, логическое мышление, память, внимание. При интегрировании уроков английского и русского языка возникают определенные сложности: недостаток общих тем, трудности в установлении связей между интегрируемыми компонентами, разные методы и принципы обучения этим дисциплинам, разная структура урока, разный уровень владения детей русским и английским языком.

Вызывают интерес интегрированные уроки по английскому языку и литературе, где рассматривается творчество поэтов и писателей. Учащиеся рассказывают их биографии на двух языках, читают стихи и отрывки из произведений.

Структура интегрированных уроков отличается четкостью, компактностью, сжатостью, логической взаимообусловленностью учебного материала на каждом этапе урока, большой информативной емкостью материала.

Таким образом, интегрированные уроки:

- повышают чувственно-эмоциональную сторону познавательной деятельности;

- развивают интерес к различным нос ителям информации;

- расширяют кругозор;

- зарождают стремление к поиску нов ого, интересного;

- дают широкое и яркое представлени е о мире;

- способствуют повышению мотивац ии учения;

- формирую в большей степени обще учебные умения и навыки;

- способствуют осуществление деятельностного подхода в обучении.

При интеграции предметов необходимо учитывать соблюдение следующих условий:

- объекты исследования должны совпадать либо быть достаточно близкими;
- в интегрированных учебных предметах используются одинаковые или близкие методы исследования;
- интегрируемые учебные предметы строятся на общих закономерностях, общих теоретических концепциях.

Перечислив положительные и отрицательные аспекты интегрированного обучения можно сделать вывод: современная система образования реализует и предъявляет все большие требования к человеку, а в соответствии с этим, и к качеству образования. Задачей учителя является стремление все к большему повышению качества преподавания урока, качества предоставляемых знаний и связи с другими предметами за счет интегрированного обучения.

Список литературы:

1. Гурьев А.И. Межпредметная интеграция: статус межпредметных связей в системе современного образования / А.И. Гурьев // Наука и школа. 2002. – № 2.

2. Коложвари И., Сеченикова Л. Как организовать интегрированный урок? // Народное образование 1996,

3. Мананбай Г.А., Бекенова Г.С. Интегрированный урок как средство повышения интереса и мотивации как учеников, так и учителей // Инновации в науке: сб. ст. по матер. LXIII междунар. науч.-практ. конф. № 11(60). – Новосибирск: СибАК, 2016. – С. 117-122.

ПӘНДЕРДІ КІРІКТІРЕ ОТЫРЫП ОҚЫТУДЫҢ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

Қали Раушан Байғалиқызы, Умирова Анаргул Тилектесовна
қазақ тілі мен әдебиеті, ағылшын тілі пәні мұғалімдері

Ғылым мен техникасы ғарыштап дамыған XXI ғасыр - тек дарындылар ғасыры, ал сол дарынды ұрпақты тәрбиелеп, қажетті деңгейде білім беру- әрбір ұстаздың алдында тұрған келелі үлкен мәселе. Қазақстан Республикасының « Білім беру жүйесінің басты мақсаты – ұлттық және жалпы адамзаттық мәдени құндылықтар негізінде жеке тұлғаның қалыптасуына қажетті жағдай жасау » делінген. Демек, сапалы білім беру мұғалімдердің кәсіби шеберлігі мен іздемпаздығына , іскерлігіне байланысты. Ал педагогикалық іскерлікті дамытуда жаңа технологияның тиімді жақтарын қолдана білудың маңыздылығы зор.

Еліміздегі зияткерлік мектептерінің басшылыққа алып отырған кіріктірілген білім беру бағдарламасы мақсаты айқын, бағдарлы жүйелі құрылған.

Кіріктірілу – бұл бір оқу мазмұнының әр түрлі саладағы жан-жақты білімдермен тоғысуы, бір-бірімен араласып кетуі. Кіріктірілген сабақтар оқушыға әлем туралы, заттар мен құбылыстардың өзара байланыстары туралы біртұтас мағлұмат береді, олар құрылысы бойынша белгілі қалыпқа сыймайды, сондай - ақ, оқу сағаттарын барынша үнемді пайдалануға мүмкіндік береді. Осы тектес сабақтарда оқушылардың бейнелі ой-өрісі дамып, пәннің жалпы мазмұнын өмірмен байланыстыру арқылы шығармашылық мүмкіндіктері ашылады. Кіріктірілген сабақтардың құрылымы нақтылығымен, сыйымдылығымен, орамдылығымен, сабақтың әр сатысындағы оқу материалының логикалық өзара келісімімен, материалдың зор ақпараттық мүмкіндігі мен ерекшеленеді.

Пәндерді кіріктіріп оқытуда ең алдымен сабақтарда пәнаралық байланыстарды қалыптастыруды

қарастыру маңызды екені ескеріледі, яғни CLIL технологиясы шетел тілін басқа пәндерді оқытудың қажетті құралы ретінде қарастырылады. Сондай-ақ тіл мен пәнді кіріктірумен қатар пәндер бойынша кей тақырыптарды пән мұғалімдері бірлесе жоспар құрып, кіріктіріп оқытуда оқушы білімін тереңдете алатынын өз тәжірибем арқылы көз жеткіздім. Кіріктіру барысында түсіндіру- көрнекілік, іздеу, зерттеу әдістері, пікірталас, білімнің түрлі дереккөздері, теледидар бағдарламалары, кино үзінділері, мультимедиа курстары, интернет технологиялары, оқыту мен бақылаудың басқа да техникалық құралдары қолданылады және қазіргі заман озық техника ғасыры болғандықтан, техниканың тиімді жақтарын қолдана білу- әрбір педагог пен білім алушының міндеті. Мұндай сабақтарда танымдық міндеттер жүзеге асырылып, оқушылардың шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруға көп мүмкіндік беріліп, жағдай жасалады.

Тіл мен пәнді кіріктіріп оқытудың тағы бір ұтымды тұсы — тілдік іс-әрекеттің төрт түрін де (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) меңгеруге бағытталған, оқушы бойында осы төрт дағды қалыптасса , онда оқушының білім алуында кедергілердің азаятыны белгілі. Жалпы, тіл мен пәнді үйлестіре отырып, пәнаралық байланысты жүзеге асырып оқыту когнитивтік дамуды жүзеге асыруға көп жағдай жасайды. Ал үйренушінің білімді меңгеруге ұмтылуының алғашқы қадамы танымдық қабілетін қалыптастырудан бастау алады. Кей оқушылар қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндерге қызығыушылығы төмен болады, себебі әдетте сабақ көп оқушы басын қатырғысы келмейтін ережелер мен бітпейтін тапсырмалар оқушыны жалықтырып жібереді.

Оқыту үрдісіне кіріктіре оқытуды енгізу арқылы ең алдымен, оқушының сабақ үстінде дамуы мен оның психологиялық жағдайын ескере отырып, оқытуды нығайту мүмкіншіліктеріне бағытталады және оқушының жан-жақты дамуына көмектеседі. Заманауи тәсілдің ең негізгі ерекшелігі оқушылардың алған білімдерін жай меңгеріп қана қоймай, оларды қажетті жерде орынды қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады, XXI ғасырда талап етілетін дағдылардың мәні осында

Қазақ тілі, ағылшын тілін қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндермен кіріктіріп оқыту арқылы оқушыларды білім алуға қызығушылықтарын арттыруға, олардың ғылыми тіл дағдыларын дамытуға, терминдерді ана тілінде ғана емес, ағылшын тіліндегі баламасын қолдануға болады. Сонымен бұл әдіс оқушылардың тіларалық қарым-қатынас қажеттілігі мен мүмкіндіктерін ана тілінде ойлануларына жағдай жасап қана қоймай, бір мезгілде екі пәнді бірдей оқытуды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Пәнаралық байланыстарды қолдану шет тілдік қарым-қатынастың пәндік мазмұндық аспектісін байытуда, оқу мотивациясын арттыруға,оқушылардың білім алуы мен өзін-өзі жетілдіруін дамытуынан көрінеді сондай-ақ оқушыларды жан-жақты іздене білуге, пәндерді байланыстыра отырып өмірде қолдана білуге бағыттайды.

Дәстүрлі сабақ оқушыларды біліммен қаруландыруға негізінен көбінде түсіндіру –көрнекілік жұмыстарын жүргізу арқылы құрылатын жалпы білім беру міндеттерін шешуге бағытталған болса, ал кіріктірілген сабақтар оқытудың түрлі әдістерінің және құралдарының үйлесуі негізінде, тиімді платформалар арқылы атап айтқанда learningapps.com, edpuzzle.com, www.memrise.com, phet т,б платформаларды қолдана отырып ақпарат алып білім алушы өз білімін тереңдете алады,сонымен қатар осы платформалар арқылы қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндер мен ағылшын тілі пәнінің көптеген міндеттерін шешуге ықпал етеді. Көбінде ҚҒБ пәндер өз ана тілінде күрделі болып келетіндіктен және

пән мұғалімдерінің ағылшын тілі бойынша деңгейлері әр түрлі болғандықтан, білім алушыға дұрыс ақпартат жеткізу, сөздердің дұрыс айтылуы өте маңызды үлкен мәселе. Сондықтан қазіргі уақытта педагог те, білім алушы да үнемі ізденіп, білім алудің тиімді жақтарын пайдалана білуі керек. Сөз соңын көрнекті ағартушы, педагог, ақын, қоғам қайраткері Ы.Алтынсариның:

«Бір Аллаға сиынып ,
Кел, балалар ,оқылық,
Оқығанды көңілге,
Ықыласпен тоқылық.» деген сөзімен аяқтағымыз келеді, бастысы- білімді көңілге қонымды жеткізіп, өмірде пайдалана білуге бағыттау.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Назарбаев Зияткерлікмектептері» Дербес білім беру ұйымы оқушыларының оқу жетістіктерін критериалды бағалаудың жүйесін енгізу тұжырымдамасы / nis.edu.kz сайты.

2."Білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде оқушылардың оқу жетістіктерін критериалды бағалау" « Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Астана 2016.

3.Г.Б. Төреханова, Г.Я.Қазығлова. - Астана: « Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2017. -52б.

4. Интернет басылымдарындағы ақпараттар.

ОРТА МЕКТЕПТЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

Қалдыбаева Сауле Сериковна
Түркістан облысы Шардара ауданы Т.Тәжібаев атындағы ЖББО мектептің ағылшын тілі пәнінің мұғалімі

Қазіргі таңда қоғамда болып жатқан өзгерістерге байланысты қоғам шығармашыл әрекет пен шығармашыл тұлғаға мұқтаж екенін күнделікті өмірдің өзі дәлелдеуде,осыған орай бүгінгі күні білім беру мекемелері мен ұстаздарға үлкен талап қойылуда.Ағылшын тілін оқытудың басты мақсаты – шынайы өмірде оқушылардың ағылшын тілінде қарым-қатынас жасай алу негіздерін қалыптастыру болып табылады.

Жаңаша көзқарастардың дамуы шетел тілін оқыту, дамытуға ықпалын тигізуде. Білім алушылардың жан–жақты дамуына, сапалы білім алуына, өмірде жақсы көрсеткіштерге қол жеткізуінде ағылшын тілін жақсы меңгеруінің маңызы үлкен. Осыған орай қазіргі заманға сай ағылшын тілін тиімді үйретуге мүмкіндік беретін көптеген әдістер пайда болды. Сондықтан, әр мұғалім өзінің шығармашылығын дамыта отырып озық іс-тәжірибелерді пайдалана білуі тиіс.

Еліміздің шет елдермен қарым-қатынасымыз күшейіп отырған қазіргі кезде оқушылардың шет тіліне қызығушылығын, білімге құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру әрбір шетел тілі мұғалімінің міндеті. Демек, балаларымыздың ағылшын тілін жетік білуі – уақыт талабы.

Заманауи тәсілдер арқылы оқыту дегеніміз – тілді жаңа озық технологиялармен оқыту деген сөз. Ал бұл озық технология бұрыннан келе жатқан әдістерді өңдеу, жөндеу, талдау арқылы жетілдіру, жаңа жолдарды іздестіру, сол бағытпен жұмыс істеу дегенді білдіреді. Жаңаша оқытудың көздейтін мақсаты – оқыту процесін үйрету емес, тіл үйренушіге ерік беру, таңдау жасату, оған бағыт-бағдар беру, бақылау арқылы оның қабілеті мен мүмкіндігін ашу. Сондай әдістеменің бірі — белсенділікті арттырып оқыту. Бұл әдістемеге рольдік ойындар, өрнектеу (моделирование), диаграмма арқылы тіл үйрету, іскерлік ойындар т.б. жатады. Бұл әдістемені пайдалану кезінде жаңа техника құралдары: аудио-бейне құралдар, әр түрлі көрнекі құралдар, компьютер, лайдпро қолданылып, үйренушінің тіл үйренуге қызығушылығын

арттырады.

Әдістер әртүрлі кезеңдерде оқыту мақсаттарының өзгеруіне байланысты жаңадан аталып отырады: мысалы,

- логикалық қағидалар бойынша синтетикалық әдіс,
- аналитикалық әдіс,
- дедуктивтік әдіс, т.б;

Тіл салалары бойынша

- грамматикалық әдіс,
- лексикалық әдіс,
- фонетиакалық әдіс,

тілдің психологиялық қағидалары бойынша

- индуктивтік әдіс,
- тура әдіс;

Ойлап табушының аты – жөні бойынша Коменский әдісі, Гуэн; Пальмер, Уэст, Фриз, т.б әдістері.Біз тек ең негізгі әдістерге ғана тоқталайық:

1. Грамматикалық – аудармалық әдіс - әдістеменің ең көне әдісі.
2. Тура әдіс
3. Қазіргі әдіс-тәсілдер.

Грамматикалық аудармалық әдіс көбіне классикалық тілдерде әсіресе, латын тілін оқытуда қолданылған. Бұл әдісте тіл грамматикалық ережелерді жаттау арқылы оқытылады. Жаңа сөздер грамматикалық тақырып көлемінде алынады. Ал, аударма жаңа сөздері, сөз құрылымын, ережесін оқытқанда қолданылады. Барлық жаттығулар белгілі грамматикалық ереженің аясында құрылып, ана тілінен шет тіліне, шет тілінен ана тіліне аудару арқылы орындалған.

Грамматикалық – аударма әдістің ерекшеліктері:

1.Грамматикалық талдаудың негізі;

2. Тілді оқытудағы грамматикалық сатылар;

Грамматикалық – аудармалық әдіс бойынша сөйлемді талдаудың ең жақсы әдісі – оны әуелі ана тілінде түсіндіріп, сөйлем мүшелерін, яғни бастауыш пен баяндауышты, толықтауышты анықтау. Әрі қарай талдауды етістіктің шағын, етістікті анықтап жалғастыруға болады. Содан кейін оқушыларға осы сөйлемнің шет тіліндегі аудармасын беру оңайырақ болады. Дыбыстар, морфемалар, сөздер әр тілдің өзіне ғана тән түрінде болады, ал синтаксистік негізгі қағидалары барлық тілдерге тән. Барлық ағылшын тіліндегі грамматикалық құрылымдармен сәйкес келмейді.

Тура әдіс. ***Г. Пальмер әдісі.*** Тура әдіс грамматикалық – аудырмалық әдіске қайшы әдіс ретінде дүниеге келді. Өндіріс пен сауданың халықаралық көлемде қарқынды дамуы, капиталистік мемлекеттердің үлкен елдерді отарлауы сияқты процесстер шет тілін білетін мамандарға сұранысты арттырды. Бұл өз кезегінде жаңа әдістің пайда болуына себепші болды. Тілді іс жүзінде игеру мектептерде шет тілін оқытудың негізгі мәселесіне айналды. Тура әдістің негізгі ерекшелігі мынадай:

1) Шет тілін оқытудың негізгі бағыты – тәжербиелік, яғни, бірінші орынға сөйлеу ойылуы;

2) Ана тілінің екінші орында, тіпті назарсыз қалуы;

3) Тілді үйрету ісінде аудырманың өте аз мөлшерде, керісінше, ауызша – жазбаша жаттығулардың көп қолдануы;

4) грамматиканы оқытуда индуктивтік әдістің қолдануы (грамматикалық әдісте грамматикалық ереже бірінші беріліп, жаттығулар орындалады, ал бұл әдісте әуелі жаттығулар оындалып, содан кейін грамматикалық тұжырым жасалады).

5) Айтуды үйренуге үлкен көңіл бөлінеді.
6) Мәтіндердің мазмұнына, әсіресе, тақырыпқа байланысты мәтіндер құрасытыруға назар аударылады.

Бұл әдістің тура әдіс деп аталуының себебі – ағылшын тілін оқытуда, ағылшын тілімен баратын түсініктің арасындағы байланыстың тура болып, ана тілінің мүлдем қолданылмауы.

Пальмер ауызша оқытудың мынадай жолдарын ұсынады:

-іс – қимыл арқылы (Мұндай арнайы жасалған заттарды көрсетіп, қимыл арқылы білдіретін жаттығулар ұсынылады);

- сәйкестендірудің 100 кестесі (Оқушылар осы кестелердегі ағылшын тіліндегі мысалдарға қарап, сөйлемдер құрауы тиіс).

Г. Пальмердің бұл әдістері қазіргі кезде жиі қолданылады және оқушыларға мынадай мүмкіндіктер береді:

- сөйлем үлгілеіндегі үнемі қолданылатын сөздер мен сөз тіркестерінің берілуі ауызекі сөйлеуде көмектеседі;

- тыңдау жаттығуларының көп болуы оқушыға жылдам сөйлегенде ағылшын тілін түсінуге мүмкіндік береді.

Сәйкестендіру кестесінің үлгісі мынадай:

I	saw	two	books	here	yesterday
You	put	three	letters	there	last week
We	left	a few	keys	on the table	on Sunday
They	found	some	good ones	in this book	this morning

Шет тілін оқыту – мұғалімнің үздіксіз еңбегінің және оқушының оған жауабының тізбегі. Шет тілін үйренуде оқушы мынадай кезеңдерден өтеді:

I.а)Қабылдау

Бұл кезеңде мұғалім сөйлейді. Оқушы мұғалымнің сөзін тыңдайды. Мысалы сынып бөлмесіндегі заттарды көрсетіп, оларды атайды.

This is a book. Look at the book. I m going to put the book on the table.

ә) Мұғалім сөйлейді. Оқушыларға тапсырма береді. Мысалы: «Дауыс ырғағына назар аударыңыз».

б) Бұйрықтарды орындау жаттығулары.

Мұғалім оқушыларға бұйрықтар береді.

Мысалы*:Get up. Sit down. Come here.*

Мұғалім бұйрықтарды ымдап түсіндіреді.

в) “Yes”. “No”.

Мұғалім сұрақ қояды. Оқушылар тек «Иә» не «Жоқ» деп жауап береді.

II.Қабылдау – еліктеу.

Мұғалім сөйлейді. Оқушылар қайталайды.

III. Әңгімелесу.

Оқушы әртүрлі сұрақ қойып, оған жауап беруді үйренеді.

IV. Сөйлеу

Мұғалім оқушымен ағылшын тілінде сөйлейді.

Жалпы, Г. Пальмер әдісінің негізі – сөйлеуді үйрету, ал М.Уэст болса, керісінше, басты міндет қылып оқуды қойды. М. Уэст оқу арқылы шет тілін үйренетін әдістемелік жинақтар жасады.

а) оқуға арналған кітаптар

ә) жаттығу кітаптары

Соңғы кезде көп қолданылып келе жатқан әдіс түрінің бірі — «Brainstroming» әдісі, яғни суреттеліп берілген белгілерді қолдану арқылы біртұтас әңгіме құрастыру, оны әңгімелеп айту болып табылады.

«Brainstorming» әдісі. Бұл әдісті ағылшын тілі сабағында қолдануға болады:

- Describe the way something is said: whisper, cry, shout, yell, mumble,
- Think of as many things as you can that are
- How many methods of travel can you think of?
- What if you were caught in an avalanche?
- What if tobacco wasn't brought to Europe?

Сабақта Интернеттен алынған әндермен қоса, ән туралы қызғылықты қысқаша деректер, әннің нотасын және фразаларды қолдануға болады. Әннің мәтінін қағазға шығарып оқушыларға таратып беру керек. Мысалы: «Twinkle, twinkle little star», «If you`re happy», «Spring is green» т.б «Spring is green» әнін толықтыру: [http://lingualeo.com/] is green, spring is is bright. Summer is is yellow autumn, is is white. Winter is Қазіргі кезде ағылшын тілін меңгеруде (есту, тыңдау, оқу арқылы) оқу фильмдерін көру, үнтаспалар тыңдау және тағы басқа мүмкіншіліктері өте көп. Шетел мамандарының сөйлеуімен жазылған үнтаспалар, бейнефильмдер көптеп саналады.

Мұғалімнің оқыту әдістері оқушыларды пәнге қызықтырып, ағылшын тілін қолдану қабілетін арттыруға тиіс. Ағылшын тілін үйренушіге сыныптастары сәттілікке қол жеткізуге көмектесетін құнды ресурс болып табылады. Яғни, оқушы ағылшын тілін тек мұғалімнің көмегімен ғана емес, сондай-ақ сыныптастарымен қарым-қатынасқа түсе отырып та үйренеді. Ал, біз оқушылардың негізгі үш санаты бар екенін білеміз. Олар – аудиал, визуал және кинестетик. Тиімді оқытуды жүзеге асыру оқушылардың осы санаттарына сәйкес әдіс-тәсілдерді қолдана білудің негізінде жатыр. Аудиалдар үшін ауызша баяндама немесе презентация, қуыршақтар шоуы, TV / radio show, пікірталас, ауызша ойындар, әндер мен өлеңдер, т.б.;

Визуалдарды оқыту үшін презентациялар, кино көру, Mindmap, Photo Essays, графиктерді, диаграммаларды, иллюстрациялар, иллюстрациялармен мәтіндік ақпарат, т.б.; ал, кинестетиктерге қол тигізіп, қозғалуды талап ететін оқу әдістері, рөлдік ойындармен қатар, Jeopardy, Fly Swat, Memory Game, Simon Says, Walk and Talk, Air Writing және т.б қимыл-қозғалысқа негізделген ойындарды қолдана аламыз. Жалпы алғанда, қызығушылық – ағылшын тілін оқыту мен оқуда үлкен көмекші болып табылады. Сонымен, оқушылардың ағылшын тілін үйренуге ынталандыруда олармен үйлесімді қарым-қатынас орнату, ағылшын тілін үйрететін атмосфера қалыптастыру және қазіргі заман талабына сай оқыту әдістерін түрлендіріп отырудың маңызды екенін түсінеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ахмедиева А.Т «Шет тілі сабағында оқушыларды шығармашылыққа тәрбиелеу» Ағылшын тілі мектепте 1.2011ж. 32 бет

2.Benefits of extracurricular activities for students // Ағылшын тілін оқыту әдістемелігі. Мадиева С.С. № 1. —4, 5-б.

4. М.Е.Усманова «Ағылшын тілі пәнін ойын арқылы оқыту әдістері» 2015ж.

ИНТЕГРАЦИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ: СОВРЕМЕННЫЙ СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ ПОДХОД

Тукешева Инара Жалмагамбетовна, Мусаева Жамиля Маратовна
учителя русского языка и литературы
СШ № 15 имени И.Есенберлина г.Актобе

Интеграция русского языка и литературы — одна из самых эффективных современных методик, позволяющая сделать уроки глубокими, многослойными и направленными на формирование полноценной языковой личности. Эти два предмета не просто связаны, они дополняют друг друга: язык раскрывает художественный мир литературы, а литература демонстрирует живые модели языка.

Интегрированный подход помогает:

-глубже понимать художественный текст, опираясь на знания языковых средств;

-развивать читательскую грамотность, анализируя структуру текста, лексику, синтаксис;

-формировать коммуникативные навыки* через обсуждение, интерпретацию и собственное творчество;

-видеть язык как живой инструмент, а литературу — как пространство смыслов;

-повышать мотивацию, применяя языковые знания на практике.

Основные направления интеграции

1. Литературный текст как материал для изучения языка

На уроках можно анализировать:

эпитеты, метафоры, сравнения в произведениях;

роль синтаксиса в создании эмоциональности;

особенности авторского стиля;

диалоги, внутренние монологи, способы передачи речи.

2. Языковые нормы через примеры из литературы

Ученики изучают:

-нормы орфографии и пунктуации на основе цитат;

-особенности речи персонажей;

-фонетику, морфологию и словообразование на реальных текстах.

3. Литература как пространство для творческого письма

Русский язык помогает ученикам:

-создавать мини-рассказы по мотивам произведений;

-писать отзыв, рецензию, рассуждение;

- сцену или менять точку зрения повествования.

4. Историко-культурная интеграция

Ученики анализируют связь:

языка и эпохи;

мировоззрения автора и его речевых средств;

исторического контекста и художественных образов.

Примеры интегрированных заданий

1. "Если бы образ заговорил"*

Ученики выбирают художественный образ (огонь, сталь, ветер, герой) и пишут монолог от его лица. Задание развивает воображение, умение использовать выразительные средства.

2. Задание "Языковая лаборатория текста"

Класс получает отрывок из произведения и определяет:

какие языковые средства использует автор;

как синтаксис влияет на ритм и настроение;

что хотели бы изменить и как это повлияет на смысл.

3. "Продолжи эпизод"

Ученики пишут продолжение сцены, сохраняя:

стиль автора,

лексику,

особенности описаний.

4. "Портрет героя в словах"

По характеристике, построенной на эпитетах, метафорах и грамматических конструкциях, школьники угадывают героя произведения.

5. "Детектив в тексте"*

Ребята ищут "следы" языка: повтор, символ, ключевое слово, синтаксический ход — и объясняют их роль.

Педагогическая ценность

Интегрированные уроки:

-развивают речь и мышление одновременно;

-формируют аналитические и творческие навыки;

-учат работать с текстами разного уровня сложности;

-помогают погрузиться в художественный мир более глубоко.

Заключение :

Интеграция русского языка и литературы — это современная стратегия обучения, позволяющая соединить точность языковых знаний и эмоциональную глубину художественного слова. Такой подход делает уроки увлекательными, насыщенными и развивающими. Через язык ученик понимает литературу, а через литературу — сам язык. Это усиливает образовательный процесс и делает его по-настоящему значимым.

Использованная литература

1. Смирнова, О. И. Проектная деятельность на уроках русского языка и литературы. — М.: Просвещение, 2021.

2. Иванова, Л. А. Интеграция предметов в школьной программе. — М.: Учитель, 2020.

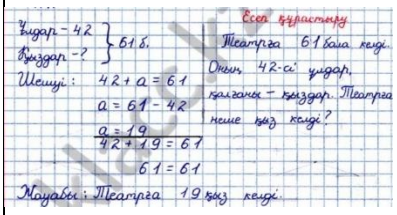
ҚАЛДЫҚТЫ ЖӘНЕ АЗАЙҒЫШПЕН АЗАЙТҚЫШТЫ ТАБУҒА БЕРІЛГЕН

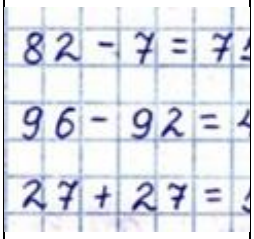
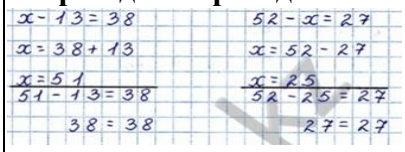
Нуркасынова Сауле Мырзагуловна
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин ат. №15 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

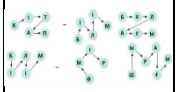
Қысқа мерзімді жоспар

Пәні:	**Математика пәнінен ашық сабақ**	
Бөлім:	**Сандарға амалдар қолдану. Есептер**	
Күні:	08.10.2025ж	
Сынып:	2 «Ә»	Қатысты 19 Қатыспады
Сабақтың тақырыбы:	**24-сабақ.Қалдықты және азайғышпен азайтқышты табуға берілген есептер**	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	2.5.1.1. Бір-екі амалмен орындалатын есепті кесте,сызба,қысқаша жазба түрінде модельдеу. 1.8.Барлық арифметикалық амалдарға берілген жай есептердің шешуін санды өрнектер және теңдеулер түрінде модельдеу.	
Сабақтың мақсаты/Бағалау критерийлері	Сен бір амалмен шығарылатын есептерді моделдеуді және шығаруды үйренесің	
Құндылық мақсаты:	Отан,ел,туған өлке туралы білу және пайымдау,туған	

Қазан айы: Тәуелсіздік және Отаншылдық айы	елге деген сүйіспеншілігін білдіре алу. Табиғатқа қамқорлық таныта білу.
Сабақтың барысы	

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы **2 минут**	**Ұйымдастыру кезеңі:** 1.Сәлемдесу. 2.Оқушыларды түгендеу **Ширату жаттығуын жасау.** Математика керек әр күнге Математика қажет өмірде. Математиканы оқимыз, Миымызға тоқимыз.	Өлең жолдарын хормен оқиды	Көңіл күйлерін көтеріп отыру Тамаша !	
Өткенді пысықтау **3 минут**	**Үйге.7-тапсырма.49-бетте. Балмұздақ таяқшалары арқылы үй тапсырмасын оқиды.** 	Есепті шығарады	**Дескриптор** -есепті теңдеу құру арқылы шығарады -есеп құрастырады **« Жетон»** әдісі арқылы бағалау. **2-балл**	
Тақырып - ты ашу **5 минут**	**Ой қозғау wordwall платформасымен тапсырма беріледі** 1-сұрақ. 74 пен 3 сандарының айырмасы. 2-сұрақ: 85 санынан 2-ні кеміту 3-сұрақ: 50 санынан 30-ды азайту. 4-сұрақ:47санын 7-ге кеміту	Оқушылар мұғалімнің түсіндірмесін тыңдайды. Түсіндірме кезінде өздерінің ой қорытындыларын қосып айтады.		Оқулық
Сабақтың ортасы **5 минут**	**Жаңа сабақтың тақырыбымен мақсатын хабарлау.**Қалдықты және азайғышпен азайтқышты табуға берілген есептер - Сен бір амалмен шығарылатын есептерді моделдеуді және шығаруды үйренесің		**Дескриптор** -белгісіз азайғыш пен азайтқышты анықтайды **« Жетон»** әдісі арқылы	
5 минут				

5 минут	**Оқулықпен жұмыс. 1-тапсырма.«Кім жылдам?»** әдісі.Кесте бойынша өрнектер құр.Олардың мәнін тап. Азайғыш 82 96 Азайтқыш 7 27 Айырманың мәні 92 27		бағалау. **3-балл** **Дескриптор** - шартын,шешуін, жауабын табады.	
Сергіту сәті 2 минут	**-2-тапсырма.Ұжымдық жұмыс.«Біліміңді қолдан» әдісі**. Есепті шығар Болды – 25к Ш: 25 – 17 =8 Сыйлады – 17 к Ж: 8 кітап Қалды - ? к -		**«Жетон** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **1-балл** **Дескриптор** - есептің кесте түріндегі моделін пайдаланып, есептің сұрағына жауап беретін әріпті өрнек құрады	
8 минут	Тапсырманы орындауда қолдау көрсетіледі **3тапсырма. « Жұбыңмен орында» әдісі** Кестені пайдаланып, есептер құрастыр. Шешуін әріпті өрнек түрінде жаз. **1 – топ b – 17** **2 –топ 8 + a** **3 –топ 25 – x** **Сергіту сәті билеп сергиді** **«Орындап көр » әдісі** **19-x=9** **x = 19-9** **x = 10**	Жаттығу жасайды (балалар қолдарын соғады) Білімін қолдана отырып теңдеу шығарады	**« Жетон»** әдісі арқылы бағалау. **2-балл** **Дескриптор** - белгісіз азайтқышты, азайғышты табу білімін қолдана отырып, теңдеу шешеді.	
Сабақты қорыту 10минут	**Топтық жұмыс №4,6 тапсырмалар** Есепті теңдеу құрып шығар **тексереді**	Топта бірлесе отырып теңдеу құрастырады	**«Жетон»** әдісі арқылы бағалау. **1-балл**	стикерлер

Кері байланыс 3 минут 2 минут	25 - x = 8 53 – x = 45 x-8=45 x = 25 – 8 x = 53-45 x = 45 + 8 x = 17 x = 8 x **I топ** **II топ** **III топ** Сонымен балалар бүгінгі сабағымызда қандай тақырыпта тапсырмалар орындадық? Айырмалармен яғни азайту амалымен есептер шығардық Азайғышты табу үшін не істейміз?(айырманың мәніне азайтқышты қосамыз) Азайтқышты табу үшін не істейміз? (азайғыштан айырманың мәнін азайту керек) Жарайсыңдар балалар! Ендеше, қолдарыңдағы стикердегі өрнектердің мәнін Бос торларға шешімдері дұрыс болатын санды қой. тауып, аттарыңды жазып тақтадағы суретке іле қойыңыздар **«Кітап оқу»** әдісі арқылы кері байланыс жаса **ЖИ** **Шығармашылық тапсырма** **Кел,ойнайық!**Бағдар сызықтармен қозғала отырып,мақалды оқы.Оның мағынасын қалай түсінесің? «Кітап – білім бұлағы, білім – өмір шырағы» **Үйге.7-тапсырма.51-бетте.**	Бүгінгі сабақта не ұққандарын айтады Кері байланыс жасайды Бағдар сызықтармен қозғала отырып, мақалды оқиды. Оның мағынасын түсінесіндіреді	**Дескриптор** - есепті теңдеу құрып шығарады. **« Жетон»** әдісі арқылы өзін-өзі бағалау. **1-балл** « Кітап оқу» әдісі үй тапсырмасын алады	

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ КӨРКЕМ ҚҰРАЛДАРЫ. БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ ТҮРЛЕРІ МЕН ЖАНРЛАРЫ

Танирбергенов Нұрдаулет
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы №15 ОМ КММ

Бөлім: 1 А Визуалды өнер			
Күні 08.09.2024ж			
Сабақ **Сынып: 5**	**Қатысқан саны:**		**Қатыспағандар:**
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	5.1.2.1 Әлем және қазақ ұлттық мәдениетіндегі өнер, қолөнер мен дизайн туындыларының ерекшеліктерін анықтау және зерделеу. 5.1.3.1 Шығармашылық идеяларды зерттеу мен дамыту үшін ақпарат көздерімен жұмыс істеу (оның ішінде АКТ қолданып).		
Сабақтың мақсаты	дүниежүзілік және қазақ классиканың туындыларымен таныстырады -бейнелі өнердегі жанрлар түрлерін айтады -жанр және бейнелі өнердің көріністерін,зерттейді -АКТ-ны қолданып,жанрдың және өнердің көрінісінің сараптайды ЕБҚ: бейнелі өнердегі жанрлар түрлерін айтады		

Сабақ барысы

Сабақ кезеңдері	**Педагог іс-әрекет**	Оқушы іс-әрекеті	Бағалау	ресурстар
Ұйымдас-тыру	Сәлемдесу.Түгендеу.Психологиялық ахуал орнату. Сұрақ-жауап кезеңі -Неге осыларды өнер туындылары деп атайды.? -Өнердің туындылары қайда сақталады? -Қазақстанда қандай ірі мұражай бар? Оқу мақсаттарына қарап, сабақ мақсаттарын анықтау. **Мақсат:** дүниежүзілік және қазақ классикасының өнер туындыларымен танысу **Өнердің туындылары.** Виртуальді мұражайлар: өнердің туындыларымен танысады. ➢ -Кастеев атындағы мұражай. ➢ -эрмитаж; ➢ -Лувр; ➢ -Президенттік галерея.	**Оқушыларға Атақты өнер туындыларын қарауды сұрау** ."Джоконда" Леонарда да Винчи "Давид" Микеланджело "Шоқан" Кастеев А.	Өзара бағалау	оқулық

	Визуальді көріп танысу, салыстыру көрінісі және бейнелі өнердің жанрларын білу. Өнердің қандай туындылары сендердің көңіліңді қаратты? неге? Жұмыстардың бір –бірінен қандай айырмашылықтары бар.			Мүсін Өнер туындыларының жанрлар бойынша түрлері. Өнердегі кілтті сөздер бағыты. http://www.artalmaty.kz/gallery.php#102 http://www.wga.hu/frames- Анри Матисс. http://www.wikiart.org/ru/henri-matisse Стива Лохманның сыммен мүсіндеуі http://www.kulturologia.ru/blogs/180909/11507/ Статья о Казахстанском художнике http://www.altyn-orda.kz/vse -
Жаңа білім	**Анықта.**Әлем және қазақстан классикалық өнер туындыларының жиынтығы: *суреттер,*натюрморт ,*пейзаж, *тарихи,*тұрмыстық. т.б Қандай ерекшеліктеріне қарап,топтастырдыңдар? Неге? **Өнердің жанрларын бөлу.** 1- портрет; 2-натюрморт; 3-пейзаж; 4-тарихи; 5-тұрмыстық.т.б Неге жанрды олай атаймыз? /натюрморт, пейзаж, тарихи, тұрмыстық.т.б/ Қандай бейнелеуші өзгешеліктер айтылмыш жанрды сипаттайды? Қандай суретшінің жұмыстарымен сендер таныстыңдар? **Көрсетілім.**Әр топ өз жұмыстарында қазақстан суретшілерінің жұмыстарын іріктеп алсын Қандай ерекшеліктерге қарап қазақстан суретшілері екенін байқауға болады. Қандай суретшілерді білесіздер? Суретшілер жайлы қандай мәлімет бере аласыздар? . **Бейнелеу өнерінің түрлері.** Жанр не екенін біледі, сондықтан өнердің түрлеріне қарай классификациялай алады.Әр-жанрдағы Топтар натюрмортқа**,**	Оқушыларға АКТ-ның көмегімен өнердің жанрларымен танысу. Оқушылар өздеріне қысқаша жазбалар орындай алу және таблицаны толтыру Оқушылар анықтайды **О**қушылар өз жұмыстарымен ой бөлісіп,түсініктемелер бере ал Ұнаған суретшінің суретіндегі	Зеттеген мәліметтері бойынша оқушы жауап беру.берілген критерилерге байланысты оқушылар жауатарын береді. -топтардың ерекше қорғауы -Өнердің жанрларға байланысты нақты мәліметердің болуы. -визуалды айқындылығын анықтай білу.	

<table>
<tr>
<td></td>
<td>поттретке классификация жүргізу. түсті сурет, бояулармен салынған
ақ-қара бейне
жұмыстар орындалған балшық, пластилина, металлдармен
фото суреттер.басқалар
Қандай мәліметтерге байланысты бейнелеуді жіктеді? Неге?
Анықта Мұғалім слайтарды көрсетеді,оқушы өнердің түрлері мен жанрын анықтайды.
Зерттеулер жүргізу.
<table>
<tr><td>Жанрлар түрлері</td><td>Визуалды ерекшеліктеріне нобай</td><td>мемлекет</td><td>Жанр ерекшелігі</td><td>Өнер бағыты</td></tr>
<tr><td>Портрет</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>натюрморт</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>пейзаж</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Тарихи</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>тұрмыстық</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>
</td>
<td>бейнелердің нобайын салу.</td>
<td>Оқушылар сабаққа қатысу белсенділігіне байланысты қалыптастырушы бағалау арқылы бағаланады. Жарайсың!, Жақсы!, Тамаша!.</td>
<td>vozrozhdaetsya-iz-pepla-strany-remesla-iskusstva%E2%80%A6/
Еркен Мергенов(мүсін). http://erkinmergenov.com/

Наурызбаев Х.(мүсін)
Гаев Н.(линогравюра)</td>
</tr>
<tr>
<td>қорытынды</td>
<td>Кері байланыс.Сабақ соңында оқушылар рефлексия жүргізеді:
- нені білдім, нені үйрендім
- нені толық түсінбедім
- немен жұмысты жалғастыру қажет</td>
<td>Оқушылар өз жұмыстарын және сыныптастарының жұмыстарына критериилерге байланысты бағалай алады.</td>
<td>Өзін-өзі бағалау</td>
<td>стикер</td>
</tr>
</table>

10 САНЫ ЖӘНЕ ЦИФРЫ

Ойылханова Балайым Асқарқызы
Ойыл ауданы «Теректі негізгі мектебі» КММ

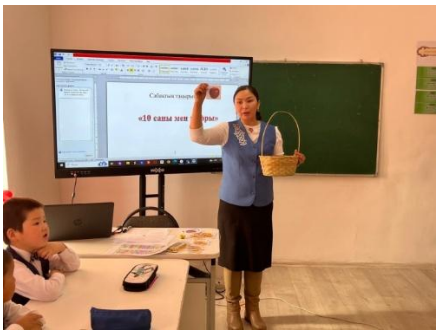
Оқу мақсаты	10 көлеміндегі сандарды тура және кері санауға жатықтыру. Көрнекілік арқылы 6,7,8,9,10 сандарының пайда болуымен, 0 ден 9 дейінгі цифрмен таныстыру. «Қанша?» «Нешінші?» сұрақтарын ажырату, оларға дұрыс жауап беру
Сабақ мақсаты	Балаларды **10 саны** және оның цифрымен таныстыру. 10 санының құрамын түсіндіру. Логикалық ойлау, санау дағдыларын дамыту. Ұлттық ойындар арқылы математикаға қызығушылығын арттыру.
Күтілетін нәтиже	10 саны мен цифры ұғымын, сан қатарындағы орналасуын, құрамын, сандарды тура кері санауды.10 санын цифрын жазуды игерді. Ұқыпты, таза жазуды үйренді.
Әдіс-тәсілдер	Сұрақ-жауап, топтастыру, санау, сәйкестендіру

Әрекет кезеңдері	**Тәрбиешінің әрекеті**	**Балалардың әрекеті**
Психологиялық дайындық	Психологиялық ахуал қалыптастыру «Күн шуағы» жаттығуы Мақсаты: Балалардың көңіл-күйін көтеру, жағымды эмоция қалыптастыру. Мұғалім: "Қане, бәріміз үлкен шуақты күн жасайық! Қолымызды жоғары көтеріп, күннің шуағы сияқты жайып, бір-бірімізге жылы сөздер айтайық."	Балалар шеңбер құрып тұра Балалар бір-біріне жақсы тілектер айтады (жылы сөздер: "сен кереметсің", "сен ақылдысың", "сен мейірімдісің" т.б.).
Ұйымдастырушы-ізденістік	- Бізге ертегілер елінен «қызыл телпек» ертегісінен кішкентай қыз қонаққа келді. Ол орманда тұратын әжесіне алма теріп әкеле жатыр екен. Қызыл телпекті қыз сендерден көмек сұрай келіпті, ол себетіндегі алмалардың нешеу екенін санап берулеріңді сұрайды. - Санап беремізбе? - Нешеу екен? - Енді ауаға жазып көрсетейік Қызыл телпектің бірнеше тапсырмалары бар екен соларды орындап көрейік. 1. **Тапсырма/ «Жеке жұмыс»** Тура, кері сана (ауызша) 2. **«Көршісін тап ойыны» / Жұптық жұмыс** **Сергіту сәті.** ***«Доп секілді қимылда»***	Ертегіні тыңдап, себет ішіндегі алмаларды хормен санайды. - Ия - 10 алма 10,9,8,7,6,5,4,3,2,1,0 0,1,2,3,4,5,6,7,8,9,10 10?8?6?4?2? 1?3?5?7?9?

	3. **wordwall платформасымен тапсырма орындайды** **Жеке жұмыс** **«Сәйкестендіру» әдісі** **7+3 ~~10~~** **2+8** Топтық жұмыс **"Асықпен санайық" (ұлттық ойын)** 📌 *Әр топқа 10 асық беріледі:* **Мысалы:** "4 асық алшы түсті, 6 асық бүк түсті. Барлығы 10 асық". *Бұл тапсырма балалардың сандық түсінігін жақсартады, ұлттық құндылыққа баулиды*	Допты домалату арқылы мұғалімнің жасаған қимылдарын қайталайды. • Бір бала асықтарды лақтырады. • Қалғандары асықтарды санап, **қанша қалғанын, қаншасы аударылғанын айтып береді**.
Рефлексиялық-түзетушілік	Ұйымдастырылған оқу- қызметінде белсенділік танытқан оқушыларды мадақтау. «Көңіл-күй смайлигі»	 Сабақ барысындағы көңіл-күйлерін смайликтер таңдау арқылы, бейнелеп береді.

«Күн шуағы» тренинг

себеттегі алмаларды санау

«Көршісін тап ойыны» /

"Асықпен санайық"/ топтық жұмыс

НАТУРАЛ КӨРСЕТКІШТІ ДӘРЕЖЕ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАСИЕТТЕРІ

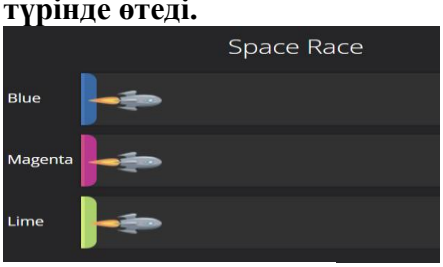
Оспанова Ару Ануарбековна
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің математика пәні мұғалімі

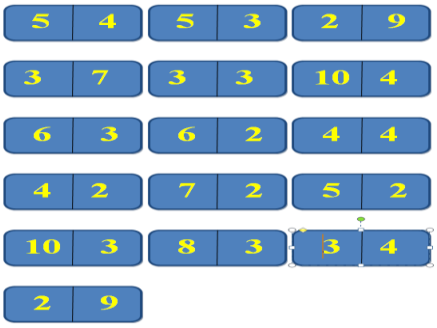
Бөлім:	**Бүтін көрсеткішті дәреже**
Пән/Сынып:	Алгебра, 7 сынып
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары:	7.1.2.1 натурал көрсеткішті дәреже анықтамасын және оның қасиеттерін білу; 7.1.2.15 натурал көрсеткішті дәреженің қасиеттерін қолдану.
Сабақтың мақсаты:	-натурал көрсеткішті дәреже анықтамасын және оның қасиеттерін біледі; -натурал көрсеткішті дәреженің қасиеттерін қолданады.

Сабақтың барысы

Уақыты	**Кезеңдері**	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Басы	Ұйымдастыру	Сәлеметсіздерме! Түгендеу. Топқа бөлу. Топ атауларымен таныстыру. (Гриффиндор, Пуффендуй, Когтевран) Психологиялық ахуалды туғызу. Әр топқа атауына қатысты тілектер айтамын. «Бір қадам алға жүру үшін, бір қадам артқа жасайық» **Үй тапсырмасын қорытындылау «Қалам» әдісі**	Амандасады. Қағазды таңдау арқылы 3 топқа бөлінеді. Топ эмблемасы тұрған орындарға барып отырады. Үй тапсырмасын айтады.	Мадақтама сөздер әдісімен бағалайды. «Снитч» тарату	Оқулық, Интерактивті тақта, презентация
Ортасы	Жаңа сабақ	Ал енді алға қадам жасайық. Тақырыпты ашу үшін сұрақтар қоямын. 1)Квадраттың ауданың табу үшін қандай формула қолданамыз? Есімізге түсірейік $S = a \cdot a$ $V = a \cdot a \cdot a$ Мысалы, квадраттың қабырғасы 7см болса, ауданы: $S = 7 \cdot 7 = 49\text{см}^2$ кубтың қыры 6см болса, ауданы $V = 6 \cdot 6 \cdot 6 = 216\text{см}^2$ Осы мысалдарда көріп отырғанымыздай бір сан өз-өзіне бірнеше рет көбейтілген. Соған байланысты бүгінгі қарастыратын тақырыбымыз,	**Сұрақтарға жауап береді. Ресурстар арқылы тақырыппен танысып отырады. Дәптерлеріне жазады.**	«Снитч» тарату	Оқулық Оқу құралдары Интерактикті тақта, презентация «Снитч»

		«Натурал көрсеткішті дәреже және оның қасиеттері». **Бүгінгі сабақта меңгеретініңіз:** - натурал көрсеткішті дәреже анықтамасын және оның қасиеттерін білу; -натурал көрсеткішті дәреженің қасиеттерін қолдану. Егер қандай да бір a саның, өз-өзіне n рет көбейтсек келесі түрде болады, $a = \underbrace{a \cdot a \cdot \ldots \cdot a}_{n}$ Бұл өрнекті ықшамдап жазатын болсақ, a^n түрінде жазамыз. a саны дәреженің негізі, n дәреженің көрсеткіші(көбейткіштің қанша рет қайталанатының көрсететін сан). **Натурал көрсеткішті дәреженің қасиеттері** Егер > 0 және n натурал сан болса, он a^n > 0, яғни кез келген оң санның натурал көрсеткіші оң сан болады Мысалы, $5^3 = 125;\ \ 4^2 = 16$ Егер a < 0 және n жұп сан болса, онда $a^$ $> 0,$ яғни теріс санның жұп дәрежесі Мысалы, $(-3)^2 = 9;\ \ (-2)^4 = 16$ егер a < 0 және n тақ сан болса, онда $a^n < 0,$ яғни теріс санның тақ дәрежесі т . Мысалы, $(-4)^3 = -64;\ \ (-2)^3 = -8$			

	Бекіту тапсырмалары	**Жаңа сабақы бекіту тапсырмалары.** **1) Топтық жұмыс.** **3 топқа да бірдей тапсырма беремін. SOCRATIVE.COM платформасында чемпионат түрінде өтеді.** 1. $4^2+1456=$ A 1555 B 1472 C 1476 D 1480 2. $678-5^3=$ A 564 B 490 C 553 D 559 **2. Жеке жұмыс** **Әр оқушыға карточка таратамын, скретч лентамен жасырылған есебі бар. Скретч лента өшіріп, есептерін шығарады.** **Сергіту сәті.** **«Жастардың тілі»**	Әр топ есептерді шығарып, платформада жауабын белгілеп отырады. Карточкасында пайда болған есептерді шығарады. Жастардың қолданатын сөздеріне,	**Топтық жұмыс** **Дескриптор:** - Көрсеткішін және негізін анықтайды; - Көбейтінділерді дәрежемен жазады; -Дәрежесін есептейді; - Жылдамдыққа жұмыс жасайды [4 балл] «Снитч» беру **Жеке жұмыс** **Дескриптор:** - Көбейтінділерді дәрежемен жазады; -Дәрежесін есептейді; -Есептеуді орындайды [3 балл] «Снитч» беру **Жұптық жұмыс** **Дескриптор:** - Көбейтінді	Оқулық Оқу құралдары Интерактикті тақта, презентация «Снитч» SOCRATIVE.COM платформасы, Карточка, скретч-лента

		  3. Жұптық жұмыс **Көршілес отырған екі оқушыға сандар таратылады, сол сандарды дәреже мен негізіне қойып, өрнек құрастырады. Кейін есептейді.** **4-қосымша тапсырма** Тақтаға екі оқушыдан шығарып, парақта берілген есепті бір рет қарап тақтадағы параққа есте сақтап жазғызамын. Сол есепті шығартамын.	қысқартуларын а анықтама береді Екі оқушы бірігіп өрнек құрастырып, оны есептейді. $5^4 = 625; 7^3 = 343$ $6^3 = 216; 4^2 = 16$ $10^3 = 1000; 9^2 = 81$ $5^3 = 125; 3^3 = 27$ $6^2 = 36; 7^2 = 49$ $8^3 = 512; 9^2 = 81$ $10^4 = 10000; 4^4 = 256$ $5^2 = 25; 4^3 = 64$ Есінде сақтау арқылы есепті тақтадағы параққа барып жазады және шығарады	ні дәрежемен жазады; -Дәрежесін есептейді; -Есептеуді орындайды [3 балл] «Снитч» беру **Қосымша тапсырма Дескриптор:** - Есепті есте сақтап жазады және шығарады [1 балл] «Снитч» беру	
Соңы		Бүгінгі сабақта: - натурал көрсеткішті дәреже анықтамасын және оның қасиеттерін білу; натурал көрсеткішті дәреженің қасиеттерін қолдануды үйрендік. **Тақырыпты меңгергенін анықтау. «Пазл» әдісі** **Тақырыпқа қатысты сұрақтарға жауап беріп,**	Тақырыпты меңгергенін анықтау	Кері Байланыс Бағалау парағы арқылы бағаланады.	Оқулық Оқу құралдары Интерактивті тақта, презентация «Снитч»

		пазлдың бөлшектерін құрастырады. **1. Дәреже дегеніміз?** **2. a^n негізін және көрсеткішін атаңыз.Мысал келтіріңіз.** **3. Дәреженің 1-қасиетін айтыңыз.** **4. Дәреженің 2-қасиетін айтыңыз.** **5. Дәреженің қасиеттеріне мысал келтіріңіз.** **Кері байланыс.** «Хогвартсқа хат жазу» бүгінгі сабақ туралы ойларын жазып, тақтада тұрған конверттің ішіне салады **Рефлексия.** **Бағалау** Жалпы топты бағалаймын Жеке оқушылардың бағасын топ старосталарының бағалау парағынан аламын **Үйге тапсырма. №1.1-1.3**			

КАК ПРЕПОДАВАТЬ ПРОГРАММУ "ВЛИЯТЕЛЬНЫЕ ЛИЧНОСТИ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА": МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ.

Наталья Анатольевна Петренко
учитель истории КГУ «Школаы-гимназии №20 имени Титова»
Шымкент, Казахстан

Аннотация.

История Казахстана богата выдающимися личностями, оставившими значительный след в развитии культуры, политики, науки и искусства страны. Программа «Влиятельные личности и их роль в истории Казахстана» создана с целью углубленного изучения достижений великих казахстанцев, а также для формирования у учащихся глубокого понимания их влияния на становление и развитие страны. Главной целью программы является знакомство учащихся с важнейшими фигурами истории Казахстана, понимание их вклада в развитие страны, а также развитие у учащихся патриотизма, уважения к национальному наследию и способности критически оценивать исторические события. Программа охватывает периоды, начиная с древних времен и заканчивая современностью, рассматривая фигуры, внесшие вклад в становление Казахстана как независимого и успешного государства. Программа способствует развитию интереса к истории и формированию патриотизма у учащихся. Изучая жизненный путь и деяния великих личностей, учащиеся смогут лучше понять свои корни, осознать значимость культурного наследия и задуматься о своем

собственном вкладе в развитие родной страны.

Ключевые слова.

Цифровые технологии, проблемно-ориентированное обучение, трансформация учебного процесса, персонализация обучения, интерактивность, роль педагога.

Преподавание истории Казахстана – это не только передача знаний о значимых событиях, деятелях и процессах, но и воспитание у учеников уважения к прошлому и осознание важности исторических ценностей в жизни современного общества. В условиях быстро меняющихся технологий и информационного общества применение современных методов преподавания становится актуальным, чтобы заинтересовать учащихся, сделать уроки более интерактивными и развивающими. Данный материал освещает современные методы, которые можно использовать на уроках истории Казахстана, делая их интересными, продуктивными и ориентированными на формирование исторической грамотности и патриотизма.

1. Проблемно-ориентированное обучение (Problem-Based Learning, PBL)

Проблемно-ориентированное обучение – это метод, при котором учащиеся изучают тему через решение конкретной исторической проблемы. На уроках истории Казахстана можно предложить учащимся рассмотреть ключевые вопросы, например: «Какие факторы привели к обретению Казахстаном независимости?» или «Как культурные и экономические изменения влияли на развитие Казахстана в советское время?»

2. Проектная деятельность

Проектная деятельность позволяет ученикам самостоятельно исследовать исторические темы и события, создавать презентации, доклады и другие творческие работы. На уроках истории Казахстана проект может быть посвящен таким темам, как «Вклад казахских ханов в развитие государства», «Деятели культуры и искусства Казахстана», «Экономическое развитие Казахстана в XX веке».

3. Исследовательские методы и работа с первоисточниками

На уроках истории Казахстана использование исторических документов, писем, архивных материалов позволяет ученикам почувствовать себя исследователями. Этот метод помогает не только узнать исторические факты, но и критически оценивать информацию, сопоставлять различные точки зрения.

4. Ролевые игры и симуляции

Ролевые игры – это метод, который позволяет ученикам вжиться в роль исторических личностей или участников важных событий. На уроках истории Казахстана можно инсценировать собрание ханов, обсуждение экономических реформ в СССР, совещание по вопросам независимости.

5. Геймификация

Геймификация, или игровое обучение, делает уроки истории Казахстана более увлекательными и интерактивными. Она включает использование элементов игры, таких как викторины, квесты, конкурсные задания, которые помогают учащимся лучше запомнить исторические факты и даты.

6. Использование цифровых технологий и мультимедиа

На уроках истории Казахстана можно активно применять цифровые технологии, такие как интерактивные карты, виртуальные экскурсии, видеоуроки, подкасты. Технологии помогают визуализировать исторические события, что делает обучение более понятным и доступным.

7. Дискуссии и дебаты

Дискуссии и дебаты способствуют развитию критического мышления и способности аргументировать свою точку зрения. В ходе обсуждений ученики лучше понимают сложность исторических

процессов и учатся уважительно выслушивать мнения других.

Современные методы на уроках истории Казахстана помогают сделать процесс обучения более интересным и продуктивным. Использование проектной деятельности, проблемно-ориентированного обучения, цифровых технологий и других методов позволяет активизировать познавательную деятельность учащихся, развить у них критическое мышление и интерес к изучению истории родной страны. Такие методы позволяют преподавателям не только передавать знания, но и воспитывать патриотизм, уважение к культурному наследию и стремление к познанию.

Основные формы и методы работы

1. Лекционные и интерактивные методы преподавания

- **Лекции с элементами интерактивности**: Уроки, посвященные каждой личности, могут начинаться с краткого обзора биографии. Важно вовлекать учащихся в обсуждение ключевых моментов жизни и достижений личности через вопросы, задания и мини-обсуждения.
- **Метод исторического портрета**: Учитель совместно с учениками «рисует» портрет исторической личности, описывая ее качества, вклад и историческое значение. Это позволяет учащимся ближе познакомиться с человеком и понять его мотивы.

2. Проектная деятельность

- **Исследовательские проекты**: Учащиеся выбирают одну из значимых личностей для более глубокого исследования. Они собирают информацию, анализируют источники и представляют результаты в виде презентации или эссе.
- **Групповые проекты**: Группы учащихся могут совместно работать над исследованием нескольких личностей или сравнивать исторические фигуры по их вкладу в различные сферы (наука, культура, политика).

3. Дискуссии и дебаты

- **Обсуждение значимости достижений**: Учитель задает вопросы для обсуждения: «Как бы развивался Казахстан без вклада этой личности?», «Какие качества этой личности особенно важны?».
- **Дебаты**: Учащимся предлагается обсудить значимость разных деятелей для страны и аргументировать, почему тот или иной человек оказал большее влияние на развитие Казахстана.

4. Работа с первоисточниками и дополнительными материалами

- **Анализ документов и писем**: Использование исторических документов, писем, биографий для изучения жизни и вклада каждой личности. Учащиеся анализируют тексты, высказывают мнения и делают выводы.
- **Видео и аудиоматериалы**: Использование фильмов, документальных видео и интервью для погружения в исторический контекст и понимания культурных и исторических аспектов.

5. Творческие задания

- **Сочинения и эссе**: Учащимся предлагается написать эссе или мини-сочинение о том, как достижение определенной личности повлияло на Казахстан, что лично они могли бы перенять из жизненных принципов и опыта этого человека.
- **Ролевые игры и театрализация**: Создание сценок, которые изображают ключевые моменты из жизни деятелей. Это может быть диалог с воображаемым интервьюером, сцена встречи или важное событие, которое сыграло роль в жизни исторической фигуры.

6. Кроссворды, викторины и игры

- **Викторины**: Проведение викторин, вопросов на знание биографий личностей, их достижений и исторических фактов. Это укрепляет знания и поддерживает интерес к теме.
- **Кроссворды и пазлы**: Учащиеся решают кроссворды и собирают пазлы на тему исторических личностей, что помогает закрепить материал.

Оценивание и рефлексия

1. Тестирование и контрольные работы

- Тесты и контрольные работы с вопросами по биографиям и вкладу личностей позволяют оценить знания учащихся.

2. Самооценка и взаимная оценка

- Включение методик самооценки и взаимной оценки. Учащиеся анализируют свои достижения и дают обратную связь друг другу, что помогает развить навыки критического мышления.

3. Рефлексия

- Рефлексия после каждого занятия. Учитель предлагает учащимся подумать о значении вклада исторических личностей, а также о том, какие черты и достижения они хотели бы перенять.

Ожидаемые результаты

По окончании программы и применения предложенных методик учащиеся будут:

- Иметь глубокие знания о выдающихся личностях Казахстана, понимать их вклад и влияние на развитие страны.
- Уметь анализировать исторические события, критически подходить к изучению биографий и наследия великих казахстанцев.
- Развивать патриотизм и уважение к культурному наследию, осознавать значимость своих корней.

Методическое сопровождение обеспечивает учителей необходимыми инструментами для эффективного преподавания программы, помогает создавать условия для вовлеченного и осмысленного обучения, что способствует формированию у учащихся уважения и гордости за историческое наследие Казахстана.

Заключение

Программа «Влиятельные личности и их роль в истории Казахстана» представляет собой важный элемент воспитания патриотизма и формирования культурной идентичности у подрастающего поколения. Изучение биографий выдающихся личностей помогает учащимся понять значение своих корней, вдохновляет на позитивные изменения и пробуждает стремление к личностному развитию.

Список литературы:

1. Цифровые технологии в образовании. Папанова, Т. В. Санкт-Петербург 2019. – 250 с.

2. Методика обучения истории в основной школе. Данилов, Д. Д., & Данилова, Г. И. Москва: Просвещение, 2012 - 320 с.

3. Развитие критического мышления на уроке. Москва: Просвещение, Заир-Бек, Е. С., & Муштавинская, И. В. 2004 - 175 стр.

«ҮЗДІК ҚАЛАМ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
REPUBLICAN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL, METHODICAL JOURNAL
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ, МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ МАҢЫЗЫ

Сабанбаева Айнұр Жолашқызы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің ағылшын тілі пәнінің мұғалімі

Кіріспе

Бүгінгі таңда әлемдік білім кеңістігі терең өзгерістер кезеңін бастан өткеріп отыр. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, цифрландыру үдерісі және жасанды интеллекттің өмірдің барлық саласына енуі — білім беруді жаңа бағытқа бұрып отыр. Әсіресе, дарынды балалармен жұмыс жүргізу ісінде жасанды интеллекттің мүмкіндіктерін тиімді пайдалану — педагогикалық тәжірибенің заманауи талабы. Дарынды бала — ел ертеңінің интеллектуалдық әлеуеті, ұлт болашағының кепілі. Мұндай оқушыларды қолдап, бағыт-бағдар беру үшін мұғалім тек білім беруші ғана емес, шығармашылық кеңесші, технологиялық құралдарды меңгерген жаңашыл тұлға болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, жасанды интеллект ағылшын тілі пәні мұғалімінің ең сенімді серігіне айналып келеді.

Негізгі бөлім

1. Жасанды интеллект және ағылшын тілін оқыту үдерісі

Жасанды интеллект (Artificial Intelligence — AI) ұғымы бүгінде тек техникалық салада емес, педагогика мен гуманитарлық бағытта да кеңінен қолданылуда. Ағылшын тілі сабағында жасанды интеллектті пайдалану – тіл үйретудің тиімділігін арттырып, сабақтың мазмұнын жаңашақұруға жол ашады. Қазіргі таңда мұғалімдер мен оқушылар үшін ChatGPT, Grammarly, QuillBot, ELSA Speak, Duolingo сияқты құралдар тілдік дағдыларды дамытуда үлкен көмекшіге айналды. Мұндай цифрлық көмекшілер оқушының деңгейін талдап, тапсырмаларды жекелендіріп ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл — дарынды балалармен жұмыста аса маңызды аспект. Себебі әр дарынды оқушының қабілеті, ойлау жылдамдығы, тіл үйрену қарқыны әртүрлі.

2. Дарынды балалармен жұмысты жекешелендіру

Жасанды интеллект дарынды балаларды анықтауда және олардың қабілетін жүйелі дамытуда маңызды құралға айналып отыр. Мысалы, арнайы диагностикалық бағдарламалар мен онлайн тестілер оқушының логикалық ойлау, тілдік қабілет, шығармашылық деңгейін автоматты түрде сараптай алады. Мұндай талдау нәтижелері мұғалімге әр оқушыға жеке бағыт ұсынуға мүмкіндік береді. Дарынды оқушылардың бір ерекшелігі — олардың ізденімпаздығы мен шығармашылық ойлау қабілетінің жоғары болуы. Жасанды интеллект осындай қабілеттерді дамыту үшін жаңа тәсілдер ұсынады. Мысалы, ағылшын тілінен эссе жазу кезінде ChatGPT құралын пайдалану арқылы оқушылар ойларын кеңейтіп, өз мәтінін мазмұн мен стиль тұрғысынан жетілдіреді.

3. Шығармашылық пен сыни ойлауды дамытуда жасанды интеллекттің ықпалы

Ағылшын тілін меңгеру тек грамматикалық ережелерді білу емес, ойды еркін жеткізу, креативті және аналитикалық тұрғыдан ойлау қабілетін

қалыптастыру болып табылады. Жасанды интеллект бұл үдерісті белсенді түрде қолдай алады. ЖИ оқушылардың тілдік тәжірибесін байытып қана қоймай, оларды әлемдік ақпарат кеңістігімен тікелей байланыстырады. Бұл — жаһандану дәуірінде аса маңызды қабілет.

4. Мұғалім үшін жасанды интеллекттің артықшылықтары

Дарынды балалармен жұмыс барысында мұғалімге жүктелетін жауапкершілік өте жоғары. Осындай жағдайда жасанды интеллект мұғалімнің уақытын үнемдеп, жұмыс тиімділігін арттырады. Мұғалім бұл құралдарды өз әдістемелік шеберлігімен ұштастыра отырып, дарынды оқушылардың шығармашылық қабілетін барынша дамытуға жағдай жасай алады.

5. Болашаққа бағыт: жасанды интеллект және білім берудегі инновация

Жасанды интеллект технологиялары болашақта ағылшын тілін үйретудің басты компоненттерінің біріне айналары сөзсіз. Әлемнің көптеген елдерінде білім беру жүйесіне ЖИ интеграциясы басталып кетті. Бұл үрдіс мұғалімнің кәсіби рөлін кемітпейді, керісінше оны цифрлық сауатты жетекші ретінде айқындайды.

Қорытынды

Дарынды балалармен жұмыс жасау – ұстаздық еңбектің ең күрделі, әрі ең жауапты саласы. Мұндай жұмыс үздіксіз ізденісті, жаңа технологияларды меңгеруді талап етеді. Жасанды интеллекттің білім беру процесіне енуі ағылшын тілі пәнінің мүмкіндігін кеңейтіп, оқушылардың жеке қабілетін дамытуға тың жол ашты. Ол мұғалімге оқу процесін дербестендіруге, дарынды балаларды анықтап, олардың шығармашылық және зерттеушілік әлеуетін арттыруға нақты құралдар ұсынады.

Сондықтан жасанды интеллект — бұл жай ғана техникалық құрал емес, ол заманауи ұстаздың серігі, оқушының тұлғалық дамуына бағытталған инновациялық платформа.

БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМНЫҢ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАРЫ

Құлбарақ Ғали Әлібиұлы, Сәдіров Бауыржан Мәулімжанұлы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы
№15 орта мектебінің дене шынықтыру пәні мұғалімдері

Аңдатпа

Мақалада педагогикалық ғылымның қазіргі даму тенденциялары, білім беру сапасын арттырудағы ғылымның ықпалы және XXI ғасыр талаптарына сай жаңашыл бағыттары қарастырылады. Зерттеу барысында білім беруді жаңғыртудың теориялық негіздері, педагогикалық процестің мазмұны, әдістері мен формаларын жетілдірудің ғылыми-әдіснамалық ерекшеліктері талданған. Сонымен қатар, педагогикадағы цифрландыру, құзыреттілік тәсіл, инклюзивті оқыту, тұлғалық-бағдарланған білім беру және ұлттық-рухани тәрбиенің басымдықтары сараланады.

Бұл жұмыста қарастырылған тақырыптың маңыздылығы айқындалып, оның білім беру үдерісіндегі орны көрсетіледі. Материалды әзірлеу барысында негізгі мақсат анықталып, соған сәйкес тиімді әдіс-тәсілдер қолданылды. Жұмыс мазмұны оқушылардың қызығушылығын арттыруға, танымдық

белсенділігін дамытуға бағытталған. Сонымен бірге, ұсынылған тәсілдер практикалық қолдануға қолайлы әрі оқу барысында оң нәтиже береді. Жұмыстың қорытындысында алынған мәліметтердің тиімділігі мен болашақта қолдану мүмкіндіктері қысқаша сипатталады.

Кілт сөздер: педагогика, білім беру сапасы, әдіснама, заманауи технологиялар, құзыреттілік, тәрбие, рухани даму.

Кіріспе

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің сапасы елдің экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуының негізгі көрсеткішіне айналды. Білім беру сапасын арттыру педагогикалық ғылымның теориялық негіздеріне, оның әдіснамалық қағидаларына және практикалық нәтижелеріне тікелей байланысты.

Педагогикалық ғылымның мазмұны қоғамның дамуымен қатар жаңарып, білім алушы тұлғаның жеке ерекшеліктерін, қабілеттерін, қызығушылықтарын ескеруге бағытталуда. Бұл үдеріс білім беру жүйесін ғылыми тұрғыдан жаңаша қарастыруды, оқыту мен тәрбиелеудің тиімді әдістерін таңдауды, оқу ортасын жетілдіруді талап етеді.

Бүгінгі таңда педагогиканың басты мақсаты – адамды жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптастыру, оның шығармашылық әлеуетін ашу, құзыреттіліктерін дамыту және өмір бойы білім алу дағдыларын қалыптастыру.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту, шығармашылық ойлауын қалыптастыру маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бұл тақырып өзекті, өйткені ол білім беру үрдісінде жаңа әдістерді қолдануға мүмкіндік береді. Жұмыстың мақсаты – зерттелетін мәселенің негізгі аспектілерін анықтау, практикалық қолдану жолдарын көрсету және алынған нәтижелерді тиімді пайдалану. Зерттеу барысында түрлі әдістер мен тәсілдер қарастырылып, олардың білім беру процесіндегі ықпалы талданады. Кіріспеде сондай-ақ жұмыстың құрылымы қысқаша сипатталып, оқырманға мазмұны туралы алдын ала түсінік беріледі.

Негізгі бөлім

1. Педагогикалық ғылымның мазмұны және оның білім беру жүйесіндегі рөлі

Педагогикалық ғылым адамды оқыту, тәрбиелеу және дамыту үдерістерін зерттейтін кешенді білім саласы болып табылады. Оның негізгі функциясы – білім беру жүйесінің теориялық негіздерін айқындау және практикамен үйлестіру.

Заманауи педагогикалық ғылым адамның тұлғалық дамуы мен әлеуметтік тәжірибесін қалыптастырудың ғылыми заңдылықтарын зерттейді. Педагогикалық процестің мәнін ашуда білім мазмұны, оқыту әдістері, тәрбие технологиялары, даму ерекшеліктері және ортаның ықпалы қарастырылады

2. Педагогикалық ғылымның құрылымы мен салалары

Қазіргі педагогиканың салалары тұлғаның дамуын жан-жақты қарастыратын бағыттар жүйесін құрайды. Соның ішінде:

- жалпы педагогика – білім беру мен тәрбиелеудің жалпы теориялық негіздері;
- дидактика – оқу мазмұны мен оқыту процесінің құрылымы;
- жас ерекшелік педагогикасы – әр жастағы балалардың даму заңдылықтары;
- әлеуметтік педагогика – тұлғаның қоғамдағы әлеуметтену ерекшеліктері;
- кәсіби педагогика – маман даярлау және кәсіби құзыреттілік;
- инклюзивті педагогика – ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту;
- педагогикалық психология – оқу мотивациясы мен оқушы әрекетінің психологиялық механизмдері.

Бұл салалардың әрқайсысы білім беру сапасын арттыруға бағытталған ғылыми негіздерді қамтамасыз етеді.

3.Педагогикалық зерттеулердің әдіснамалық негіздері

Педагогикалық зерттеу әдіснамасы ғылыми танымның принциптері мен тәсілдерін қамтиды. Білім беру

құбылыстарын зерттеуде қолданылатын негізгі әдістерге:

- бақылау,
- педагогикалық эксперимент,
- сауалнама және интервью,
- құжаттарды талдау,
- салыстырмалы зерттеу,
- сапалық және сандық талдау әдістері жатады.

Бұл әдістер педагогикалық процестің тиімділігін анықтауға, жаңа технологиялардың нәтижелілігін дәлелдеуге, оқу ортасының ерекшеліктерін жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді.

4. Педагогиканың заманауи бағыттары

4.1. Білім беруді цифрландыру

Цифрлық технологиялар білім беру мазмұнын өзгертіп, оқу ортасын жаңа деңгейге көтеруде. Цифрлық платформалар, онлайн ресурстар, қашықтан оқыту әдістері оқушының білім алу мүмкіндіктерін кеңейтеді.

4.2. Құзыреттілікке негізделген білім беру

Құзыреттілік тәсіл білім алушының тек теориялық білімін емес, оны өмірлік жағдаяттарда қолдана алу қабілетін дамытуды көздейді. Бұл тәсіл білім беру мазмұнының практикалық бағыттылығын күшейтеді.

4.3. Инклюзивті білім беру

Инклюзивті білім беру барша оқушыларға тең мүмкіндік ұсынуды мақсат етеді. Бұл бағытта оқу ортасы баланың психологиялық, физикалық және әлеуметтік ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылады.

4.4. Тұлғалық-бағдарланған білім беру

Бұл бағыт оқушының жеке қабілеттерін дамыту, оқу мотивациясын арттыру және өзін-өзі тануына жағдай жасауға бағытталған.

4.5. Рухани-адамгершілік тәрбие

Рухани және ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие тұлғаның мәдени, этикалық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз етеді.

Қорытынды

Педагогикалық ғылым – білім беру сапасын арттырудың ғылыми негізін қалыптастыратын маңызды сала. Заманауи білім беру жүйесі педагогикалық ғылымның әдіснамалық жетістіктеріне сүйене отырып, жаңашыл технологияларды енгізуді, ұлттық және жаһандық құндылықтарды үйлестіруді және тұлғаға бағытталған оқытуды жүзеге асыруда.

Білім беру сапасын арттыру педагогикалық ғылымның жаңа бағыттарын тиімді қолданумен ғана емес, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мен ғылыми көзқарасына да тікелей байланысты. Сондықтан педагогикалық ғылым педагогтың кәсіби дамуына, оқушы мүмкіндіктерін ашуға және қоғамның интеллектуалдық әлеуетін дамытуға үлес қосатын негізгі тетік болып қала береді.

Жұмыстың нәтижесінде тақырып бойынша негізгі мәселелер қарастырылып, зерттеу барысында алынған ақпарат талданды. Қолданылған әдістер мен тәсілдер тиімді екені анықталды, ал ұсынылған шешімдер практикалық қолдануға жарамды болып шықты. Зерттеу нәтижелері тақырыптың өзектілігін растап, оның білім беру процесінде маңызды орын алатынын көрсетті. Сонымен қатар, алынған мәліметтер болашақта осы бағытта жаңа әдістер мен тәсілдерді дамытуға негіз болады.

Зерттеу барысында тақырыптың мәні мен өзектілігі анықталды, ал қойылған мақсатқа жету үшін қолданылған әдістер нәтижелі болды. Жұмыстың қорытындылары көрсеткендей, алынған білім мен тәжірибе практикалық тұрғыдан қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, зерттеу тақырыбының тереңдігін арттыру және болашақтағы зерттеулерге негіз болу әлеуеті бар екені айқындалды. Осылайша, жүргізілген жұмыс тақырыптың теориялық және практикалық

маңыздылығын дәлелдеп, әрі қарай дамытудың жолдарын ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Коменский Я.А. Великая дидактика.
2. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания.
3. Песталоцци И.Г. Лингард и Гертруда.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология.
5. Пиаже Ж. Психология интеллекта.
6. Блум Б. Таксономия образовательных целей.
7. Давыдов В.В., Эльконин Д.Б. Развивающее обучение.
8. Лернер И.Я., Скаткин М.Н. Дидактика.
9. Мудрик А.В. Социальная педагогика.
10. Таубаева Ш.Т. Педагогикалық зерттеулердің әдіснамасы.
11. Алтынсарин Ы. Таңдамалы педагогикалық мұралар.
12. Байтұрсынұлы А. Оқу құралы.
13. Жұмабаев М. Педагогика.
14. Хуторской А.В. Современная дидактика.
15. Монтессори М. Метод научной педагогики.

ИНСУЛИН МЕН ЭСТРОГЕН МЫСАЛДАРЫНДА ГОРМОНДАРДЫҢ НЫСАНА-ЖАСУШАЛАРҒА ӘСЕР ЕТУ МЕХАНИЗМІ

Смадиллаева Гулсая Смадиллаевна
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Бөлім: Координация және реттелу		
Сынып: 11	Қатысушылар:	Қатыспағандар:
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты:	11.1.7.2 - гормондардың әсер ету механизмін түсіндіру	
Сабақтың мақсаты:	– Гормон және нысана-жасуша ұғымдарымен танысу; – Гормондардың әсер ету механизмін білу; – Инсулин мен эстроген қызметтері және олардың нысана-жасушаларға әсер ету механизмін сипаттау.	
Ұлттық құндылықтар	– Құрмет пен адалдық. Тазалық. Жауапкершілік	
Аптаның дәйек сөзі	– Қараша – әділдік және жауапкершілік айы – «Жауапкершілік – адамгершілік қасиеттің көрінісі!»	

Сабақтың барысы

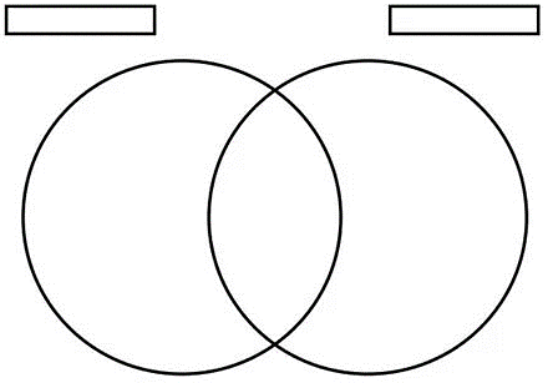
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар

Сабақтың басы **Үй тапсырмасын сұрау**	**Ұйымдастыру кезеңі.** Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу **«Суреттегі жылулық»** тіркесі арқылы ынтымақтастыру атмосферасын құру **«Органайзер»** арқылы алдыңғы білімді әрі үй тапсырмасын пысықтау **«Миға шабуыл»** әдісі арқылы **жаңа сабақтың тақырыбы** мен **мақсатын** айқындау. Оқушыларға слайдта бүгінгі сабақ тақырыбын ашатын ой қозғау суреттері мен сұрақтар легі беріледі. Оқушылардың ой-пікірлері тыңдалған соң, мұғалім тарапынан пікірлерге қатысты кері байланыс беріліп, жаңа сабақтың тақырыбы мен мақсаты таныстырылып, айтылады. Мұғалім интерактивті режимде оқушыларға сұрақтар қойып, жаңа материалды түсіндіреді (сұрақтар қосымшада)	Оқушылар суреттегі сәтті сипаттағанында оларға әр суретте бүгінгі күндеріне тілек айтылады. Оқушылар берілген қима қағаздарды сәйкес органайзер тұсына жабыстырады. Оқушылар берілген сұрақтарға жауап беру арқылы сабақ тақырыбы мен мақсатын тұжырымдайды, тақырыптың қорытынды бейнесін анықтайды. Оқушылар алған деректерін дәптерлеріне түртіп алып отырады.	Көтеріңкі көңіл күй, жағымды орта Ауызша **ҚБ** **ҚБ:** «Басбармақ» әдісі **ҚБ** Ауызша Мадақтау. Қолдау	(Қазіргі жағдайда) ДК экраны Слайд Біріншілік және екіншілік тасымалдаушылар жазылған қималар Слайд Суреттер Оқулық Жұмыс дәптері
Сабақтың ортасы	**Мағынаны тану** **4. «Галерея»** жаттығуы, топтық жұмыс 1) Инсулин гормонының нысана-жасушаға әсер ету механизмі 2) Эстроген	Топтар постер не ақпараттық таныстырылымын дайындап болған соң өз жұмыстарын таныстырады.	**ҚБ:** «Бағдаршам» әдісі арқылы өзара топтық бағалау **Дескриптор:** – Гормон және нысана-жасуша ұғымын түсінеді; – Инсулин	Постер парағы не А3 парағы Түрлі түсті қаламдар Баға

	гормонының нысана-жасушаға әсер ету механизмі Постер немесе таныстырылымды **бағалау критерийлері:** – тайм-менеджментті орындау; – ақпараттылық; – көрнекі болуы; – баяндама ұғынымдылығы; – мазмұнына сәйкес болуы. **5. «Дубляж»** жаттығуы арқылы топтық жұмыс Гормондардың нысана-жасушаға әсер ету механизмі анимациясы ұсынылады. **6. «Құрылымдық сұрақтар»** тапсырмалары арқылы оқушылардың анализ, синтез жасау дағдыларын дамытуға бағытталған жеке жұмыс *(жұмыс парағы қосымшада).*	Оқушылар ЭКҰ кезеңдерін сипаттау үшін көрсетілген анимацияға дыбыстау жасайды. Оқушылар сабақ тақырыбына қатысты мәнмәтіндік тапсырмаларды реттілігімен орындайды.	гормонының нысана-жасушаға әсер ету механизмін сипаттайды; – Эстроген гормонының нысана-жасушаға әсер ету механизмін сипаттайды. **ҚБ** «Ду, қол шапалақ!» Өзара топтық бағалау **Дескриптор:** – Гормондардың әсер ету механизмінің дұрыс реттілігін біледі; – Гормондардың әсер ету механизміндегі болатын үдерістерді сипаттайды. **ҚБ** «Білімметр» Марк-схема арқылы өзара жұптық бағалау **Дескриптор:** – Иллюстрация бойынша гормондардың нысана-жасушаға әсер ету механизмінің дұрыс реттілігін біледі; – Гормондардың нысана-жасушаға әсер ету механизмінің барысын сипаттайды; – Гормондардың нысана-жасушаға әсер ету	лау парақтары Оқулық Анимация Оқулық https://www.youtube.com/watch?v=9zElLqDRR6g https://www.youtube.com/watch?v=DHa8JiqFg5Y Жұмыс парағы Оқулық Марк-схема

			механизмінің маңызын бағалайды.	
Сабақты бекіту	**«Венн диаграммасы»** жаттығуы арқылы сабақты бекіту Эстроген мен инсулиннің нысана-жасушаларға әсер ету механизмдеріндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтар.	Оқушылар алған білімдерін қорытындылай келе Венн диаграммасын толтырады:	**ҚБ:** «Жасыл сия» әдісі Өзін-өзі бағалау **Дескриптор:** – Эстроген мен инсулиннің нысана-жасушаларға әсер ету механизмдеріндегі ұқсастықтарды анықтайды; – Эстроген мен инсулиннің нысана-жасушаларға әсер ету механизмдеріндегі айырмашылықтарды сипаттайды.	Жұмыс парағы Тақта Оқулық Слайд Сурет Венн диаграммасы
Сабақтың соңы	**Кері байланыс. «Комикс» ЖИ әдісі арқылы**			Стикерлер

Біріншілік: гормондар, цитокиндер, нейротрансмиттер, өсу факторлары
Екіншілік: цАМФ, цГМФ, азот оксиді (II), ДАГ, Ca^{2+}

Мұғалім түсіндірмесі үшін:

2.1.1. Гормондардың биологиялық белсенділігі жоғары.

Сұрақ: Мұны қалай түсінесіз?

Жауап: Гормондар аз мөлшерде бөлініп, өте аз концентрацияда тиімді, гормондардың кішкене бөлігі еркін белсенді күйде қанда айналып жүреді.

2.1.2 Гормондар салыстырмалы ерекшелікке ие. Бұл қасиеттің практикалық маңызы зор, өйткені адам ағзасында гормонның жетіспеушілігін тиісті жануарлардың бездерінен алынған гормоналды препараттарымен өтеуге мүмкіндік береді. Сұрақ: Гормондардың ерекшелігі дегеніміз не? Бұл қасиет тағыда қандай заттарға тән? Жауап: Әр гормон

белгілі бір процесті реттейді. Ферменттерге.

2.1.3. Гормондар белгілі бір қашықтықта әрекет етеді.

Сұрақ: Бұл қасиетті қалай түсіндіруге болады?

Жауап: Гормон әсере ететін мүшелер мен жүйелер оның пайда болу орнынан алыс орналасады. Әр гормон белгілі бір нысына- мүшеге әсер етеді.

2.2. Мүшелердің гормондарды қабылдауы

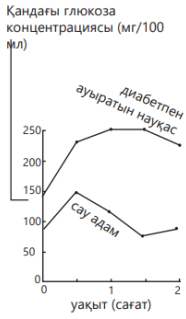
Сұрақ: Қандай гормондар жасуша мембранасына еркін өте алады?

Жауап: Стероид, өйткені олар липофильді гормондар.

Нысана жасушалардың гормондарға тиісті рецепторлар бар: · Егер гормондар жасуша мембранасына жақсы өте алмаса (амин қышқылы туындылары және пептидті гормондар): гормон - мембраналық рецепторлар - медиаторлар: (простагландиндер) - аденилат циклаза ферменті АТФ-дан алынған цАМФ синтезін - ақуыз ферменттерінің синтезін катализдейді. · Егер гормон жасуша мембранасынан оңай өтсе (стероидты гормондар): гормон - жасушаішілік рецептор - гормон-рецепторлар жиынтығы - ақуыз ферменттерінің синтезі. Арнайы рецепторлық ақуыздар арқылы гормондармен өзара әрекеттесетін жасушалар нысана-жасушалар деп аталады. Бұл рецепторлық ақуыздар нысана-жасушасының сыртқы мембранасында немесе цитоплазмада немесе ядролық мембранада және жасушаның басқа органоидтарда орналасады. Гормондардың екі типіне сәйкес гормондардың әсер ету механизмі келесі түрлеріне бөлінеді: -мембраналық (байланыс) - оның сыртқы бетінде; - жасушаішілік (рецепторлық аппарат жасуша ішінде орналасқан); Жасуша рецепторлары - бұл гормондармен бірге арнайы комплекс құратын жасуша мембранасының арнайы аймақтары. Нысана-жасушамен гормондардың әсер ету механизмі келесі қадамдарды қамтиды: 1) мембрана бетінде «гормон-рецептор» комплексінін құрылуы; 2) мембраналық аденилциклазаның белсендірілуі; 3) мембрананың ішкі бетінде АТФ-дан цАМФ синтездеу; 4) «цАМФ -рецептор» комплекстін құрылуы; 5) ферменттің бөлінуіне байланысты каталитикалық ақуыз киназасын белсендіру, бұл ақуыз фосфорлануына, ақуыз синтез процестерін ынталандыруға, ядродағы РНҚ, гликогеннің ыдырауына әкеледі; 6) гормонды, цАМФ және рецепторларды инактивациялау.

Құрылымдық сұрақ

1. Дені сау адам мен қант диабетімен ауыратын науқастың қанындағы глюкозаның деңгейі тәулік бойы әртүрлі түрде өзгереді. Графиктегі мәліметтерді қолдана отырып, ұсынылған көрсеткіштер жоғарылаған кездегі дене температурасы мен қандағы глюкоза деңгейін реттеу механизмдерін салыстыр. Қандай мүшелер детектор, реттеуші және эффектор қызметін атқаратынын анықта.

▲ Глюкозаға төзімділік тесті

2. Инсулиннің әсер ету механизмінің алгоритмдік сызбасын **құрастырыңыз:**

СӨЗ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҒЫНАСЫ

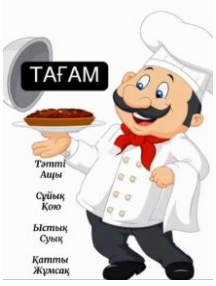
Танірберген Қымбат Ардаққызы
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы
№15 орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі

Бөлім	**Мамандықтар әлемі**
Күні:	28.11.2025ж
Сынып:4	
Сабақтың тақырыбы	**№49**
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	4.1.2.1 - мәтіннің тақырыбы мен берілген диаграмма, сызба, кестебойынша мәтіннің мазмұнын болжау және өз ойын дәлелдеу
Сабақтың мақсаты	Мәтіннің тақырыбы мен берілген диаграмма, сызба, кестебойынша мәтіннің мазмұнын болжау және өз ойын дәлелдейді. Мәтіннен антоним, синоним, омонимді табуды үйренеді, сөз мағынасын ажыратады.

Сабақтың барысы

Сабақтың кезең уақыт	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы 7 мин	**Сабаққа дайындық Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру** «Болашақ мамандық» тренді Мақсаты: мамандық әлемі туралы дүниетанымын кеңейту, мамандықтар туралы көзқарасын дамыту, мамандық таңдауда дұрыс жолда болуына себепкер болу. «Puzzle» әдісі Өткен бөлім бойынша сұрақтарға жауап бере отырып, жаңа тақырыбымызды тап. «АДАЛ АЗАМАТ» біртұтас тәрбие бағдарламасындағы құндылықтарды оқу процесіне ұйымдастыру кезіңінен бастап, сабақтың әрбір кезеңінде жүргіземін	Көңіл күйлерін реттейді Оқушылар армандаған мамандық иесінен болашақтағы өзін көреді. Сұрақтарға жауап бере отырып, жаңа тақырыпты анықтайды	 **ҚБ «Білім тамшысы»** **Дескриптор:**сұрақтарға жауап береді 1 балл	Оқушылардың суреттері «Genially» платформасы

	Құндылық: Бастаған ісін соңына дейін жеткізе білу			
Сабақтың ортасы 15 мин	**1-жаттығу.** Нұсқау: **Берілген кесте бойынша сөздердің мағынасы туралы ойларыңды қорытындар.** 	Берілген кесте бойынша сөздердің мағынасы туралы ойларын қорытады.	**Дескриптор:** Берілген кесте бойынша сөздердің мағынасы туралы ойларын қорытады.	Оқулық, дәптер
	«Сәйкестендір» тапсырмасы Сөмкелерге антоним, синоним, омоним сөздердің тиістісін салады. **2-жаттығу. Айтылым «Топтастыру» әдісі** **Берілген сөздерді мағынасына қарай жікте. Бұл сөздердің қай мамандыққа қатысы болуы мүмкін?** 1.Педагог , ұстаз, мұғалім, тәрбиеші-синоним сөздер. Бұл сөздер мұғалім мамандығына қатысты сөздер. 2. Жоғары-төмен, жылдам-баяу-антоним сөздер. Бұл сөздер ұшақ сөзімен байланысқандықтан, ұшқыш мамандығына қатысты болуы мүмкін. 3. Музыка кілті, аспап қорабының кілті-омоним сөздер. Бұл сөздер музыка мамандығына қатысты	Сөздер жазылған қима қағазды тиісті сөмкеге салады. Берілген сөздерді мағынасына қарай жіктейді. Бұл сөздердің қай мамандыққа қатысы болуы мүмкін екенін анықтайды. Антоним, синоним сөздерді сәйкестендірі	Берілген сөздерді мағынасына қарай сәйкестендіреді.1балл **ҚБ «Білім тамшысы»** Берілген сөздерді мағынасына қарай жіктейді.1балл **ҚБ «Білім тамшысы»** Бұл сөздердің қай мамандыққа қатысы болуы мүмкін екенін анықтайды. 1балл **ҚБ «Білім тамшысы»** Антоним сөздерді сәйкестендіреді-1б Синоним сөздерді сәйкестендіреді.-1б Омоним сөздердің мағыналарын ашады.-1б	қимақағаздар қимақағаз

	сөздер. **Топтық жұмыс** І-топ. «Тарсия» әдісі арқылы берілген қима қағаздағы антоним сөздерді сәйкестендіріп, пирамида құрады. ІІ-топ. «Тарсия» әдісі арқылы берілген қима қағаздағы синоним сөздерді сәйкестендіріп, пирамида құрады. ІІІ-топ. Берілген суреттердегі омоним сөздердің мағыналарын айтады.	п, пирамида құрады. Омоним сөздердің мағыналарын айтады.	**ҚБ «Білім тамшысы»** 	
3 мин	**Сергіту сәті** «БИН мырзамен мимика шоуы»	Балалар мимикаларды қайталайды.		бейнежазба
7 мин	**3-жаттығу. Жазылым** **Нұсқау:** Сурет пен тірек сөздерді пайдаланып, 2-3сөйлем құрастырып жаз. Берілген сөздер сөз мағынасының қай түріне жатады? Аспаз тәтті және ащы тағамдар дайындайды. Аспазшы бірінші тағамға қою ас, ал екіншіге сұйық ас әзірлейді. Аспазшының қазанында үнемі ыстық және	Сурет пен тірек сөздерді пайдала-нып, 2-3сөйлем құрастырып жазады. Берілген сөздер сөз мағынасының қай түріне жата-тынын түсіндіре-ді. Бір-бірін тексеріп, жіберілген қате-лерді анықтайды.	**Дескриптор:** 2-3сөйлем құрастырып жазады. 1балл Берілген сөздер сөз мағынасының қай түріне жататынын түсіндіреді.1балл Бір-бірін тексеріп, жіберілген қателерді анықтайды.1балл	Оқулық, слайд

	суық тағамдар дайын тұрады. Аспазшының тағамындағы ет ешқашан қатты болмайды, әрқашан жұмсақ болады. Берілген сөздер антоним сөздерге жатады. Бір-біріңді тексеріп, жіберілген қателерді анықтаңдар. **Құндылық мақсаты:**Мемлекеттік тілді білу			
6 мин	**4-жаттығу.Оқылым Нұсқау Мәтіннің тақырыбы бойынша мазмұнын болжа.** Содан соң болжамыңды мәтіннің мазмұнымен салыстыр.Мәтіннен синонимдерді тап.Қарамен жазылған сөздердің антонимдерін тап. Синоним сөздер: ержүрек, өжет, батыл. Антоним сөздер: қиын-оңай, ыстық-суық, қараңғы -жарық.	Мәтін мазмұнын болжайды. Мәтіннен синонимдерді табады. Қарамен жазылған сөздердің антонимдерін табады.	Мәтіннен синоним-дерді табады. -1б Қарамен жазылған сөздердің антонимдерін табады.-1б **ҚБ «Білім тамшысы»**	Оқулық
Сабақтың соңы 7 мин	**Сабақты бекіту.** Word Wall платформасы арқылы тақырыпты бекіту. **Рефлексия:** **Бағалау** Сабаққа белсене қатысқан оқушыларға бонус картасы беріледі. **Үй тапсырмасы 5-жаттығу**	Сабаққа кері байланыс жасайды. Жинаған балдары бойынша бағаланады. Үй тапсырмасын жазып алады	Тиісті жауапты белгілейді.-1б **ҚБ «Білім тамшысы»**	Word Wall платформасы ЖИ кері байланысы Бонус карталары, монета

ГАЛЬВАНИ ЭЛЕМЕНТІ

Тулеубаева Самал Абдижамиевна
Ақтөбе қаласы І.Есенберлин атындағы
№15орта мектебінің химия пәні мұғалімі

Гальвани элементі -деп тотығу –тотықсыздану реакциясының энергиясын электр энергиясына айналдыратын қондырғыны айтады.Тотығу-тотықсыздану реакциялары, металдардың электрхимиялық кернеу қатары, пластиналарға арналған есептерді шығару.

№1. Массасы 50г құрамында массалық үлесі 0,98 темірі бар болат пластинаны мыс(II) сульфаты бар ерітіндіге батырғанда пластинаның массасы 51,4 г болды. Пластинаға қанша масса мыс қоңған?

Берілгені:	*Шешуі:*
m(болат пластина) =50 г $\omega(Fe)$=0.98 m(пластина $Fe + Cu$) = 51,4г	2) 50г_____100% (пластина) x_____98% $x = \frac{50г \cdot 98\%}{100\%} = 49г(Fe)$ 2) (Fe) 56 г _____(Cu)64г_____8г (өзгеріс) x_____x_____1,4г(өзгеріс) 51,4г- 50г= 1,4г 49 г x $CuSO_4 + Fe \longrightarrow FeSO_4 + Cu$ 56г 64г x(Cu) $= \frac{64г \cdot 1,4\ г}{8\ г} = 11,2г$ x(Fe) $= \frac{56г \cdot 1,4\ г}{8\ г} = 9,8\ г$ m(болат пластина) =50 г-9,8г = 40,2г m(пластина $Fe + Cu$) = 40,2+ 11,2 г = 51,4г 3) $m(Fe)$=*9,8 г (реакцияға түскен),ал 11,2 г* (Cu)пластинаға қоңған
Табу керек: m (Cu)-?	*Жауабы:* m (Cu) = 11,2г

№2.Массасы 200г массалық үлесі 0,135 ($CuCl_2$) ерітіндісіне массасы 5,6г темір батырылған, реакция аяқталғаннан кейін ерітіндідегі мыс хлоридінің массасы 13,5г қалған. Ерітіндіден бөлінген мыстың массасын есептеңіз.

Берілгені:	*Шешуі:*
$m(CuCl_2)$ =200 г $\omega(CuCl_2)$=0.135 $m(CuCl_{2(ер-з\ қалған)})$ =13,5г	1) 200г_____100% x_____13,5% $x = \frac{200г \cdot 13,5\%}{100\%} = 17г(ер-з)$ 2) $m(CuCl_2)$=*17-13,5=1,5г (реакцияға түскен)* 3) 1,5г 5,6г x $CuCl_2 + Fe \longrightarrow FeCl_2 + Cu$ 135г 56г 64г *0,011 < 0,1*

	Mr ($Cu Cl_2$)= 64+ (35,5· 2) = 135 4) $x = \frac{1{,}5г \cdot 64г}{135г} = 0{,}711г\ (Cu)$
Табу керек: $m\ (Cu)$-?	*Жауабы:* $m\ (Cu) = 0{,}711г$

№3.Массасы 10г мыс тілігін күміс нитраты ерітіндісіне батырып, сонынан оны жуып, кептіріп өлшегенде массасы 11г болса қанша күміс тілік бетіне қонған?

Берілгені:	Шешуі:
m(Cu)=10 г m(Cu+Ag)=11 г	$2AgNO_3$ + Cu = Cu $(NO_3)_2$ + 2 Ag (Ag)216г---------(Cu)64г ----------152г өзгеріс (Ag)х---------(Cu)х----------1г өзгеріс (Ag)х=1,42г. (Cu)х=0,42г.Демек 10г пластинадан 0,42г мыс ерітіндіге өткен ,ал 1,42г күміс пластинаның бетіне қонған.Осы кезде пластинаның массасы 11г болған.
т/к: m(Cu)-? m(Ag)-?	Жауабы: m(Cu)= пластинадан 0,42г мыс ерітіндіге өткен, m(Ag)= 1,42г күміс пластинаның бетіне қонған.

№4Массасы 10г темір тақташаны мыс купоросының ерітіндісіне батырып, сонынан оны жуып, кептіріп өлшегенде оның массасы 1г –ға артады. Тақташаға мыстың қанша массасы қонған?

Берілгені:	Шешуі:
m(Fe)=10 г m(Fe +Cu)=10 +1г	Cu SO_4 + Fe = FeS O_4 + Cu (Fe)56г---------(Cu)64г ----------8г өзгеріс (Fe)х---------(Cu)х----------1г өзгеріс (Fe)х=7г. (Cu)х=8г.Демек 10г пластинадан 7г темір ерітіндіге өткен ,ал 8г мыс пластинаның бетіне қонған.Осы кезде пластинаның массасы (10-7)+8=11г болған.
т/к: m(Cu)-? m(Fe)-?	m(Cu)=8г пластинаның бетіне қонған m(Fe)-7г темір ерітіндіге өткен

№5.Массасы 100 г

темір пластинка тотияйын ерітіндісіне батырылды. Мыспен қапталған бұл пластинаны кептіріп қайтадан өлшеді.Сонда оның массасы 101,3г болды. Пластинаға неше грамм мыс тұнды?

Берілгені:	*Шешуі:*
m(темір пластина) =100 г m(пластина $Fe + Cu$) = 101,3г	100 г x $CuSO_4$ + Fe ⟶ $FeSO_4$ + Cu 56г 64г 1) (Cu)64г – 56г(Fe) = 8 г(өзгеріс) (Cu)101,3г - 100г(Fe) = 1,3г(өзгеріс) 2) ($CuSO_4$) 56 г ___(Cu)64г____8г (өзгеріс) ($CuSO_4$) х_____ х(Cu)____1,3г(өзгеріс) x(Cu) =$\frac{1,3\ г \cdot 64\ г}{8\ г}$ = 10,4г((Cu) х (Fe) =$\frac{56г \cdot 1,3\ г}{8\ г}$ = 9,1г (Fe) Fe((темір пластина) =100 г-9,1г = 90,9г m(пластина $+ Cu$) = 90,9 + 10,4 г = 101,3г 3) m)=*9,1 г (реакцияға түскен),ал 10,4г* (Cu)пластинаға қоңған
Табу керек: m (Cu)-?	*Жауабы:* m (Cu) = 10,4г

№.6.Массасы 170г күміс нитратының 2% ерітіндісіне 10г мырыш пластинасы батырылған. Реакция аяқталғаннан кейін пластинаның массасы : а)11,51 ә) 8,35 б) 10,52 в)7,51 г) 9,35

Берілгені:	Шешуі:
m(Zn)=10 г m($AgNO_3$)=170 г ω($AgNO_3$)= 2%	Ерітіндіде болады 100г-------2г еріген зат еріген зат массасы 170г------хг=3,4г еріген зат 3,4г 10г хг 2$AgNO_3$+ Zn = $Zn(NO_3)_2$ + 2 Ag 340г 65г 216г 0,01 < 0,15 Әрекеттесуші екі зат бірдей берілгеннен кейін, әрекеттесуші екі заттың кішісін тауып алып, сол бойынша есептейміз.Кіші зат күміс нитраты сондықтан есептеуді Кіші зат күміс нитраты сондықтан есептеуді күміс нитраты бойынша есептейміз. Олай болса реакцияға түскен мырыштың массасына да (х) қойып есептейміз. ($AgNO_3$)340г------(Zn)65г -------(Ag)216г ($AgNO_3$)3,4г---------(Zn)х----------(Ag)х (Ag)х=2,16г. пластитна бетіне қонған. (Zn)х=0,65г мырыш ерітіндіге өткен.Осы кезде пластинаның массасы (10-0,65) + 2,16= 11,51г болған .
т/к: m(Zn)+(Ag)-?	Жауабы : 0,65г (Zn) ерітіндіге өткен ,ал 2,16г (Ag) пластинаға қоңған . пластинаның массасы (10-0,65) + 2,16= 11,51г болған

«ҮЗДІК ҚАЛАМ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
REPUBLICAN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL, METHODICAL JOURNAL
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ, МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУДА ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАҒДАРЛАНҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ

Турдалина Райхан Магауяевна
ШЖҚ «Кеңес Одағының Батыры М.Мәметова атындағы Ақтөбе Жоғары медициналық колледжі» МКК-ның оқытушысы

Аннотация. Мақала медициналық колледждерде арнайы пәндерді оқыту үдерісінде құндылыққа бағдарланған білім беру мазмұнын қалыптастыру мәселелеріне арналған. Қазіргі медициналық білім беру жүйесінде болашақ орта буын медицина қызметкерлерін даярлау тек кәсіби білім мен практикалық дағдыларды меңгертумен шектелмей, олардың адамгершілік-этикалық ұстанымдарын, гуманистік дүниетанымын және әлеуметтік жауапкершілігін қалыптастыруды талап ететіні негізделеді.

Зерттеуде құндылыққа бағдарланған білім берудің педагогикалық мәні ашылып, арнайы пәндердің тәрбиелік әлеуеті мен оларды оқыту барысында гуманизм, кәсіби жауапкершілік, медициналық этика және деонтология қағидаларын кіріктіру жолдары қарастырылады. Сонымен қатар проблемалық оқыту, клиникалық жағдаяттарды талдау, рөлдік ойындар және рефлексия сияқты тиімді педагогикалық әдістер сипатталады. Мақалада құндылыққа бағдарланған білім беруде оқытушының кәсіби және тұлғалық рөлінің маңыздылығы атап өтіледі. Арнайы пәндерді оқытуда құндылықтық мазмұнды жүйелі енгізу болашақ медицина мамандарының кәсіби даярлығын арттырып, олардың жоғары адамгершілік және этикалық жауапкершілікке ие тұлға болып қалыптасуына ықпал ететіні қорытындыланады.

Түйінді сөздер: құндылыққа бағдарланған білім беру, арнайы пәндер, медициналық білім беру, кәсіби этика, гуманизм, медициналық деонтология, құзыреттілік тәсіл, тұлғалық даму.

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік, экономикалық және мәдени дамуымен тығыз байланыста жаңарып келеді. Бүгінгі таңда кәсіби білім беру ұйымдарына қойылатын талаптар күрделеніп, білім алушылардың тек кәсіби білімі мен практикалық дағдыларын қалыптастырумен шектелмей, олардың тұлғалық, рухани-адамгершілік және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ету қажеттілігі алдыңғы қатарға шықты.

Бұл талап медициналық білім беру саласында ерекше өзектілікке ие. Себебі медицина қызметкерінің кәсіби қызметі тікелей адам өмірі мен денсаулығына бағытталған, ал қабылданатын әрбір кәсіби шешім моральдық, этикалық және құқықтық жауапкершілікпен ұштасады. Осыған байланысты арнайы пәндерді оқытуда құндылыққа бағдарланған білім беру мазмұнын енгізу болашақ медицина мамандарын даярлаудың маңызды стратегиялық бағыты ретінде қарастырылады.

Құндылыққа бағдарланған білім берудің педагогикалық мәні. Құндылыққа бағдарланған білім беру – білім алушының тұлғасын жан-жақты дамытуға, оның өмірлік және кәсіби ұстанымдарын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық тұжырымдама. Бұл тәсіл білімді тек ақпараттық деңгейде меңгеруді емес, оны тұлғаның ішкі құндылықтар жүйесіне айналдыруды көздейді.

Медициналық білім беру жүйесінде құндылыққа бағдарланған білім берудің негізгі мақсаты – болашақ медицина қызметкерлерінің кәсіби әрекетінде гуманистік қағидаларды басшылыққа алуына жағдай жасау. Бұл келесі құндылықтарды қалыптастыруды қамтиды:

- адам өмірі мен денсаулығына құрмет;
- мейірімділік пен жанашырлық;
- кәсіби адалдық пен жауапкершілік;

- медициналық этика және деонтология нормаларын сақтау;
- пациенттің құқықтары мен қадір-қасиетін қорғау.

Медициналық білім берудегі құзыреттілік және құндылықтық тәсілдің өзара байланысы. Қазіргі медициналық білім беру жүйесі құзыреттілікке негізделген тәсілге сүйенеді. Бұл тәсіл білім алушының кәсіби қызметке дайын болуын, яғни білім, білік, дағды және тәжірибені тиімді қолдана алуын көздейді. Алайда құзыреттілік тек техникалық дағдылармен шектелмейді, ол міндетті түрде құндылықтық компонентпен толықтырылуы тиіс.

Құндылыққа бағдарланған білім беру құзыреттілік тәсілді мазмұндық тұрғыдан байытып, болашақ медицина мамандарының кәсіби әрекетін этикалық және адамгершілік тұрғыдан негіздеуге мүмкіндік береді.

Арнайы пәндердің тәрбиелік және құндылықтық әлеуеті. Медициналық колледждерде оқытылатын арнайы пәндер студенттердің кәсіби тұлғасын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Бұл пәндерде болашақ мамандар нақты клиникалық жағдайлармен, практикалық тапсырмалармен және кәсіби жауапкершілік талаптарымен бетпе-бет келеді.

Арнайы пәндерді оқыту барысында төмендегідей құндылықтар қалыптасады:

- пациентпен этикалық және кәсіби қарым-қатынас мәдениеті;
- стресс жағдайында өзін-өзі басқару және жауапкершілік;
- кәсіби құпияны сақтау;
- көпсалалы медициналық командада жұмыс істеу;
- кәсіби шешімдердің моральдық салдарын түсіну.

Құндылыққа бағдарланған оқыту технологиялары мен әдістері. Арнайы пәндерді оқытуда құндылықтық мазмұнды тиімді жүзеге асыру үшін оқытушы дәстүрлі және инновациялық педагогикалық әдістерді ұштастыра қолдануы қажет. Олардың ішінде ерекше тиімдісі:

- **проблемалық оқыту** – студенттерді кәсіби және моральдық тұрғыдан күрделі жағдайларды шешуге үйрету;
- **кейс-стади әдісі** – нақты немесе модельденген клиникалық жағдаяттарды талдау арқылы кәсіби ойлауды дамыту;
- **рөлдік және іскерлік ойындар** – пациент пен медицина қызметкері арасындағы қарым-қатынасты модельдеу;
- **пікірталас және рефлексия** – кәсіби әрекеттердің этикалық аспектілерін талқылау;
- **пәнаралық интеграция** – медицина, психология, этика және құқық пәндері арасындағы байланыс.

Оқытушының құндылыққа бағдарланған білім берудегі рөлі. Құндылыққа бағдарланған білім беру үдерісінде оқытушы негізгі тұлға болып табылады. Ол тек білім беруші емес, сонымен қатар кәсіби және адамгершілік үлгі көрсетуші рөлін атқарады. Оқытушының кәсіби мәдениеті, педагогикалық такті, студенттермен қарым-қатынасы білім алушылардың құндылықтық бағдарын қалыптастыруда шешуші мәнге ие.

Оқытушының жеке үлгісі арқылы студенттер медицина мамандығына деген жауапкершілікті, кәсіби адалдықты және гуманистік көзқарасты меңгереді.

Құндылыққа бағдарланған білім берудің нәтижелері мен тиімділігі. Арнайы пәндерді оқытуда құндылыққа бағдарланған білім беру мазмұнын жүйелі түрде енгізу келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- студенттердің кәсіби және этикалық құзыреттілігінің артуы;

- гуманистік және пациентке бағдарланған көзқарастың қалыптасуы;
- кәсіби жауапкершілік пен әлеуметтік белсенділіктің дамуы;
- болашақ медицина қызметкерлерінің кәсіби мәдениетінің жоғарылауы.

Қорытындылай келе, арнайы пәндерді оқытуда құндылыққа бағдарланған білім беру мазмұнын енгізу медициналық колледждерде болашақ орта буын медицина қызметкерлерін даярлаудың сапасын арттырудың маңызды факторы болып табылады. Бұл тәсіл кәсіби білімі терең, сонымен қатар жоғары адамгершілік, этикалық және әлеуметтік жауапкершілікке ие мамандарды қалыптастыруға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аймағамбетова Б.Қ. Құндылыққа бағдарланған білім беру: теориясы мен тәжірибесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 181 б.
2. Баймұханова Г.С., Сейітова А.Ж. Кәсіптік білім берудегі тұлғалық-бағдарлы оқыту технологиялары. – Астана: Фолиант, 2020. – 156 б.
3. Есімова А.М. Медициналық білім берудегі кәсіби этика және деонтология негіздері. – Алматы: Эверо, 2022. – 192 б.
4. Кенжебаев Ж.К. Құзыреттілікке негізделген оқыту: әдіснамалық негіздер. – Шымкент: ОҚМПУ баспасы, 2021. – 167 б.
5. Смағұлова Н.Т. Орта буын медицина қызметкерлерін даярлауда гуманистік құндылықтарды қалыптастыру // Кәсіби білім беру мәселелері. – 2023. – №2. – 45–49 б.

ӘЛЕУМЕТТІК ДИАГНОСТИКА: ОҚУШЫҒА КЕШЕНДІ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУДІҢ БАСТАУЫ

Мектептегі әлеуметтік-педагогикалық қызметтің қазіргі мәселелері мен шешу жолдары

Туреханова Нұрбақыт Даулбайқызы
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің әлеуметтік педагогы

Кіріспе

Бүгінгі қоғамдық өзгерістер жағдайында білім беру ұйымының алдында тек білім беріп қана қоймай, оқушының тұлғалық дамуын, әлеуметтік бейімделуін және психоэмоционалдық саулығын қамтамасыз ету міндеті тұр. Әрбір баланың жағдайы, әлеуметтік ортасы, отбасылық ахуалы мен психологиялық ерекшеліктері оның оқу жетістігіне, мінез-құлқына және болашақтағы әлеуметтенуіне тікелей әсер етеді. Сондықтан мектеп тәжірибесіне **әлеуметтік диагностика** ұғымы мықтап енді. Ол – оқушыға кәсіби, жан-жақты және уақытылы көмек көрсетудің бастапқы кезеңі.

Әлеуметтік диагностика баланың тұлғалық әлеуетін, оның проблемалары мен қажеттіліктерін анықтап қана қоймай, мектеп пен отбасының өзара іс-әрекетін үйлестіруге, оқушыны қолдаудың кешенді жүйесін құруға жағдай жасайды. Бұл – заманауи білім беру жүйесінде ерекше мәнге ие бағыт.

Әлеуметтік диагностиканың ғылыми-тәжірибелік мәні

Әлеуметтік диагностика – бұл оқушының әлеуметтік жағдайын, өмір сүру ортасын, психологиялық және тұлғалық ерекшеліктерін арнайы әдістер арқылы зерттеу үдерісі. Оның нәтижесінде балаға қандай қолдау қажет екендігі, қандай тәуекелдер бар екендігі, даму мүмкіндіктері мен ресурстары айқындалады.

Әлеуметтік диагностиканың мазмұны:

- Оқушының психоәлеуметтік жағдайын талдау;
- Отбасымен, құрдастарымен, мұғалімдерімен қарым-қатынас ерекшеліктерін зерттеу;
- Материалдық және тұрмыстық жағдайын анықтау;
- Оқудағы қиындықтар мен мінез-құлықтағы өзгерістердің себебін анықтау;
- Әлеуметтік бейімделу деңгейін бағалау;
- Тәуекел топтары қатарындағы оқушыларды ерте анықтау.

Бұл диагностиканың басты мақсаты – баланы бақылау емес, **баланы түсіну**. Түрлі ақпарат көздерінің нәтижелерін салыстыра отырып, әлеуметтік педагог оқушыға оңтайлы қолдау жолдарын ұсынады.

Неліктен әлеуметтік диагностика қажет?

Қазіргі мектепте түрлі әлеуметтік топтан шыққан, психологиялық және эмоционалдық ерекшеліктері әртүрлі оқушылар білім алады. Кейбір балалар отбасылық қиындықтарға, ата-аналық қарым-қатынастың жетіспеушілігіне, әлеуметтік қолайсыздыққа, буллингке немесе өзін-өзі төмен бағалауға тап болуы мүмкін. Дәл осындай жағдайда әлеуметтік диагностика:

1. Қиындықтарды ерте кезеңде анықтайды

Проблеманы алғашқы белгілерден байқау – күрделі жағдайлардың алдын алудың ең тиімді жолы.

2. Жеке қолдау жоспарын құруға мүмкіндік береді

Әр оқушыға дара амал қолдану – сапалы білім беру мен тәрбие берудің негізі.

3. Мектеп пен отбасы байланысын нығайтады

Диагностика нәтижелері ата-анамен бірлескен жұмысты жүйелеуге көмектеседі.

4. Баланың психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етеді

Әлеуметтік жағдайы ескерілген бала өзін қауіпсіз, қолдаулы сезінеді.

5. Мектептегі тәрбиелік жұмыстың тиімділігін арттырады

Оқушылардың шынайы қажеттіліктеріне қарай бағдарланған тәрбие жұмысы табысты болады.

Әлеуметтік диагностика жүргізудің кезеңдері

1. Алғашқы ақпарат жинау

- Сауалнама жүргізу;
- Оқушының жеке ісін талдау;
- Мұғалімдерден, сынып жетекшіден, психологтан мәлімет жинау;
- Бақылау және әңгімелесу әдістері.

2. Әлеуметтік-психологиялық талдау

Бұл кезеңде оқушының эмоционалдық жағдайы, сынып ұжымындағы орны, қарым-қатынас мәдениеті, мінез-құлық ерекшеліктері қарастырылады.

3. Отбасын зерттеу

- Материалдық-тұрмыстық жағдайы;
- Тәрбиелік мүмкіндіктері;
- Ата-ананың бала тәрбиесіне қатысу деңгейі;
- Отбасылық қарым-қатынас ерекшеліктері.

4. Тәуекел факторларын анықтау

- Оқу үлгерімінің төмендеуі;
- Девиантты мінез-құлық белгілері;
- Психологиялық күйзеліс;
- Әлеуметтік оқшаулану;
- Қараусыз қалу қаупі;
- Буллингке қатысу немесе оның құрбаны болу.

5. Жеке қолдау жоспарын құру

Әлеуметтік педагог, психолог, сынып жетекшісі, қажет болса медицина қызметкері кіретін көпсалалы топ құрылады. Жұмыс бағыттары:

- психологиялық көмек;
- әлеуметтік қолдау;
- мотивациялық кеңес;
- тәрбиелік жұмыстар;
- оқудағы олқылықтарды қалпына келтіру.

6. Мониторинг және қорытынды диагностика

Жоспардың орындалуы жүйелі түрде бақылауға алынып, өзгерістер тіркеледі. Қажет жағдайда түзету енгізіледі.

Кешенді қолдаудың негізгі бағыттары

Психологиялық қолдау

Эмоционалды тұрақсыздық, үрей, өзін төмен бағалау мәселелерін шешу үшін психологтың жеке және топтық жұмысы жүргізіледі.

Педагогикалық қолдау

Оқу қиындықтарымен жұмыс, қосымша сабақтар, жетістікке жетудің жеке стратегиялары әзірленеді.

Әлеуметтік қолдау

Материалдық көмек, тегін тамақтану, мектеп формасымен қамтамасыз ету, әлеуметтік қызметтермен байланыс орнату.

Отбасымен жұмыс

Ата-аналарға кеңес беру, педагогикалық ағарту, отбасылық қарым-қатынасты нығайтуға бағытталған шаралар өткізіледі.

Дамыту шаралары

Тренингтер, клубтық жұмыстар, қызығушылықтар бойынша секциялар – оқушының әлеуетін ашуға ықпал етеді.

Мектептегі әлеуметтік диагностиканың нәтижесі қандай болады?

- Оқушы өзін қауіпсіз әрі қолайлы ортада сезінеді.
- Оқу мотивациясы мен өзін-өзі бағалауы жоғарылайды.
- Әлеуметтік-психологиялық қиындықтардың алдын алу мүмкіндігі артады.
- Мұғалімдер, ата-аналар және мамандар арасындағы ынтымақтастық күшейеді.
- Мектептегі тәрбие жүйесінің тиімділігі артады.
- Әрбір балаға жеке көзқарас қалыптасады.

Қорытынды

Әлеуметтік диагностика – мектептің тәрбиелік, психологиялық және әлеуметтік қызметінің ажырамас бөлігі. Ол оқушының тұлғалық дамуы мен әлеуметтік саулығын қамтамасыз етудің бастапқы қадамы болып табылады. Кез келген білім беру ұйымы әлеуметтік диагностиканы жүйелі жүргізсе, оқушылардың әлеуметтену сапасы артып, мектептегі әлеуметтік-психологиялық климат жақсарады. Бұл – тек бір баланың емес, тұтас ұжымның дамуына әсер ететін маңызды процесс.

Қолданылған әдебиеттер

1. Айтбаева, А. А. *Әлеуметтік педагогиканың негіздері*. – Алматы: Санат, 2019.
2. Әбенбаева, Г. Қ., & Оралбекова, С. Б. *Педагогикалық диагностика: теориясы мен әдістемесі*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
3. Қожахметова, К. Ж. *Тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі*. – Алматы: Білім, 2018.
4. Сатыбалдиева, Г. Е. *Мектептегі әлеуметтік-педагогикалық қызмет*. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.
5. Ж.Қараев, Т., & Қожамқұлова, С. *Оқушылардың әлеуметтік жағдайын зерттеу әдістері*. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
6. Волкова, Н. П. *Педагогика*: Учебник. – Москва: Академия, 2021.
7. Крыжановская, Н. Ю., & Молчанов, С. И. *Социальная педагогика*. – Санкт-Петербург: Питер, 2020.
8. Мудрик, А. В. *Социальная педагогика*. – Москва: Юрайт, 2019.
9. Газман, О. С. *Педагогическая поддержка детей в образовании*. – Москва: НЦЭ, 2018.
10. Бронфенбреннер, У. *Экология развития ребенка*. – Москва: Смысл, 2005.
11. ҚР Білім және ғылым министрлігі. *Орта білім беру ұйымдарындағы әлеуметтік-психологиялық қызмет туралы ережелер*. – Астана, 2022.

ҚАН ТОПТАРЫ. ҚАН ҚҰЮ. РЕЗУС – ФАКТОР. АГГЛЮТИНАЦИЯ. РЕЗУС – КОНФЛИКТ.

Тыныбекова Айнагул Иргизбаевна
Ақтөбе қаласы Ілияс Есенберлин атындағы №15 орта мектебінің биология пәні мұғалімі

Бөлім атауы: Тұқымқуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтары		
Сынып:	**8**	
Сабақтың тақырыбы		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	8.1.3.7 агглютинация және резус-конфликт механизмдерін түсіндіру	
Сабақтың мақсаттары	– қан топтары мен резус фактор туралы біледі; – агглютинация және резус-конфликт механизмдерін түсінеді ; – қан құюдағы қан топтары мен резус-фактор сәйкес болуының маңыздылығын бағалайды.	

Жоспар

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	**І. Ұйымдастыру кезеңі.** Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу **«Қос шеңбердегі комплименттер»** әдісі арқылы ынтымақтастыру атмосферасын құру **«Статистика сөйлейді»** ой қозғауы арқылы жаңа сабақтың тақырыбы мен мақсатын айқындау. Оқушылар берілген статистикалық мәліметтерге сүйене отырып сұраққа жауап беру арқылы тақырыпты болжаулары қажет. ❖ *Кімде қандай қан тобы?* ❖ *Қай қан тобы ең жиі таралған?* ❖ *Қай қан тобы ең сирек?* Оқушылардың ой-пікірлері тыңдалған соң, мұғалім тарапынан пікірлерге қатысты кері байланыс беріліп, жаңа сабақтың	Оқушылар бір-біріне жағымды комплименттер не тілектер айтады. Оқушылар ой қозғау сұрағына жауап бере келе өз пікірлерін білдіреді.	Көтеріңкі көңіл күй, жағымды орта **ҚБ** Ауызша Мадақтау. Қолдау	(Қазіргі жағдайда) ДК экраны Слайд Тақта Статистикалық мәлімет тер https://youtu.be/4xXlfqfYb18?si=l0DgvM97JCmOta8X https://www.youtube.com/watch?v=gOmoX6-ploM&a

	тақырыбы мен мақсаты таныстырылып, айтылады. Мұғалім басқаруымен жаңа сабақ тақырыбына қатысты Power Point не бейнефильм арқылы қысқаша шолу жасалады. Қан топтарын анықтауға қатысты есеп үлгісінен бір мысалды қарастырып көрсетеді.			b_channel=NarikbiLIVE
Сабақтың ортасы **Сабақты бекіту**	**Мағынаны тану** **№1. «Суреттер сөйлейді»** жаттығуы, жұптық жұмыс Оқушыларға үш түрлі жағдайдағы көрініс сипатталған сурет ұсынылады: – Жүктілік жағдайындағы анасының резусы оң, эмбрион теріс болған; – Жүктілік жағдайындағы анасының резусы теріс, эмбрион оң болған; – Жүктілік жағдайындағы анасының резусы теріс, эмбрион теріс болған. **№2. «Пациентті құтқар!» танымдық-рөлдік ойыны арқылы сергіту** Әр оқушыға қан топтарының атаулары бар кеспе қағаздар таратылып беріледі. Ойын барысында оқушының аты аталады, «мүмкін болатын» донорлар оған көмекке барады. **№3. «Ойлан! Жұптан! Бөліс!» жаттығуы арқылы 10 сөйлемдік ЭССЕ** – Қан құйған кезде қан топтары сай келмей қалудың салдары қандай болуы мүмкін? – Резус-конфликттің болу	Оқушылар жүкті әйел мысалында резус-конфликттің механизмін түсіндіреді. Оқушылар ойын ережесі бойынша шарттарды орындайды. Оқушылар берілген сыни тұрғысынан ойланатын сұрақтарға өз ой-пікірлерін жұпта талқылап ЭССЕ түрінде ұсынады. Оқушылар	**ҚБ** «Біліметр» Өзара жұптық бағалау **Дескриптор:** – Резус-конфликт ұғымын біледі; – Жүкті әйел мысалында резус-конфликт болуы мүмкін жағдайды анықтайды; – Резус-конфликт механизмін түсіндіреді. **ҚБ** «Ду, қол шапалақ» Жалпы сыныптық бағалау **Дескриптор:** – Қан топтарының құю кезіндегі сәйкестілігін біледі; – Донор-рецепиент шартын түснеді. **ҚБ** «Екі жұлдыз, бір тілек» **Дескриптор:** – Қан құйған кезде қан топтары сай келмей қалудың салдарын болжайды; – Резус-конфликттің болу себептері мен оның салдарын сипаттайды; – Қан тобын білудің маңызын	Жұмыс дәптері Сурет Қан топтары атауы бар кеспе қағаздар Оқулық Жұмыс дәптері Жұмыс дәптері

	себептері мен салдары қандай болуы мүмкін? – Қан топтарын білудің маңызы неде? **№4. «Бірге ойланайық»** әдісі. Виртуалды ойын арқылы сабақты бекіту. https://educationalgames.nobelprize.org/educational/medicine/bloodtypinggame/gamev3/index.html	тақтада сынып болып ойын шарттарын орындайды.	бағалайды. **ҚБ** Ауызша Ойын нәтижесі бойынша **Дескриптор:** – Қан құю принциптерін біледі; – Агглютинация болуы мүмкін жағдайларды анықтай алады.	Интерактивті тақта Ойын сілтемесі
Сабақтың соңы	**Кері байланыс. «Ақылды робот» әдісі арқылы**			

МЕТОДЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ХИМИИ

(по итогам исследования методической темы
«Дифференциация и индивидуализация обучения на уроках химии»)

Цимерман Светлана Радиковна
учитель химии и биологии,
КГУ «Мартукская общеобразовательная средняя школа №1»
ГУ «Отдел образования Мартукского района
Управления образования Актюбинской области»

Аннотация. В статье рассматриваются основные подходы к дифференциации обучения на уроках химии в условиях современной школы. Раскрывается сущность дифференцированного обучения, его значение для повышения качества образовательного процесса и формирования устойчивого интереса учащихся к изучению химии. Описываются виды дифференциации, методы и приемы их реализации на различных этапах урока, а также роль учителя в организации дифференцированной учебной деятельности. Материал статьи может быть полезен учителям химии, методистам и студентам педагогических специальностей.

Ключевые слова: дифференциация обучения, уроки химии, индивидуальный подход, уровневые задания, познавательная активность, методика преподавания химии.

Введение. Современное химическое образование ориентировано не только на усвоение учащимися системы знаний, но и на развитие их познавательных способностей, критического мышления и учебной самостоятельности. В условиях разнородного по уровню подготовки, интересам и темпу усвоения учебного материала класса особую актуальность приобретает дифференциация обучения. Дифференцированный подход на уроках химии позволяет создать условия для успешного обучения каждого ученика, повысить мотивацию к изучению предмета и качество образовательных результатов.

Сущность дифференциации обучения. Дифференциация обучения

представляет собой организацию учебного процесса с учетом индивидуальных особенностей учащихся: уровня их знаний, познавательных интересов, способностей и учебных возможностей. В преподавании химии это особенно важно, поскольку предмет сочетает в себе теоретические понятия, абстрактное мышление, расчетные задачи и практическую экспериментальную деятельность.

Основная цель дифференциации — не разделение учащихся на «сильных» и «слабых», а создание ситуации успеха для каждого школьника, обеспечение доступности учебного материала и одновременное развитие потенциальных возможностей обучающихся.

Основные виды дифференциации на уроках химии. В практике школьного обучения химии наиболее часто используются следующие виды дифференциации:

1. Уровневая дифференциация. Она предполагает выполнение учащимися заданий разной степени сложности. Например, при изучении темы «Химические реакции» одни ученики выполняют задания на распознавание типов реакций, другие — на составление уравнений, а третьи — на решение расчетных задач с использованием нескольких формул. Такой подход позволяет каждому работать на доступном уровне и постепенно продвигаться вперед.

2. Дифференциация по темпу обучения. Некоторые учащиеся быстрее усваивают новый материал и нуждаются в дополнительных, углубленных заданиях, тогда как другим требуется больше времени для осмысления базовых понятий. Учитель может предусматривать задания «минимума» и дополнительные творческие или исследовательские задания для тех, кто справляется быстрее.

3. Дифференциация по форме учебной деятельности. На уроках химии эффективно чередовать индивидуальную, парную и групповую работу. Например, при выполнении лабораторных работ учащиеся могут распределять роли в группе с учетом своих склонностей: один отвечает за проведение опыта, другой — за наблюдения, третий — за оформление выводов.

Методы и приемы дифференциации. К числу наиболее эффективных методов дифференциации обучения на уроках химии относятся:

- Карточки с заданиями разного уровня сложности, обозначенные условными символами или цветом;
- Разноуровневые тесты, включающие задания базового, повышенного и высокого уровня;
- Проблемные и практико-ориентированные задания, связанные с жизненными ситуациями (экология, быт, медицина);
- Проектная деятельность, позволяющая учащимся выбирать тему, форму представления и глубину изучения материала;
- Использование цифровых образовательных ресурсов, интерактивных симуляций и виртуальных лабораторий.

Особую роль играет дифференциация при изучении расчетных задач, традиционно вызывающих трудности у многих учащихся. Пошаговые алгоритмы, опорные схемы и примеры решений помогают менее подготовленным школьникам, в то время как более сильные учащиеся могут получать задания с элементами анализа и обобщения.

Роль учителя в дифференцированном обучении. Учитель химии выступает не только источником знаний, но и организатором учебной деятельности. Он должен уметь диагностировать уровень подготовки учащихся, гибко планировать урок, подбирать разнообразные методы и создавать благоприятную психологическую атмосферу. Важным условием успешной дифференциации является педагогическая поддержка и вера в возможности каждого ученика.

Заключение. Дифференциация обучения на уроках химии является эффективным средством повышения

качества образования и формирования устойчивого интереса к предмету. Использование разнообразных методов и приемов дифференцированного подхода способствует развитию познавательной активности учащихся, формированию прочных знаний и навыков, а также созданию условий для личностного роста каждого школьника. В условиях современной школы дифференцированное обучение становится неотъемлемой частью профессиональной деятельности учителя химии.

Использованная литература

1. Алиева А. The perceptions and practices of differentiated instruction of teachers who are also in the position of subject coordinators in a school for gifted students in Kazakhstan. — Магистерская диссертация, Назарбаев Университет, Нур-Султан, 2018.

2. Бабанский П. В. Дифференциация и индивидуализация обучения: теория и практика. — М.: Просвещение, 2019.

3. Давлетова А.Х., Назарова А.Т., Касымова А.Х., Жалгасбекова Ж.Қ., Шадиев Р.Н. Методика использования цифрового учебно-методического комплекса при дифференциации обучения. Scientific Journal of Pedagogy and Economics, 2024.

4. Федорова Л. Н., Смирнова О. А. Дифференцированный подход в обучении химии: теория и практика. — М., 2021.

«MENTOR» ӘДІСТЕМЕЛІК ОРТАЛЫҒЫНАН «ҮЗДІК ҚАЛАМ»
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТАНЫМДЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫНЫҢ

ТАЛАПТАР/ШАРТТАР:

- Авторлар қолжазбаларды мұқият тексеріп, түзетуі тиіс;
- автордың аты-жөнін (толық), ғылыми дәрежесін, атағын, қызметін, мекеменің толық
- атауын көрсету қажет;
- мақалаға оның мәні мен идеясын айқындайтын сюжетті фотосуреттерді тіркеп
жіберуге болады (сканирленген фотосуреттердің өлшемі 10х15 мм, 300 ppi кем емес);
- пайдаланған кестелер, диаграммалар, графиктерді, пайдаланылған бағдарламалардың
- (Word, Excel, PowerPoint және т.б.) бастапқы пішімінде материалға қоса тіркеу қажет;
- мақала көлемі атауы мен әдебиеттер тізімін қоса санда 3 беттен аспауы қажет;
- мақаланы төмендегідей талаптарға сәйкес ресімдеу керек: Microsoft Word, кегль – 12
- пункт, гарнитурасы - Times New Roman, парақ пішімі - А4, жиектері - 2 см, жоларалық
- интервал – жалаң, бірінші жол – 1, 25 см бос жер, азат жолға дейінгі және кейінгі интервал - 0 см.

ТРЕБОВАНИЯ/УСЛОВИЯ:

- Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами:
- необходимо указывать: фамилию, имя и отчество автора (полностью), учёную
- степень, звание, должность, полное название учреждения;
- фото автора статьи обязательно и должно иметь размеры не менее 4950х3510
- пикселей (не менее 6х12 мм, 300 ppi), фото в статью не помещать;
- желательно сопроводить статью сюжетными фотографиями, которые будут отражать
- суть и идею статьи (размер отсканированных фото не менее 10х15 мм, 300 ppi);
- используемые таблицы, диаграммы, графики должны прилагаться к материалам в
- исходном формате используемых программ (Word, Excel, PowerPoint и др.);
- аннотация должна содержать только главную информацию статьи, не превышать
- объем 6 строк, выполняться на двух языках, отличающихся от языка статьи (пример: если
- статья написана на русском языке, то аннотация пишется на английском и казахском);
- максимальный объем статьи не более 3 страниц, включая название, список
- литературы;
- статью оформлять в соответствие с требованиями: Microsoft Word, кегль – 14
- пунктов, гарнитура - Times New Roman, формат листа - А4, поля - 2 см, междустрочный
- интервал – одинарный, первая строка – отступ на 1, 25 см, интервал перед и после абзаца – 0 см.
-

Эл. почта: kalam2025@mail.ru